

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

*Методичні рекомендації
для підготовки до семінарських занять*

**(для здобувачів вищої освіти 1, 2 курсів денної форми навчання
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти)**

Колектив авторів

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
Заслуженого юриста України
Лариси Наливайко*

Дніпро – 2022

УДК 342
К 65

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 9 від 19.05.22 року)*

Рецензенти:

Максакова Р. М., завідувач кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», доктор юридичних наук, професор;

Ільков В. В., суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду, доктор юридичних наук, професор.

Укладачі:

Наливайко Л. Р., проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;

Грицай І. О., професор кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чепік-Трегубенко О. С., доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Мінакова Є. В., доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Лавренко Д. О., старший викладач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

К 65 Конституційне право: метод. рек. для підготовки до семінарських занять (для здобувачів вищої освіти 1, 2 курсів денної форми навчання Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти) / за заг. ред. д.ю.н., проф., Заслуженого юриста України Л. Наливайко. Дніпро : ДДУВС, 2022. 206 с.

Викладено методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять з дисципліни «Конституційне право».

Для здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників юридичних закладів вищої освіти.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	8
ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ.....	9
ТЕМА 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ – ПРОВІДНА ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА, СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ, НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА.....	12
ТЕМА 2. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ.....	22
ТЕМА 3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	32
ТЕМА 4. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ	41
ТЕМА 5. ТЕОРІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	53
ТЕМА 6. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ.....	63
ТЕМА 7. ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ.....	83
ТЕМА 8. ВИБОРЧЕ ПРАВО ТА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС	94
ТЕМА 9. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ.....	105
ТЕМА 10. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ.....	118
ТЕМА 11. ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС	129
ТЕМА 12. ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇХ РОБОТИ.....	140
ТЕМА 13. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ.....	150
ТЕМА 14. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	162
ТЕМА 15. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ.....	174
ТЕМА 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ	184
САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	194
ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	195
ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	196
СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО».....	198
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ) З КУРСУ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО».....	200

ВСТУП

Конституційне право – це провідна галузь національного права. Навчальна дисципліна «Конституційне право» є фундаментальною юридичною дисципліною, що посідає важливе місце у системі підготовки майбутніх фахівців-юристів. Цей курс є базовим у системі інших навчальних юридичних дисциплін. Конституційне право викладається Здобувачам 1, 2 курсів Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ протягом 3 та 4 семестрів, що є запорукою глибокого та систематизованого вивчення цієї галузі права.

Сучасне конституційне право – це галузь права, яка закріплює основні засади демократії, правовий статус особи та організацію державної влади і місцевого самоврядування. В умовах становлення України як демократичної, правової, соціальної держави вивчення цієї дисципліни має особливе значення та надає здобувачам вищої освіти (далі – Здобувач) широкий діапазон світоглядних уявлень із найбільш важливих політико-правових проблем розвитку нашої держави:

- 1) становлення конституціоналізму в Україні на демократичних засадах;
- 2) забезпечення прав людини та громадянина;
- 3) реалізація народовладдя;
- 4) формування дієздатних структур громадянського суспільства тощо.

Процес становлення та розбудови Української держави збігся з реформуванням політичної системи та виникненням нових демократичних інститутів публічної влади, формуванням громадянського суспільства, утвердженням нових принципів економічної системи, що базуються на ринкових відносинах. Це об'єктивно призвело до підвищення ролі конституційного права України як основи вивчення цих процесів.

Україна знаходиться на шляху розбудови демократичної, соціальної, правової держави та громадянського суспільства. Утвердження реальної, а не лише декларативної демократії як основний напрям розвитку політичної системи сучасної України передбачає серед його складових зміцнення правових засад усього того, що підлягає впливу конституційного права, а саме: державного, економічного, політичного життя, міжособистісних відносин тощо. Усвідомлення цього постулату пояснює значимість і необхідність вивчення відповідних розділів конституційного права.

У межах навчального курсу аналізуються правовий статус політичних партій та інших громадських об'єднань, релігійних організацій, засобів масової інформації, їх види, взаємовідносини з державою та особою; питання виборчого права; правовий статус Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, суду, прокуратури, Конституційного Суду України, виконавчої влади на місцях та інших органів державної влади, місцевого самоврядування та його взаємовідносини з місцевими державними адміністраціями; розглядаються основи взаємовідносин державних органів та

релігійних організацій, порядок створення та правовий режим діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, правові засади контролю за їх діяльністю з боку держави; вивчаються конституційно-правовий статус людини і громадянина; інститут громадянства, його структура та зміст, специфіка, механізм і гарантії реалізації основних прав та свобод людини і громадянина; особливості правового статусу іноземців; розкриваються права особи в умовах надзвичайного стану. Приділяється увага адміністративно-територіальному устрою держави та конституційно-правовому статусу Автономної Республіки Крим.

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Конституційне право» містять детальні вказівки щодо підготовки до кожної теми семінарського заняття, перелік основної та спеціалізованої літератури до навчального курсу, нормативно-правову базу з навчальної дисципліни, перелік питань, що виносяться на обговорення у межах семінарських занять, тематику рефератів та наукових доповідей, порядок проведення підсумкового контролю знань Здобувачів, рейтингову систему оцінювання успішності навчання, а також питання до підсумкового контролю.

У порівнянні з іншою навчально-методичною літературою, ці методичні рекомендації відрізняються комплексним аналізом та докладним описом змісту кожної теми, систематизованим переліком літератури до кожної теми семінарського заняття, як основної, так і спеціалізованої та нормативно-правових актів із внесеними змінами та доповненнями.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Конституційне право» є надання здобувачам вищої освіти систематизованого матеріалу в сфері конституційно-правових відносин, розкриття основ конституційного ладу і його захисту, конституційно-правового закріплення суверенітету українського народу, політичного та ідеологічного плюралізму, народовладдя, конституційної відповідальності, поділу влади і взаємодії владних структур, закріплення верховенства права, роз'яснення положень верховенства Конституції України, прямої дії конституційних норм, підстави дії на території України міжнародних договорів, конституційно-правових основ проведення мовної політики; сприяння виховання поваги до конституційно-правових інститутів тощо. Вивчення цієї галузі права передбачає процес усвідомлення Здобувачами значення Конституції України як Основного Закону держави та суспільства, як найвищої політичної та духовної цінності нації. Шляхом детального аналізу питань конституційного права повинні бути підвищені не тільки загальноюридичні знання Здобувачів, а й рівень відчуття себе повноцінними членами українського громадянського суспільства.

Загальні компетентності:

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

ЗК14. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності..

Фахові (спеціальні) компетентності:

СК2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК4. Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

СК6. Здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України.

СК7. Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.

СК12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.

СК12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

СК14. Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

Програмні результати навчання:

РН 1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

РН 2. Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини.

РН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН 5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

PH 6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

PH 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

PH 13. Знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

PH 14. Використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для правничої діяльності.

PH 18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

PH 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

PH 22. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ теми	Назва теми	Загальний обсяг годин	Аудиторна робота				Самостійна та індивідуальна робота
			Всього	Лекції	Семінари	Практ. заняття	
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
1.	Конституційне право України – провідна галузь національного права, складова юридичної науки, навчальна дисципліна	8	4	2	2		4
2.	Конституційний процес в Україні	6	-	-	-		6
3.	Конституційно-правова відповідальність в системі юридичної відповідальності	8	4	2	2		4
4.	Конституційно-правові засади конституційного ладу України	8	4	2	2		4
5.	Теорія Конституції України	8	4	2	2		4
6.	Конституційно-правовий статус людини та громадянина в Україні	8	6	2	4		2
7.	Організація і здійснення державної влади в Україні	6	4	2	2		2
8.	Виборче право та виборчий процес	8	4	2	2		4
	<i>Разом за семестр</i>	60	30	14	16		30
	<i>Форма підсумкового контролю</i>	<i>залік</i>					
9.	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України та організація її роботи	10	6	2	4		4
10.	Конституційно-правовий статус Президента України	8	4	2	2		4
11.	Органи виконавчої влади в Україні: конституційно-правовий статус	8	4	2	2		4
12.	Органи судової влади та організація їх роботи	8	4	2	2		4
13.	Конституційний Суд України	8	4	2	2		4
14.	Місцеве самоврядування в Україні	6	4	2	2		2
15.	Територіальний устрій України	6	2	-	2		4
16.	Конституційно-правові засади національної безпеки та оборони України	6	2	-	2		4
	<i>Разом за семестр</i>	60	30	12	18		30
	<i>Форма підсумкового контролю</i>	<i>екзамен</i>					

ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

1. Nalyvaiko L. R. State System Guarantees: Theoretical and Legal Characteristics. *The issues of improving legal knowledge in the XXI century: the unity of theory and practice*: collective monograph. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. P. 131-150.
2. Nalyvaiko L. R., Chepik-Tregubenko O.S. Main Directions of Effective Interaction of Public Authorities and Institutes of Civil Society. *Legislation of EU countries: history, shortcomings and prospects for the development*: collective monograph. Frankfurt (Oder) : Baltija Publishing, 2019. P. 197-214.
3. Nalyvaiko L. R., Oliinyk V. M. Theoretical and legal basis of the interaction of judicial authorities and the civil society institutions: foreign experience. *Development and modernization of the legal systems of Eastern Europe: experience of Poland and prospects of Ukraine*: collective monograph. Vol. 3. Lublin : Baltija Publishing, 2017. P. 165-181.
4. Chepik-Trehubenko O. S. The Political System of Society: Features and Prospects of Development in Ukraine. *The issues of improving legal knowledge in the XXI century: the unity of theory and practice*: collective monograph. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. P. 33-51.
5. Колюх В. В. Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки, оборони та розвідки: зарубіжний і вітчизняний досвід. *Основи національної безпеки*: монографія. К. : Ліра-К, 2022. 407 с.
6. Аніщук Н. В., Афанасьєва М. В., Бакаянова Н. М. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2018. 524 с.
7. Гончаренко В. Д. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах. X. : Право, 2016. Т. 1. 848 с.
8. Максимов С. І. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах. X. : Право, 2017. Т. 2. 1128 с.
9. Петришин О. В. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах. X. : Право, 2017. Т. 3. 952 с.
10. Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посібник. X.: Право, 2014. 376 с.
11. Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: підручник (2-ге вид, доп. та перероб.). К. : Логос, 2017. 398 с.
12. Гомонай В. В. Конституційно-правове забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору: монографія. Херсон : Гельветика, 2020. 259 с.
13. Джунь В. В. Соціологія конституційного права: монографія. К.: Ін Юре, 2015. Т. 2. 597 с.
14. Забокрицький І. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теорія та практика: монографія. К. : Вид-во Людмила, 2020. 395 с.
15. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: навч. посібник. Полтава : Астрія, 2020. 217 с.
16. Бондаренко І. О. Конституційне право зарубіжних країн: підручник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 641 с.
17. Філіппов С., Мота А., Петреченко С. Конституційне право України та зарубіжних країн: навч.-метод. посібник. К. : Вид-во Людмила, 2021. 263 с.

18. Алмаші І. М., Берч В. В. Конституційне право України: підручник (10-те (ювіл.) вид., перероб. та доп.). Ужгород : Рік-У, 2020. 500 с.
19. Слінько Т. М. Конституційне право України: підручник. Х. : Право, 2020. 590 с.
20. Конституційне право України: підручник (8-е вид., перероб. та доп.). Ужгород : Гельветика, 2018. 410 с.
21. Барабаш Ю. Г. Конституційне право України: посібник для підготовки до іспитів (5-е вид., перероб. та доп.). Х. : Право, 2018. 387 с.
22. Афанасьєва М. В., Бальцій Ю. Ю., Батан Ю. Д. та ін. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посібник. Одеса : Юридична література, 2017. 256 с.
23. Бакумов О. С. Конституційне право: підручник. Х. : ХНУВС, 2019. 483 с.
24. Шевченко А. Є., Вітюк Д. Л., Павлюх О. А. Конституційне та муніципальне право України (у визначеннях та схемах): навч. посібник. Ірпінь : УДФСУ, 2021. 213 с.
25. Кравцова З. С. Конституційно-правові засади організації і здійснення державної влади в Україні: монографія. К.: Ліра-К, 2019. 427 с.
26. Кулі-Іванченко К. К. Конституційне право. Загальна частина: навч.-метод. посібник. Одеса : Фенікс, 2019. 104 с.
27. Любчик О. А. Конституційне право: навч.-метод. посібник для підготовки до іспиту за кредитно-модульною системою. Северодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2019. 342 с.
28. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Х. : Право, 2009. 600 с.
29. Наливайко Л. Р., Касяненко Є. В., Обушко В. В. та ін. Конституційне право України в тестових завданнях: навч. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2019. 436 с.
30. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.
31. Наливайко Л. Р., Костицький В. В., Грицай І. О. Науково-практичний коментар до Закону України «Про громадські об'єднання». К. : АртЕк, 2015. 228 с.
32. Нестерович В. Ф. Конституційне право України: навч. посібник. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 207 с.
33. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України: практик. посібник. К. : Ліра-К, 2018. 640 с.
34. Палант Б. Білль про права (практика застосування): наук.-попул. вид. Х. : Право, 2018. 264 с.
35. Пересада О. М. Конституційне право України: навч. посібник. К. : Дакор, 2020. 248 с.
36. Орос М. М. Право народу на спротив: конституційно-правове дослідження: монографія. Ужгород : РІК-У, 2020. 231 с.
37. Наливайко Л. Р. Практикум з конституційного права: навч. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2020. 799 с.
38. Речицький В. В. Неформальний конституціоналізм (2-ге вид., доп.). Х. : Права людини, 2021. 440 с.

39. Розвадовський В. І. Проблеми конституційно-правового статусу учасників конституційного провадження: монографія. Івано-Франківськ, 2019. 384 с.
40. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: посібник. К. : Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
41. Савчин М. Порівняльне конституційне право: підручник. Ужгород – Київ, 2020. 461 с.
42. Селіванов А. О. Конституційне правосуддя в Україні: (авт. спецкурс): навч.-метод. посіб. Харків; Київ : Логос, 2018. 91 с.
43. Ситник Г. П., Орел М. Г. Публічне управління у сфері національної безпеки: підручник. К. : Кравченко Я. О., 2020. 360 с.
44. Сливка С. С., Левицька О. В. Проблеми конституційного права: навч. посібник. Львів : Галицька видавнича спілка, 2020. 189 с.
45. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
46. Спінчевська О. М. Конституційний юрисдикційний процес в Україні: сучасний стан та перспективи удосконалення: монографія. К.: КНТ, 2022. 245 с.
47. Стасус державного службовця органів прокуратури в Україні: посібник. Київ, 2018. 290 с.
48. Шемшученко Ю. С. Сучасний унітаризм: доктрина і практика: монографія. К. : Юридична думка, 2021. 513 с.
49. Наливайко Л. Р. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права (Explanatory Terminological Dictionary on Constitutional law). К.: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
50. Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник. К. : Ліра-К, 2016. 615 с.
51. Фрицький Ю. О. Конституційне право України: навч. посібник. К. : Університет «Україна», 2018. 220 с.
52. Чижмарь К. І., Лавринович О. В. Конституція України: наук.-практ. коментар. К. : ЦУЛ, 2018. 290 с.
53. Шамрай В. В. Конституційне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції: теоретико-методологічний аспект: моногр. Одеса: Фенікс, 2018. 358 с.
54. Шаповал В. М. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики): до 25-річчя Конституції України. К. : Мишалов Д. В., 2021. 116 с.
55. Шаповал В. М., Шаповал Т. В. Політичні права і свободи (теоретичний і конституційний аспекти). К. : Вид-во Людмила, 2019. 80 с.
56. Шляхтун П. П. Сучасний зарубіжний конституціоналізм. Основні поняття та інститути: підручник. К. : Київський університет, 2021. 511 с.
57. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: в 6-ти томах. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Том 1-6.
58. Ющик О. І., Бошицький Ю. Л., Риндюк В. І. Конституційні основи розвитку законодавства України: навч. посібник. К. : Юридична думка, 2015. 155 с.
59. Яковлєв А. А. Конституційний процес у сучасній Україні: теоретичні основи і правова практика: монографія. Х. : Право, 2020. 350 с.

ТЕМА 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ – ПРОВІДНА ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА, СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ, НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Семінарське заняття – 2 год.

1. Поняття конституційного права як галузі права. Місце конституційного права в системі національного права України.
2. Предмет, метод конституційного права України як галузі права та їх специфіка.
3. Система конституційного права України: поняття, структура, особливості.
4. Конституційно-правові норми: поняття, класифікація, структура.
5. Конституційно-правові інститути: поняття, специфіка, види.
6. Принципи конституційного права: поняття, види, нормативне закріплення.
7. Конституційно-правові відносини: поняття, види, ознаки. Умови виникнення, зміни та припинення конституційно-правових відносин. Суб'єкти та об'єкти конституційного права.
8. Предмет, завдання та джерела науки конституційного права України. Зв'язок науки конституційного права з іншими суспільними та галузевими юридичними науками.
9. Конституційне право як навчальна дисципліна: поняття, система, функції.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Аналіз конституційного права як галузі національного права передбачає визначення поняття та характерних ознак, що розкривають його юридичний і соціальний зміст. Конституційне право, як і будь-яка інша галузь права, має свій предмет і метод правового регулювання. Вивчення предмета правового регулювання дає відповідь на питання: навколо чого систематизовані (згруповані) конституційно-правові норми та принципи, чим відрізняється конституційне право від інших галузей права, у чому полягає сумісне призначення цієї галузі права у системі правового регулювання. Особливої уваги заслуговує метод правового регулювання, іноді виділяють мету правового регулювання, характер санкцій, об'єкт правовідносин тощо, що також мають певне значення для характеристики конституційного права як галузі.

У правовій літературі поряд з терміном «конституційне право» використовується термін «державне право». Співвідношення зазначених термінів потребує певного аналізу. В процесі з'ясування сутності конституційного права логічним буде визначення ролі цієї провідної галузі в системі національного права.

Важливим теоретичним аспектом цієї теми є поняття системи конституційного права України. В цьому питанні необхідно звернути увагу на співвідношення системи конституційного права України та системи

Конституції України, виділити загальні та специфічні риси відповідних систем шляхом порівняльного аналізу їх поняття, змісту та внутрішньої структури. На систему конституційного права поширюються закони, характерні для подібних систем, зокрема такі: взаємозв'язок, логічна взаємоузгодженість та субординація її елементів; багатоскладність і структурованість системи; наявність системо-утворювальних факторів; зв'язок системи із зовнішнім середовищем; постійний розвиток системи, під час якого відбувається її ускладнення, збагачення змісту, розширення функціональних зв'язків між елементами; існування центру, що інтегрує, об'єднує всі ланки системи, визначає принципи та закономірності її побудови й розвитку; достатньо самостійне функціонування низових елементів системи та ін.

Для повного з'ясування змісту системи конституційного права важливе значення має висвітлення правової природи її елементів. Так, одним з елементів системи конституційного права є конституційно-правова норма. При визначенні поняття цього елемента системи необхідно звернути увагу на юридичні ознаки конституційно-правових норм, їх структуру та характеристику кожної із складових цієї структури, їх види. Важливим питанням при аналізі конституційно-правових норм є їх класифікація, яка є розподілом їх на відносно самостійні групи (види) в залежності від того чи іншого критерію. Таким чином, необхідно визначити ці критерії та поняття кожного виду конституційно-правових норм. Для більш ефективного засвоєння цього питання рекомендується наведення прикладів видів конституційно-правових норм з джерел конституційного права України.

Аналіз наступного елемента системи конституційного права України – конституційно-правового інституту, включає визначення його поняття та специфічних особливостей конституційно-правового інституту. Необхідно виділити юридичні критерії виокремлення тієї чи іншої сукупності конституційно-правових норм у конкретний конституційно-правовий інститут. Розуміння правової природи конституційно-правових інститутів пов'язано із розглядом їх класифікації, яка відрізняє конституційно-правові інститути один від одного за різними ознаками.

Розгляд юридичного змісту принципів конституційного права України передбачає визначення поняття принципів, їх видів та розкриття сутності кожного з цих принципів у відповідності з положеннями Конституції України та інших законодавчих актів.

Всебічне висвітлення питання щодо сутності конституційно-правових відносин передбачає розкриття, по-перше, поняття конституційно-правових відносин, їх характерні ознаки та виокремлення основних елементів конституційно-правових відносин. А саме, визначити поняття та охарактеризувати суб'єкти, суб'єктивну сторону, об'єкти та об'єктивну сторону конституційно-правових відносин. По-друге, глибокий аналіз цієї правової категорії пов'язаний із визначенням соціального і юридичного змісту конституційно-правових відносин. По-третє, розкрити умови виникнення, зміни та припинення конституційно-правових відносин; визначити поняття юридичних фактів та їх види.

Відповідь на наступне питання полягає в характеристиці конституційного права України як науки. Досліджуючи цей аспект конституційного права України необхідно визначити поняття конституційного права України як науки, поняття та зміст предмету науки конституційного права України; розкрити поняття функцій науки та виокремити їх види. Важливим є аналіз методології науки конституційного права України та видів методів дослідження. Необхідно розглянути джерела науки конституційного права України та визначити їх місце й роль в системі інших суспільних та юридичних наук.

Останнє питання передбачає розгляд конституційного права як навчальної дисципліни. В межах цього питання необхідним є розкриття поняття, системи та функцій навчальної дисципліни. З метою з'ясування місця та ролі цієї навчальної дисципліни в системі підготовки майбутніх юристів також необхідно звернути увагу на взаємозв'язок конституційного права з іншими навчальними дисциплінами.

Дайте визначення наступних понять:

конституційне право України як галузь права, державне право, соціальний зміст конституційного права України, юридичний зміст конституційного права України, функції конституційного права України, предмет правового регулювання, суверенітет народу, потенційний суверенітет, реальний суверенітет, влада, метод правового регулювання, система конституційного права України, принципи конституційного права України, конституційно-правова норма, матеріальні норми, процесуальні норми, регулятивні норми, охоронні норми, імперативні норми, диспозитивні норми, факультативні норми, ситуаційні норми, спеціалізовані норми, дефінітивні норми, загальні норми, норми-принципи, установчі норми, гарантуючі норми, оперативні норми, колізійні норми, конституційно-правовий інститут, загальні інститути, головні інститути, початкові інститути, суб'єкти конституційно-правових відносин, об'єкти конституційно-правових відносин, юридичні факти, правоздатність, дієздатність, джерела конституційного права України, наука конституційного права України, функції науки конституційного права України, предмет науки конституційного права України, методологія науки конституційного права України, система науки конституційного права України, джерела науки конституційного права України, джерела галузі конституційного права України; природне, позитивне право, навчальна дисципліна «Конституційне право», мета навчальної дисципліни «Конституційне право».

Скласти схеми:

- Система конституційного права України.
- Класифікація конституційно-правових норм.

- *Класифікація конституційно-правових інститутів.*
- *Конституційно-правові відносини: поняття та елементи.*
- *Джерела конституційного права України як науки.*

Тематика рефератів:

- *«Конституційне право України як провідна галузь національного права».*
- *«Місце конституційного права України в системі галузевих юридичних наук».*
- *«Джерела конституційного права України: поняття, види та їх характеристика».*
- *«Роль та значення рішень Конституційного Суду в системі джерел конституційного права України».*
- *«Рішення Європейського суду з прав людини як джерело конституційного права України».*
- *«Співвідношення системи конституційного права України та системи Конституції України: загальні та специфічні риси».*
- *«Теоретичні проблеми розвитку конституційного права України».*
- *«Наука конституційного права: сучасний стан та тенденції розвитку».*
- *«Правовий статус людини і громадянина як інститут конституційного права».*
- *«Конституційно-правове регулювання в Україні: деякі питання теорії та практики».*

Практичне завдання № 1

Вставте замість трьох крапок пропущені слова у нижче наведеному фрагменті тексту та вкажіть, з якого нормативно-правового акта його наведено:

«закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України не пізніш як у ... строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають ... державною мовою в офіційних друкованих виданнях. Офіційними друкованими виданнями є: ...; газета «Урядовий кур'єр».

Офіційними друкованими виданнями, в яких здійснюється офіційне оприлюднення законів та інших актів Верховної Ради України, є також ..., «Відомості Верховної Ради України». Офіційним друкованим виданням, в якому здійснюється офіційне оприлюднення законів, актів Президента України, є також інформаційний бюлетень ...».

Варіація. Вкажіть видання, у яких також офіційно оприлюднюються чинні міжнародні договори України, правові акти органів державної влади, які не визначені у вище наведеному фрагменті тексту нормативно-правового акта (не менше п'ятьох видань).

Практичне завдання № 2

Визначте, які елементи конституційної норми закріплено в нижче наведених статтях Основного Закону України:

а) здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;

б) ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом;

в) громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону;

г) ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою;

д) у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням;

е) Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина;

ж) рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Практичне завдання № 3

На основі аналізу нормативних положень Конституції України віднайдіть у її тексті нижче наведені види конституційних норм. Встановіть, за якими критеріями їх класифіковано?

- а) диспозитивні та імперативні;
- б) матеріальні та процесуальні;
- в) уповноважуючі, зобов'язуючі та забороняючі;
- г) постійні та тимчасові;
- д) норми-принципи, норми-декларації, норми-цілі, норми-дефініції;
- е) повні, посилкові та бланкетні;
- ж) регулятивні та охоронні.

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змін, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
3. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
4. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
5. Декларація прав національностей України від 01.11.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
6. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. № 2222–IV. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Спец. вип. С. 7. Ст. 2597.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України від 15.03.2016 р. № 1-рп/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 28. С. 289. Ст. 1137.

Спеціалізована література:

1. Антонова О. Р. Система конституційно-правових принципів регулювання шлюбу і сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 45. С. 46-53.
2. Астанкевич Ю. І. Щодо форм та методів міжнародного контролю за дотриманням міжнародних договорів. *Правова держава*. 2021. № 43. С. 177-184.
3. Барегамян С. Х., Козлова В. В., Орлова В. Є. Проблеми та перспективи удосконалення забезпечення конституційного права на достатній життєвий рівень в контексті міжнародного досвіду. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 72. С. 22-31.
4. Білоскурська О. В. Конституційна доктрина в системі сучасних джерел конституційного права. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 69-73.

5. Боняк В. О. «Конституційно-правові засади», «конституційно-правові основи» та «конституційно-правові принципи»: співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 64-76.
6. Боняк В. О. Поняття конституційно-правової норми та її роль у механізмі організації та функціонування органів охорони правопорядку України. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. Вип. 1. С. 34-47.
7. Гавриленко В. Трансформація державного суверенітету в умовах європейської інтеграції: проблеми теорії та реалізації: монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 136 с.
8. Гергелійник В. О. Взаємозв'язок конституційного права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування з іншими соціальними правами людини. *Публічне право*. 2019. № 2. С. 15-23.
9. Годованик Є. В. Ефективність конституційно-правових норм сучасного розвитку системи права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2020. 39 с.
10. Годованик Є. В. Ефективність конституційно-правових норм: теоретико-методологічні аспекти: моногр. Одеса : Фенікс, 2019. 355 с.
11. Годованик Є. В. Конституційно-правова норма та її відображення в Європейському праворозумінні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 1. С. 80-85.
12. Гусейнова Ф. Е. Юридична природа двосторонніх міжнародних договорів у сфері охорони здоров'я. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 160-166.
13. Гутник В. В., Яворський Я. Т. Право міжнародних договорів у наукових працях Херша Лаутерпахта. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 69. С. 438-443.
14. Дахова І. І., Чуб О. О. Багатоаспектність принципу правової визначеності щодо сучасних конституційно-правових відносин. *Форум права*. 2017. № 4. С. 59-68.
15. Забокрицький І. І. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теоретико-правовий вимір: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2021. 36 с.
16. Забокрицький І. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теорія та практика: монографія. К. : Вид-во Людмила, 2020. 395 с.
17. Заморська Л. Системний підхід у конституційному праві: загальнотеоретичний зміст. *Право України*. 2016. № 6. С. 107-113.
18. Ільков В. В. Джерела права в адміністративному судочинстві: теорія та правозастосування: монографія. Дніпро : Ліра, 2017. 379 с.
19. Кагадій М. І. Конституції зарубіжних країн близького зарубіжжя як об'єкт порівняльного правознавства. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 31. С. 53-59.
20. Ковальчук В. Б. Народний суверенітет та права людини в європейській доктрині конституціоналізму. *ScienceRise. Juridical Science*. 2019. № 1. С. 4-9.

21. Ковальчук І. М. Співвідношення міжнародного договору та міжнародного звичаю в системі джерел міжнародного публічного права. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Право.* 2022. Вип. 35. С. 19-26.
22. Козюбра М. І. Конституційне право: галузь права чи особлива базова підсистема – стрижень національної системи права. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2019. Т. 3. С. 70-76.
23. Колюх В. В. До питання щодо предмета політології та науки конституційного права. *Держава і право. Серія: Юридичні науки.* 2017. Вип. 76. С. 25-34.
24. Конончук І. Історичні та політико-правові аспекти виникнення і розвитку інституту конституційного контролю. *Історико-правовий часопис.* 2017. № 1. С. 73-77.
25. Копильцов І. В. Актуальні проблеми пріоритетного застосування міжнародних договорів у національному праві. *Право і суспільство.* 2022. № 1. С. 223-229.
26. Кофман Б. Я. Принципи інституту громадянства в конституційному праві держави. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2019. № 4. С. 31-36.
27. Кравець Т. Є. Політико-правовий аналіз Конституції Пилипа Орлика 1710 року. *Журнал східноєвропейського права.* 2018. № 51. С. 218-224.
28. Красовський К. Ю. Прийняття Конституції України як визначний крок в імплементації природних прав людини. *Публічне право.* 2019. № 1. С. 35-48.
29. Красовський К. Ю. Природні права людини в українському конституціоналізмі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с.
30. Маринів І. І., Рудай Л. В. Проблема застосування застережень до міжнародних договорів з прав людини. *Право та інновації.* 2021. № 1. С. 68-73.
31. Марцеляк О. Роль науки конституційного права в конституціоналізації правової системи України. *Право України.* 2016. № 6. С. 79-87.
32. Матат А. В. Загальні принципи права як сучасне джерело конституційного права України. *Часопис Київського університету права.* 2016. № 4. С. 426-430.
33. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2016. № 6. Т. 2. С. 15-19.
34. Москалюк О. В. Подолання прогалин у конституційному праві. *Часопис Київського університету права.* 2018. № 4. С. 95-98.
35. Моткова О. Д. Пряма дія норм Конституції України у сферах реалізації та захисту прав людини: питання теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.
36. Наумова К. І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
37. Новіцький В. В. Судовий прецедент як джерело права в контексті захисту прав і свобод людини. *Альманах права.* 2017. Вип. 8. С. 232-236.

38. Носач А. В. Захист державного суверенітету і територіальної цілісності України: кримінологічне дослідження: монографія. Х. : Панов, 2020. 372 с.

39. Омельченко Н. Л. Джерела парламентського права України: проблеми систематизації та перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 30 (1). С. 36-39.

40. Орловська І. Г., Фаст О. О. Значення принципу верховенства права для сучасного демократичного суспільства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 30-33.

41. Панкевич І. М., Семків В. О. Вчення Леона Петражицького в сучасній Україні: доктринальний вплив на теорію права та конституційне право. *Публічне право*. 2019. № 4. С. 144-152.

42. Поличко Т. В., Бисага Ю. М., Берч В. В., Дешко Л. М., Нечипорук Г. Ю., Петрецька Н. І. Верховенство конституційних норм у національній системі права: моногр. Ужгород: РІК-У, 2021. 220 с.

43. Проценко І. М. Сучасні проблеми застосування міжнародних договорів та міжнародних звичаїв у внутрішньому праві України. *Правова держава*. 2021. Вип. 32. С. 456-465.

44. Пуртова А. А. Міжнародні договори у системі джерел правового регулювання консульської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 69. С. 456-460.

45. Ребкало М. М., Олійник В. С. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод як джерело конституційного права України. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2021. № 1. С. 7-18.

46. Різник С. В. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні: монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. 540 с.

47. Ромінський Є. В. Питання миру в середньовічних вітчизняних міжнародних та міжкнязівських договорах. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 291-296.

48. Ромінський Є. В. Міжнародні договори в історико-правовій реальності Давньої Русі: аксіологічний підхід. *Правова держава*. 2021. Вип. 32. С. 152-158.

49. Рябовол Л. Т. Гарантії конституційного ладу України як предмет дослідження: реалізація системного підходу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 29-32.

50. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія (2-ге вид.). Ужгород: Гельветика, 2020. 647 с.

51. Савчин М. Конституційні принципи та їх інтерпретація. *Право України*. 2017. № 7. С. 30-38.

52. Скрипнюк О. Академічна школа конституційного права. *Право України*. 2014. № 5. С. 213-223.

53. Скрипнюк О., Батанов О. Актуальні проблеми теорії джерел конституційного права України (аксіологічні, гносеологічні та онтологічні аспекти). *Право України*. 2017. № 6. С. 39-52.

54. Спінчевська О. М. Конституційний юрисдикційний процес в Україні: сучасний стан та перспективи удосконалення: монографія. К. : КНТ, 2022. 245 с.
55. Стрибко Т. І. Юридична природа конституційного нормативно-правового договору та особливості його договірному процесу. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 4. С. 15-25.
56. Шемшученко Ю. С. Сучасний унітаризм: доктрина і практика: монографія. К. : Юридична думка, 2021. 513 с.
57. Теплюк М., Ющик О. До проблеми якості закону України як джерела права. *Право України*. 2017. № 6. С. 17-26.
58. Товпеко Я. К. Реалізація конституційно-правових норм про права людини щодо сексуальних меншин: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
59. Тополевський Р. Система джерел права України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2017. № 6. С. 27-33.
60. Трансформація принципів українського конституціоналізму на сучасному етапі: колектив. монографія. Одеса : Гельветика, 2022. 176 с.
61. Фединяк Г. С. Відповідність назв структурних частин міжнародних двосторонніх договорів за участю України їх тексту (на прикладі угод про соціальне забезпечення). *Правова держава*. 2021. № 41. С. 115-121.
62. Федоренко В. Система конституційного права України: поняття, генезис і структура. *Право України*. 2017. № 5. С. 18-26.
63. Худояр Л. В. Концепція принципу рівності в конституційних актах УСРР – УРСР 1917 – 1937 рр. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 514-521.
64. Чепік-Трегубенко О. С. Принцип верховенства права: доктрина та судова практика. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 121-127.
65. Чехович Т. В. Сутність та зміст конституційного принципу рівності громадян перед законом *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 42. С. 37-45.
66. Чорнолуцький Р. В. Нормопрекування в конституційному праві України: парадигма процесуально-стадійного забезпечення актуальних питань. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4, ч. 2. С. 54-60.
67. Чорнолуцький Р. В. Феноменологія нормопроєктної діяльності в конституційному праві України: питання теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Ужгород, 2018. 35 с.
68. Шамрай В. В. Конституційне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції: теоретико-методологічний аспект: моногр. Одеса: Фенікс, 2018. 358 с.
69. Шаповал В. М. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики): до 25-річчя Конституції України. К. : Мишалов Д. В., 2021. 116 с.
70. Шигаль Д. А. Джерельна база порівняльного історико-правового дослідження: питання методики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4. С. 78-88.
71. Щокін Ю. Конституційна норма щодо міжнародно-правових звичаїв: обґрунтування доцільності і змісту. *Право України*. 2017. № 6. С. 98-105.
72. Яковлев А. А. Конституційний процес у сучасній Україні: теоретичні основи і правова практика: монографія. Х. : Право, 2020. 350 с.

ТЕМА 2. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

1. Основні етапи розвитку вітчизняного конституціоналізму.
2. Державно-конституційні традиції українського козацтва. Пакти та Конституції законів і вільностей Війська Запорізького (Конституція Пилипа Орлика).
3. Розвиток національної конституційної думки та спроби її втілення у державотворчі процеси у XIX на початку XX століть.
4. Конституція Української Народної Республіки 1918 року. Конституційний розвиток Української РСР.
5. Конституція України 1978 року: порівняльно-правовий аналіз із Конституцією України 1996 року.
6. Розвиток конституційної реформи на основі Конституції України. Конституційне забезпечення політичної реформи в державі (з 2002 року). Основні напрями, мета, засоби конституційного реформування держави та суспільства.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Історія Конституції України охоплює довготривалий багатовіковий процес зародження, формування та розвитку вітчизняного конституціоналізму як теорії і практики. Умовно цей процес поділяють на декілька періодів.

При розгляді кожного з періодів Здобувачі повинні виділити акти конституційного характеру, що конкретизують особливості генезису конституціоналізму в ті чи інші історичні часи. При цьому, слід пам'ятати, що мова йде не тільки про акти, а й про результати конституційної думки, а саме про наукові праці, твори, літописи, вчення тощо.

Аналіз історії Конституції України періоду Київської Русі потребує ретельної характеристики форми, структури та змісту таких актів конституційного характеру, як Зборівський договір, Білоцерківський договір, Переяславські та інші гетьманські статті-конституції. Здобувачам необхідно визначити роль цих актів у процесі становлення та розвитку конституціоналізму в Україні як державно-правової практики.

Наступним питанням є висвітлення основних концепцій, ідейно-політичних вчень про конституціоналізм. В рамках цього питання слід проаналізувати вплив американської і французької революцій на формування як загальної світової конституційної думки, так і на формування її напрямів і пріоритетів національної ідеології. Слід звернути увагу на діяльність Кирило-Мефодіївського товариства та його засновників. Цікавою є творчість М. Драгоманова та його послідовників: Ф. Вовка, М. Зібера, М. Павлика, С. Подолинського, О. Терлецького, І. Франка, Я. Шульгіна та інших. Варто відзначити діяльність найвидатнішого українського філософа XIX ст. П. Юркевича, який зробив вагомий внесок у подальший розвиток конституційних

теорій. Сутнісне значення для історичного розвитку Конституції України мали конституційні проекти М. Грушевського, М. Міхновського та інших діячів. Виходячи з цього Здобувачі повинні орієнтуватись у змісті діяльності цих діячів, та оцінити їх внески в теорію і практику українського конституціоналізму. А також визначити недоліки конституційної практики того періоду.

При характеристиці Конституції Української Народної Республіки 1918 р. необхідно знати її структуру та основні положення, визначити місце цього акта як складової частини скарбниці національної конституційної думки, а також зазначити чому так і не вдалося реалізувати цей нормативно-правовий акт. Потрібно надати правову характеристику тимчасовим конституційним законам, які були прийняті за часів П. Скоропадського, наголосити на значимості для відновлення конституційних засад УНР Декларації Української Директорії від 13 грудня 1918 року.

Важливим етапом конституційного процесу в Україні є радянський період, за часів якого було прийнято чотири конституції: Конституцію УСРР 1919 р., Конституції УРСР 1929, 1937, 1978 рр. Конституції законодавчо закріплювали так звану радянську модель організації влади, основою якої був ленінський принцип поєднання у Радах, як працюючих корпораціях, законодавства і управління. Тим самим заперечувався визнаний у багатьох демократичних державах принцип розподілу влад. Здобувачі повинні висвітлити позитивні та негативні риси цих конституцій. Особливої уваги заслуговує аналіз Конституції УРСР 1978 року в рамках порівняння її з Конституцією України 1996 р. Слід визначити роль Конституції УРСР у новітньому конституційному процесі.

Останнім періодом конституційного процесу в Україні, що триває є новітній конституційний процес. Цей період характеризується постійними змінами, перетвореннями та реформаторськими настроями в суспільстві. Про це свідчать події, пов'язані з суверенністю та незалежністю нашої держави; з розробкою, підготовкою та прийняттям Конституції України; з проведенням конституційної та політичної реформ.

До конституційних актів, що відображають державно-політичні та конституційні процеси в Україні слід віднести наступні: Декларацію про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України, Закон України «Про правонаступництво України», Закон України «Про економічну самостійність Української РСР», Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття Конституції України 1996 року, проекти Конституції України тощо. Необхідно знати структуру та зміст перелічених актів; визначити їх роль у процесі конституційної реформи в Україні.

Найактуальнішим питанням є проведення конституційної та політичної реформ в Україні на сучасному етапі. Мова йде про підготовку змін до Конституції України, формування політико-правової системи українського

конституціоналізму. Підготовка цього питання потребує особливої уваги Здобувачів при вивченні змісту законопроектів України «Про внесення змін до Конституції України», інших законопроектних документів і законодавчих актів, а також поглядів, думок політичних діячів. В результаті розгляду вищевикладеного матеріалу Здобувачі повинні зробити висновки про високе значення конституційної (політичної) реформи, її конституційне забезпечення для ефективного системного реформування політичної системи країни, а, звідси й для юридичної діяльності та підготовки спеціалістів-юристів, які працюватимуть в умовах конституційно-правового реформування державного та суспільного життя, реалізації конституційних приписів у правотворчій, правозастосовній та правоохоронній діяльності.

Дайте визначення наступних понять:

конституційний процес, етапи історичного розвитку Конституції України, акти конституційного характеру, звичаєве право, віче, «Руська Правда», гетьманські статті – конституція, Зборівська угода, Білоцерківський договір, Переяславські (Березневі) статті, Гадяцький трактат, Конституція П. Орлика, Універсали Центральної Ради, Декларація про державний суверенітет України, Декларація Української Директорії, Конституція Української Народної Республіки, українські радянські конституції, декларація, державний суверенітет, незалежність, державна влада, територіальне верховенство, економічна самостійність, національна ідеологія, національний суверенітет, конституційна реформа, політична реформа, конституційна модернізація, політична (конституційна) криза, Революція Гідності, конституціоналізм, принципи конституціоналізму, система конституціоналізму.

Скласти схеми:

- *Етапи розвитку вітчизняного конституціоналізму.*
- *Конституція України 1978 року: порівняльно-правовий аналіз із Конституцією України 1996 року.*
- *Принципи українського конституціоналізму.*

Тематика рефератів:

- *«Конституція П. Орлика 1710 року та розвиток українського конституціоналізму».*
- *«Актуальні проблеми сучасного конституційного процесу».*
- *«Конституційна реформа: теоретичні та практичні проблеми реалізації».*
- *«Проблеми державотворення та правотворення в період реформ в Україні».*
- *«Форма правління та державний режим Гетьманщини часів Б. Хмельницького».*

- «Вітчизняне державотворення періоду Центральної Ради».
- «Етапи юридичного оформлення об'єднання УНР і ЗУНР».
- «Сучасний український парламентаризм: особливості розвитку».

Практичне завдання

Після проголошення в 1991 р. Україною державної незалежності постало питання про державні символи. В 1991-92 рр. було прийнято постанову Президії Верховної Ради України «Про Прапор України», «Про державний Герб України».

Дайте відповідь на запитання: 1. Чи мають право вказані органи приймати подібні акти? 2. Що необхідно відносити до державних символів? Чи можна віднести до державних символів столицю держави? Чим є в державно-правовому розумінні «столиця»?

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).

2. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29.04.1918 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>.

3. Конституційні пакти Пилипа Орлика, новообраного гетьмана Війська Запорозького, з його присягою та підтверджувальною грамотою Короля Швеції, підписані у м. Бендери 05.04.1710 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_002.

4. Універсал Української Центральної Ради до українського народу, на Україні й поза Україною сущого (I) від 10.06.1917 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-17>.

5. Універсал Української Центральної Ради (II) від 03.07.1917 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-17>.

6. Універсал Української Центральної Ради (III) від 07.11.1917 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005300-17>.

7. Універсал Української Центральної Ради (IV) від 09.01.1918 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-18>.

8. Декларація Української Директорії, що зробила Директорія від 26.12.1918 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0010300-18>.

9. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

10. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

11. Декларація прав національностей України від 01.11.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
12. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
13. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
14. Про національні меншини в Україні від 25.06.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.
15. Про назву, структуру та кількісний склад нового парламенту України: Закон України від 07.10.1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 42. Ст. 395.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. В. Президент України як суб'єкт конституційної реформи і гарант додержання Конституції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 12-17.
2. Агафонова Н. В. Функції конституційної реформи. *Наука і правоохорона*. 2016. № 1. С. 317-326.
3. Актуальні проблеми сучасного конституціоналізму (на прикладі України та Республіки Польща): колектив. монографія. К. : Талком, 2017. 392 с.
4. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Мілітарний конституціоналізм: до питання про формування, розуміння і оформлення феноменології. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 3. С. 6-18.
5. Бакумов О. С. Конституціоналізація стратегічного курсу України в контексті доктрини юридичної відповідальності держави. *Право і Безпека*. 2018. № 4. С. 13-21.
6. Берназюк Я. О. Конституційний процес в Україні: сучасний стан та основні кроки на шляху до прийняття нової Конституції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 48-51.
7. Берч В. В. Парадигма імплікативного взаємозв'язку демократії та конституціоналізму: ключові цінності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 74 (1). С. 55-58.
8. Берченко Г. В. Відновлення дії тексту конституції в аспекті концепції установчої влади. *Форум права*. 2016. № 4. С. 25-34.
9. Берченко Г. В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти. *Форум права*. 2017. № 4. С. 13-23.
10. Белов Д. М., Марцеляк М. О. Прогресивістський конституціоналізм Михайла Драгоманова. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 74 (1). С. 59-68.
11. Бондаренко О. В. Принципи проведення конституційної модернізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 40 (1). С. 36-39.

12. Бориславська О. М. Вплив Ради Європи та Європейського Союзу на формування європейської (континентальної) моделі конституціоналізму. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 40-49.
13. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз: монографія. Х. : Право, 2018. 383 с.
14. Бориславська О. М. Формування європейської моделі конституціоналізму: від ідеї до конституційної системи правління. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 65-70.
15. Бочарова Н. В. Конституціоналізація міжнародного права як зовнішній чинник конституціоналізації правових систем країн світу. *Юридична Україна*. 2018. № 1-2. С. 28-34.
16. Булавіна С. Забезпечення соціальних прав у розвитку вітчизняного конституціоналізму. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 1. С. 10-14.
17. Годованик Є. В. Ефективність правотворчості як категорія сучасного європейського конституціоналізму. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 3. С. 47-51.
18. Гультай М. Засади вітчизняного конституціоналізму за козацької доби. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 198-207.
19. Гультай М. М. Історичні витоки вітчизняного конституціоналізму: звичаї, традиції, пам'ятки права та філософські концепції: монографія. К. : Юрінком Інтер, 2017. 240 с.
20. Гуменюк Т. І. Порівняльно-правове дослідження конституціоналізму України, Франції та Німеччини. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2019. № 7. С. 16-25.
21. Деркач А. Л. Актуальні питання захисту прав людини в конституційному процесі у контексті глобальних викликів: монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 372 с.
22. Деркач А. Л. Захист прав людини у конституційному процесі: питання теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2019. 39 с.
23. Забокрицький І. І. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теоретико-правовий вимір: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2021. 36 с.
24. Забокрицький І. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теорія та практика: монографія. К. : Вид-во Людмила, 2020. 395 с.
25. Кагадій М. І. Конституції зарубіжних країн близького зарубіжжя як об'єкт порівняльного правознавства. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 31. С. 53-59.
26. Калініченко О. Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 44-49.
27. Калінкін А. С. Вплив процесів децентралізації на функціонування державної влади в умовах конституційної реформи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 64-66.
28. Карп Д. І. Конституційно-правовий статус національних меншин у сучасній доктрині конституціоналізму: проблеми визначення та інтерпретації. *Соціальне право*. 2018. № 2. С. 170-174.

29. Клименко О. І. Законодавче закріплення конституційно-правової реформи в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 67-70.
30. Ковальчук В. Б. Народний суверенітет та права людини в європейській доктрині конституціоналізму. *ScienceRise. Juridical Science*. 2019. № 1. С. 4-9.
31. Ковальчук В. Зародження і розвиток ідей українського конституціоналізму (XVIII – 30-ті р. XX ст.). *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2. С. 8-15.
32. Ковтуняк В. Особливості співвідношення конституційного процесу та внесення змін до конституції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 70-73.
33. Колісник В. Сприйняття ідей конституціоналізму на тлі штучної міфологізації масової свідомості. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 132-138.
34. Колодій І. М. Історія українського конституціоналізму: генеза та сучасний погляд. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 91-96.
35. Колюх В. В. Сучасний конституційний процес в Україні (політологічний аналіз): автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2016. 32 с.
36. Костицький М. В., Бесчастний В. М., Кушакова-Костицька Н. В. Цифровий конституціоналізм: нова парадигма та перспективи розвитку в Україні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2. С. 9-26.
37. Красовський К. Ю. Природні права людини в українському конституціоналізмі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с.
38. Крусян А. Конституція в науково-практичній парадигмі сучасного українського конституціоналізму (у контексті актуальних питань конституційних перетворень). *Право України*. 2016. № 6. С. 70-78.
39. Крусян А. Р. Парламент у системі сучасного українського конституціоналізму: питання теорії та практики. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 290-300.
40. Кузьменко О. В. Сучасний парламентаризм у контексті формування конституціоналізму на демократичних засадах. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2018. Вип. 25. С. 72-77.
41. Купрій В. М. Конституційний процес: питання правових обмежень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 21 с.
42. Лемак В. Технологія конституційної реформи: основні вимоги європейського досвіду для України. *Право України*. 2016. № 6. С. 44-51.
43. Летнянчин Л. І. Конституційна судова реформа: проблеми та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 194-203.
44. Львова Є. О. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування: монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 292 с.
45. Магновський І. Й. Сучасний конституціоналізм: питання теорії та практики. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 61-65.
46. Марцеляк О. Роль науки конституційного права в конституціоналізації правової системи України. *Право України*. 2016. № 6. С. 79-87.

47. Могілевський В. С. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи до розуміння та тлумачення. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 75. С. 147-166.
48. Могілевський В. С. Місьцеве самоврядування як елемент глобального конституціоналізму. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 72. С. 197-212.
49. Могілевський В. С. Роль місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму: питання взаємодії та ефективності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.
50. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 15-19.
51. Морозюк С. М. Особливості дії індивідуальних принципів реалізації Конституції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 43-46.
52. Моткова О. Д. Дія норм Конституції: доктринальний аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 31-34.
53. Оніщенко Н. Конституційний процес: до питання про термінологічну визначеність і сутнісну спрямованість. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 130-135.
54. Орловська І. Г., Фаст О. О. Значення принципу верховенства права для сучасного демократичного суспільства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 30-33.
55. Осадча І. А. Щодо проблеми співвідношення категорій «конституціоналізм» і «конституційний процес». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 44 (1). С. 63-67.
56. Погорілко В. Конституційні основи українського державотворення і розвиток безпосереднього народовладдя в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3. С. 54-65.
57. Потапчук Г. В. Екологічний конституціоналізм: доктринальні питання детермінації формування та семантичного визначення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 3. С. 98-110.
58. Різник С. Реформа конституційного правосуддя в Україні: сучасний етап. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3 (1). С. 159-164.
59. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія (2-ге вид.). Ужгород : Гельветика, 2020. 647 с.
60. Сворак С. Д. «Основи державного устрою Галицької республіки» в контексті європейського конституціоналізму. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2019. № 8. С. 112-119.
61. Селіванов А. Конституція України у правоутворенні сучасного публічного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 239-245.
62. Скрипнюк О. В. Національна державність і вітчизняний конституціоналізм доби Української Центральної Ради. До 100-річчя Конституції УНР 1918 р. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 557-562.

63. Скрипнюк О. О. Утвердження засад демократичного політичного режиму в конституційному процесі сучасної України. *Альманах права*. 2021. Вип. 12. С. 317-323.

64. Скріль С. Конституційні принципи реформування політичних систем країни Центральної та Східної Європи. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 2. С. 33-37.

65. Слінько Т. Гарантування свободи слова як елемент сучасного конституціоналізму. *Право України*. 2018. № 4. С. 108-125.

66. Словська І. Зародження ідей українського конституціоналізму (початок XVIII ст. – середина XIX ст.) як історична передумова ухвалення й дії сучасного Основного Закону. *Юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 191-196.

67. Спінчевська О. М. Конституційний юрисдикційний процес в Україні: сучасний стан та перспективи удосконалення: монографія. К. : КНТ, 2022. 245 с.

68. Шемшученко Ю. С. Сучасний унітаризм: доктрина і практика: монографія. К. : Юридична думка, 2021. 513 с.

69. Терлюк І. Козацький конституціоналізм XVIII століття: проблема поділу влади між провідними суб'єктами політики. *Вісник Львівського Університету. Серія: Юридична*. 2017. Вип. 65. С. 48-55.

70. Томенко М. Конституційний процес в Україні: у пошуках політичного і правового компромісу. *Верховенство Права*. 2016. № 1 (33). С. 30-33.

71. Трансформація принципів українського конституціоналізму на сучасному етапі: кол. монографія. Одеса : Гельветика, 2022. 176 с.

72. Федоренко В. Л. Державотворення та конституційні реформи у незалежній Україні: досвід, проблеми, перспективи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 52-61.

73. Федоренко В. Л. Конституція та конституціоналізм: сутність, сенси і взаємозумовленість. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2. С. 78-94.

74. Фоміна С. В. Зарубіжний досвід розвитку наднаціонального конституціоналізму в Європейському Союзі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 72 (1). С. 99-103.

75. Чорнописький П. Б. Конституційні реформи в Литві і Грузії у сфері місцевого самоврядування та децентралізації влади як приклад для України. *Форум права*. 2017. № 4. С. 282-293.

76. Шамрай В. В. Глобалізація та міждержавна інтеграція як чинник конституціоналізації міжнародного права. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 167-173.

77. Шамрай В. В. Історико-правові аспекти становлення та розвитку доктрини конституціоналізму. *Публічне право*. 2018. № 2. С. 81-88.

78. Шамрай В. В. Конституційне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції: теоретико-методологічний аспект: монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 358 с.

79. Шамрай В. В. Концептуальні аспекти реалізації конституційної реформи у сучасних європейських правових системах. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 13. С. 182-191.

80. Шаповал В. Ключові ідеї конституціоналізму й державно-правовий розвиток України в період національно-визвольних змагань 1917-1921 років. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2017. Вип. 26. С. 31-49.

81. Шаповал В. М. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики): до 25-річчя Конституції України. К. : Мишалов Д. В., 2021. 116 с.

82. Яковлев А. А. Конституційний процес у сучасній Україні: теоретичні основи і правова практика: монографія. Х. : Право, 2020. 350 с.

83. Яковлев А. А. Конституційний Суд України і його роль у конституційному процесі: досвід доби незалежності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 47-58.

84. Яковлев А. А. Конституційні акти початку ХХ століття в історії конституційного процесу в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4 (87). С. 96-106.

ТЕМА 3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Семінарське заняття – 2 год.

1. Поняття конституційно-правової відповідальності: характеристика підходів. Місце конституційно-правової відповідальності в системі соціальної відповідальності. Співвідношення конституційно-правової відповідальності з конституційною, державно-правовою відповідальністю.

2. Ознаки конституційно-правової відповідальності (2 групи): їх характеристика.

3. Функції конституційно-правової відповідальності: поняття та види.

4. Класифікація конституційно-правової відповідальності: критерії та види.

5. Конституційне правопорушення (делікт): поняття, склад (характеристика), класифікація.

6. Конституційно-правова відповідальність та конституційний контроль, їх співвідношення.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Однією із системоутворюючих, кваліфікаційних ознак конституційного права є інститут конституційної відповідальності. За сучасних умов така відповідальність набуває особливого значення, що зумовлено характером політичних, економічних та інших процесів у нашій країні. Під час огляду теоретичних основ цієї теми необхідно визначити місце конституційно-правової відповідальності в системі юридичної відповідальності.

Для виявлення місця конституційно-правової відповідальності в системі юридичної відповідальності варто використовувати системний підхід. Співвідношення конституційно-правової відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності є важливою проблемою для визначення місця цього виду відповідальності в системі.

З метою подальшої конкретизації інституту конституційно-правової відповідальності передбачається висвітлення позитивних і ретроспективних аспектів юридичної відповідальності, доведення їх понятійної єдності та існування цілісної категорії юридичної відповідальності.

Аналіз ознак конституційно-правової відповідальності дозволить найбільш повно з'ясувати її суть. Вчені конституціоналісти визначають дві групи ознак конституційно-правової відповідальності. До першої групи відносять загальні ознаки, що характеризують конституційно-правову відповідальність як суспільно-політичний феномен, її місце і значення у суспільстві, співвідношення та взаємозв'язки з іншими видами відповідальності. До другої групи належать ознаки, які вказують на специфічні риси, притаманні конституційно-правовій відповідальності. Таким чином, необхідно вказати, які саме ознаки належать до цих двох груп.

Необхідно також провести аналіз функцій конституційно-правової відповідальності. Функції обумовлені основним призначенням конституційно-правової відповідальності – захистом Конституції, тоді як інші види юридичної відповідальності покликані виконувати більш розширені функції. Пропонується визначити види функцій, що виконує конституційно-правова відповідальність в системі функцій юридичної відповідальності.

Наступним питанням при розгляді цієї теми є класифікація конституційно-правової відповідальності, тобто розмежування різних її видів. Розгляд класифікації конституційно-правової відповідальності має велике значення для з'ясування сутності інституту конституційно-правової відповідальності, що є одним із системоутворюючих чинників конституційного права України як основи системи національного права. На основі аналізу чинного законодавства і конституційно-правової доктрини передбачається визначення критеріїв класифікації та видів конституційно-правової відповідальності.

Висвітлення останнього питання пов'язано із розкриттям змісту підстави ретроспективної конституційно-правової відповідальності, якою є конституційне правопорушення (делікт) та його юридичний склад. В першу чергу, визначити поняття конституційного правопорушення та його характерні риси. Далі передбачається визначення понять кожного з невід'ємних елементів юридичного складу конституційного правопорушення: об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкту, суб'єктивної сторони.

Проведення аналізу співвідношення інститутів конституційного контролю і конституційно-правової відповідальності передбачає виявлення їх взаємозв'язку. Теоретичні та практичні питання конституційного контролю пропонується висвітлити з використанням досвіду зарубіжних країн (США, Франція, Болгарія, Польща та інші). Важливо зосередити увагу на тому, що конституційний контроль і конституційно-правова відповідальність – найважливіші засоби реалізації конституційної законності, визначні елементи механізму правового захисту Конституції. Маючи уявлення про теоретичні аспекти цих двох інститутів, необхідно зазначити, яку роль здійснюють ці елементи в механізмі правового захисту Конституції.

Дайте визначення наступних понять:

юридична відповідальність, конституційно-правова відповідальність, конституційна відповідальність, державно-правова відповідальність, соціальна відповідальність, політична відповідальність, загальні ознаки конституційно-правової відповідальності, спеціальні ознаки конституційно-правової відповідальності, функції конституційно-правової відповідальності, види функцій конституційно-правової відповідальності, форми конституційно-правової відповідальності, ретроспективна конституційно-правова відповідальність, позитивна конституційно-правова відповідальність, конституційне правопорушення (делікт), юридичний склад конституційного правопорушення, об'єкт конституційного правопорушення, об'єктивна сторона конституційного правопорушення, суб'єкт конституційного правопорушення, суб'єктивна сторона конституційного правопорушення, конституційний контроль.

Скласти схеми:

- *Класифікація видів конституційно-правової відповідальності.*
- *Функції конституційно-правової відповідальності.*
- *Конституційно-правова відповідальність у системі соціальної відповідальності.*
- *Конституційне правопорушення (делікт).*
- *Конституційно-правова відповідальність та конституційний контроль.*
- *Позитивні та ретроспективні аспекти юридичної відповідальності.*

Тематика рефератів:

- *«Теоретичні та практичні проблеми реалізації конституційно-правової відповідальності в Україні».*
- *«Конституційно-правова відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності».*
- *«Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування».*
- *«Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні».*
- *«Конституційна відповідальність глави держави в європейських країнах».*
- *«Конституційна відповідальність політичних партій в Україні».*
- *«Конституційна відповідальність у системі захисту правового статусу суб'єктів місцевого самоврядування».*

Практичне завдання № 1

На засіданні наукового гуртка, де обговорювалась проблема конституційно-правової відповідальності, один зі здобувачів вищої освіти заявив, що йому незрозуміло, чому настає така відповідальність навіть в тих випадках, коли суб'єкти взагалі не порушують вимог Конституції та законодавства.

Дайте відповідь на запитання: В чому полягає особливість конституційно-правової відповідальності? Які види конституційно-правової відповідальності ви знаєте? Назвіть конституційно-правові санкції.

Практичне завдання № 2

За ініціативою 160 народних депутатів України у Верховній Раді України було створено спеціальну тимчасову слідчу комісію щодо перевірки інформації про причетність Керівника Офісу Президента України Бондаря до низки корупційних схем у земельній галузі. За результатами розгляду звіту

даної слідчої комісії, Верховна Рада України 2/3 народних депутатів України від її конституційного складу, прийняла Постанову «Про висловлення недовіри Керівнику Офісу Президента України Бондарю», яку одразу ж Голова ВРУ надіслав Президентові України.

Скажіть, будь ласка, чи зобов'язаний Глава держави звільняти з посади Керівника Офісу Президента України, виходячи з вище викладених фактів та обставин?

Варіація. Верховною Радою України 2/3 народних депутатів України від її конституційного складу було прийнято Постанову «Про висловлення недовіри Голові Служби безпеки України Істоміну», яку одразу ж Голова ВРУ надіслав Президентові України.

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).

2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 18.12.1984 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

5. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

6. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.

7. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.

8. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.

9. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.

10. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.

11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

12. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

Спеціалізована література:

1. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4 (1). С. 54-59.
2. Антонова О. Р. Система конституційно-правових принципів регулювання шлюбу і сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 45. С. 46-53.
3. Бакумов О. С. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Право України*. 2019. № 7. С. 198-217.
4. Бакумов О. С. Юридична відповідальність держави як конституційно-правовий концепт: монографія. Х. : Бровін О. В., 2020. 479 с.
5. Батанова Н. М. Конституційний контроль та конституційно-правова відповідальність: концептуальні проблеми співвідношення та взаємодії. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 147-155.
6. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність політичних партій у світлі міжнародного досвіду. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 198-205.
7. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність у контексті взаємодії держави та громадянського суспільства. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 102-106.
8. Батанова Н. М. Концептуальні проблеми конституційно-правової відповідальності політичних партій та громадських організацій в Україні. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 74. С. 69-81.
9. Батанова Н. М. Принципи конституційно-правової відповідальності: понятійна та видова характеристика. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 211-218.
10. Берназюк І. Еволюція конституційно-правового регулювання стратегічної правотворчості в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 7-12.
11. Білозьоров Є. В. Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади: теоретико-правовий аналіз. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 7. С. 104-109.
12. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.
13. Воронов Д. О. Аналіз судової практики у контексті притягнення до відповідальності за невиконання рішень Конституційного суду України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 1. С. 51-61.
14. Гецько В. В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України та депутатів місцевих рад: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2015. 19 с.
15. Гецько В. В. Правові позиції Конституційного Суду України з питань конституційно-правової відповідальності депутатів. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 67-72.

16. Задніпряна М. Ю. Гармонізація принципів юридичної відповідальності України та Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.

17. Зозуля О. І. Особливості конституційно-правової відповідальності комітетів Верховної Ради України, їх керівництва та членів. *Форум права*. 2019. № 3. С. 39-47.

18. Зубрицький М. І. Правове регулювання відносин у сфері юридичної відповідальності державних службовців в Україні: теорія та практика: монографія. Х. : Константа, 2018. 461 с.

19. Калініченко О. Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 44-49.

20. Капітаненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 68-73.

21. Книш В. В. Генеза інституту конституційно-правової відповідальності у правовій системі Київської Русі. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2019. № 8. С. 22-29.

22. Книш В. В. Історичні аспекти конституційно-правової відповідальності на українських землях у 1917-1920 рр. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2019. Вип. 51. С. 213-221.

23. Книш В. В. Методологічні засади розуміння сутності та ознак конституційно-правової відповідальності суб'єктів конституційних правовідносин. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. № 10. С. 92-98.

24. Книш В. В. Правове регулювання конституційно-правової відповідальності суддів в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 34. С. 52-61.

25. Книш В. В. Становлення та розвиток конституційно-правової відповідальності в Україні в період Козацької доби та Гетьманщини. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2021. Вип. 55. С. 157-166.

26. Книш В. В. Становлення та розвиток конституційно-правової відповідальності в Україні в період Козацької доби та Гетьманщини. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2021. Вип. 55. С. 157-166.

27. Книш В. В. Теоретико-правове дослідження інституту конституційно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2018. 40 с.

28. Книш В. В. Теоретико-правовий аналіз законодавства України про конституційно-правову відповідальність. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2017. № 3. С. 61-71.

29. Книш В. В. Юридична природа та специфіка механізму реалізації конституційно-правової відповідальності в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2019. Вип. 50. С. 48-62.
30. Ковальов Д. В. Конституційні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 2. С. 60-69.
31. Корнієнко А. А. Невідворотність як принцип юридичної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
32. Костицька І. О. Юридична відповідальність депутата парламенту у системі відповідального представницького правління: конституційно-правові засади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2020. 40 с.
33. Костицька І. О. Юридична відповідальність парламентарія в системі відповідального представницького правління: конституційно-правовий аналіз: монографія. Херсон : Гельветика, 2019. 429 с.
34. Кравець М. О. Порядок реалізації конституції в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 20-23.
35. Кравцова З. С. До проблеми удосконалення основ конституційно-правової відповідальності в Україні в контексті євроінтеграції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 66-70.
36. Кравцова З. С. Окремі аспекти конституційно-правової відповідальності органів і посадових осіб державної влади в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 73 (1). С. 57-63.
37. Кравчук В. Забезпечення права на доступ до адміністративного суду осіб, які перебувають під вартою або в місцях позбавлення волі. *Право України*. 2014. № 3. С. 57-63.
38. Кучма О. Л. Юридична відповідальність у теорії та конституції України. *Соціальне право*. 2017. № 1. С. 28-36.
39. Лещух А. Р. Конституційна процесуальна відповідальність: ознаки та необхідність запровадження у правову систему України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 1. С. 39-49.
40. Ліпський Д. Касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України: аналіз сучасних наукових досліджень. *Право України*. 2014. № 3. С. 64-74.
41. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий механізм боротьби з корупцією в Україні (загальнотеоретична характеристика). *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 70-74.
42. Марченко М. В. Конституційно-правова природа права вето глави держави. *Форум права*. 2017. № 4. С. 141-146.
43. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
44. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149-159.

45. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, Т. 2. С. 15-19.

46. Морозюк С. М. Особливості дії індивідуальних принципів реалізації Конституції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 43-46.

47. Муртіщева А. О. Конституційно-правова відповідальність уряду в державах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.

48. Муртіщева А. О. Конституційно-правова відповідальність уряду в державах Європейського Союзу: теорія та практика: монографія. Х. : Юрайт, 2022. 328 с.

49. Муртіщева А. О. Окремі питання персоналізації конституційно-правової відповідальності уряду в державах – членах Європейського Союзу. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 32. С. 216-226.

50. Муртіщева А. О. Система санкцій конституційно-правової відповідальності уряду в державах – членах ЄС. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 33. С. 171-181.

51. Муртіщева А. О. Фактичні підстави конституційної відповідальності уряду: доктринально-правові проблеми визначення. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 117-128.

52. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження: монографія. Х. : Право, 2014. 574 с.

53. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2016. 40 с.

54. Олійник А. Ю. Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 48-54.

55. Павловська Н. В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 16 (1). С. 22-24.

56. Паришкура В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

57. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикції. *Право України*. 2016. № 2. С. 38-44.

58. Пилипишин П. Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.

59. Рижук І. В. Конституційно-правова модель відповідальності парламентаріїв: порівняльно-аналітичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.

60. Розвадовський В. І. Особливості конституційно-правової відповідальності у конституційному провадженні України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2020. Вип. 53. С. 167-181.

61. Розвадовський В. І. Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2017. Вип. 45. С. 118-130.

62. Рустамзаде А. Х. Конституційно-правові основи організації судової влади в Україні та Азербайджанській Республіці. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, Т. 2. С. 23-26.

63. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України (науково-практичний аналіз): монографія. К. : Парламентське вид-во, 2018. 182 с.

64. Сердюк Л. М. Конституційний принцип індивідуалізації юридичної відповідальності особи в аспекті теорії конституційно-правової відповідальності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 105-111.

65. Сліденко І. Релятивність базисних категорій сучасного конституційного права (конституційний лад). *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 33-42.

66. Слободяник Т. М. Підстави, форми їх реалізації та санкції конституційно-правової відповідальності представницьких органів і посадових осіб місцевого самоврядування. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 50-57.

67. Станік С. Р. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України: стан дослідженості проблеми. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 19. С. 77-83.

68. Ступник Я. В., Шаранич С. С. До питання співвідношення конституційної презумпції невинуватості та інституту звільнення від кримінальної відповідальності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 320-327.

69. Цимбалістий Т. О. Інститут імпичменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.

ТЕМА 4. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Семінарське заняття – 2 год.

1. Поняття, ознаки, структура, особливості конституційного ладу України:
 - демократична, правова, світська держава – конституційно-правова характеристика;
 - політичний плюралізм та ідеологічне розмаїття (порівняльний аналіз: Україна та європейські країни);
 - плюралізм форм власності;
 - верховенство права та закону.
2. Гарантії конституційного ладу України: поняття, система.
3. Поняття, принципи, ознаки державного ладу України.
4. Система державних органів України.
5. Поняття, ознаки, принципи суспільного ладу України.
6. Структура суспільного ладу України:
 - політична система суспільства: поняття, елементи та їх характеристика;
 - економічна система України: конституційно-правові засади;
 - соціальна система: поняття, особливості;
 - духовно-культурна система як елемент суспільного ладу України.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Розділ I Конституції України «Загальні засади» закріплює основні засади конституційного ладу України. Повноцінний аналіз правової природи конституційного ладу України повинен здійснюватись через визначення таких понять як: конституційний лад України, демократична держава, правова держава, соціальна держава, світська держава тощо. Виходячи з цього необхідно розглянути конституційно-правову характеристику Української держави. Необхідно звернути увагу на перелік специфічних ознак конституційного ладу України, на його сучасний стан та структуру; визначити поняття його основних структурних елементів.

Розгляд такої конституційної категорії як політичний плюралізм пов'язаний із порівняльним аналізом конституційно-правового законодавства України та європейських країн в рамках цього питання. Слід зазначити, що конституційні норми, які характеризують Україну як демократичну державу, повною мірою не реалізуються, а іноді порушуються. Обов'язковим є ознайомлення з текстом Конституцій європейських країн, з програмами політичних партій України тощо.

Визначення поняття економічного плюралізму або плюралізму форм власності передбачається згідно із положеннями чинного законодавства, зокрема із нормами Цивільного кодексу України.

Важливими правовими категоріями є верховенство права та верховенство закону. Мова йде про співвідношення цих понять, про визначення їх загальних та особливих рис. Потрібно розкрити основні підходи до розуміння цих понять.

При розкритті гарантій конституційного ладу України, необхідно не тільки визначити їх поняття, а й розглянути групи цих гарантій. Тобто перша група – це гарантії конституційного ладу, а друга група – це гарантії, які, в свою чергу, мають декілька видів.

Розгляд одного з елементів конституційного ладу України – державного ладу, передбачає визначення його поняття, ознак та основних принципів. Необхідно зосередити увагу на характеристиці його складових: форми держави та її конституційного закріплення; характеристики України як демократичної держави; визначення України як суверенної незалежної держави; конституційного закріплення України як правової держави тощо.

Варто зазначити, що перші спроби виокремити поняття державного ладу мали місце у дослідженнях радянських науковців і, насамперед, представників української радянської наукової школи. На сьогодні існує досить велика амплітуда подібних визначень, що ґрунтуються на тих чи інших методологічних підходах, які досить важко привести до спільного знаменника.

Прийняття Конституції України 1996 р. активізувало інтерес до зазначеної проблематики взагалі та державного ладу, зокрема.

Зміна властивостей реальної соціальної дійсності, в тому числі державно-правової, органічно пов'язана зі зміною її ознак, що обумовлює, в першу чергу, необхідність зміни уявлень про державний лад України. Актуальність цього питання обумовлюється наступним: по-перше, тема державного ладу є настільки широкою, що її не можна вичерпати й кількома монографічними та дисертаційними дослідженнями. А існуючі роботи не містять остаточних висновків і безперечних позицій внаслідок того, що державний лад з нормативної сторони та політико-правової практики має незавершений характер. По-друге, дослідження у монографічних роботах, присвячених конституціоналізму, конституційному ладу, державності, окремим питанням державного ладу, свідчить про те, що прийшов час осмислення цих проблем в Україні як самостійної (а не фрагментарної) наукової теми. По-третє, збагачення науки дослідженнями з актуальної теми, в якій раніше існував дослідницький дефіцит, позитивно впливає на практику державного будівництва.

Сучасна методологія держави і права, ґрунтуючись на результатах попередніх теоретичних досліджень, дає нам новий погляд на розуміння державного ладу, його реальної сутності. Тим самим методологія сприяє розвитку теорії держави і права, в тому числі трансформації і удосконалення практики державотворення.

Як доводить світовий досвід державного і суспільного розвитку та й наш власний досвід розбудови української державності, вирішення сучасних

актуальних теоретичних і практичних проблем трансформації державного ладу, передбачає передусім здійснення важкої, але необхідної інтелектуальної роботи щодо виявлення і вирішення ключових для української юридичної науки в цілому методологічних проблем. Методологія наукового пізнання державного ладу – це методологія державотворення, правової і державної дійсності, що відіграє значну роль у сприйнятті нових реалій, в тому числі у державно-правових відносинах.

Державний лад – це складне, багатогранне, різноякісне явище, що складається з елементів, зв'язки між якими утворюють відносно незмінну структуру і забезпечують його цілісність. При цьому державний лад знаходиться в безперервному русі, розвитку.

Складність, багатогранність і багатосторонність поняття держави призвела до того, що більшість науковців-правників минулого не відокремлювала поняття державного ладу та державного устрою і ототожнювала їх, розуміючи зміст цих понять як сукупність характерних рис організації функціонування конкретної держави.

Проте, ототожнювати поняття державного ладу і державного устрою не можна. Поняття державного ладу є більш широким, ніж поняття державного устрою, останнє включається в зміст поняття «державний лад».

Ця особлива система водночас наділена певними характерними особливостями свого функціонування, у процесі якого здійснюється синтез новацій і традицій взаємодії органів державної влади і їх посадових осіб з приводу здійснення державної влади в різних сферах суспільного життя, що охороняються правом.

Іншим структурним елементом конституційного ладу є суспільний лад, який за суттю, змістом і формами є багатогранним явищем. Аналіз правової природи суспільного ладу доцільно розпочати з конституційно-правових засад його складових: політичної системи суспільства; економічної системи суспільства; соціальної та духовно-культурної систем суспільства.

Кожен з перелічених елементів суспільного ладу України представляє систему відносно автономних щодо держави інститутів, які забезпечують конкретні способи соціального існування людей на підставі їх особистої свободи, обумовленої правом демократичної держави. Отже, слід охарактеризувати відповідні інститути згідно з конституційно-правовим законодавством. Так, при розгляді політичної системи необхідно використовувати Конституцію України, Закони України «Про політичні партії в Україні», «Про громадські об'єднання», «Про молодіжні та дитячі громадські організації»; висвітлення інститутів економічної системи повинно здійснюватись на підставі положень Цивільного кодексу, Закону України «Про підприємництво» та інших конституційно-правових актів; аналіз соціальної системи передбачає визначення поняття, структури, функціонування та розвитку соціальної системи.

Дайте визначення наступних понять:

конституційний лад України (за суттю, змістом, формою), конституційний порядок, державний лад, державна організація, принципи конституційного ладу, засади конституційного ладу, демократія, держава, демократична держава, ознаки демократичної держави, правова держава, ознаки правової держави, соціальна держава, ознаки соціальної держави, світська держава, громадянське суспільство, політичний плюралізм, ідеологічний плюралізм, економічний плюралізм, верховенство права, верховенство закону, гарантії конституційного ладу, спеціальні юридичні гарантії, нормативно-правові гарантії конституційного ладу, організаційно-правові гарантії конституційного ладу, гарантії конституційного ладу України, державний лад України, основи державного ладу, ознаки державного ладу, принципи державного ладу, суверенітет, державний суверенітет, національний суверенітет, форма держави, механізм держави, державний апарат, функції держави, класифікація функцій держави, зовнішні функції держави, внутрішні функції держави, технологічні функції держави, об'єктні функції держави, система державних органів, державний орган, суспільний лад України (за змістом, за формою), конституційні основи суспільного ладу, принципи суспільного ладу, система суспільного ладу України, політична система суспільства, суб'єкти політичної системи, елементи політичної системи, політичні партії, громадські об'єднання, економічна система суспільства, принципи економічної системи суспільства, власність, форми власності, підприємницька діяльність, фінансова система, податки, бюджетний процес, банківська система, соціальна система суспільства, принципи соціальної системи суспільства, нація, етнос, корінні народи; національні меншини; соціальні групи; трудові колективи; територіальні громади; громадські організації, духовно-культурна система суспільства, релігійні організації, концепція відкритої держави, концепція відкритого суспільства.

Скласти схеми:

- Система гарантій конституційного ладу України.
- Державний лад України: теоретичні та практичні засади.
- Суспільний лад України: конституційно-правові засади.
- Політичний плюралізм та ідеологічне розмаїття: порівняльний аналіз.
- Система державних органів України.
- Соціальна система: поняття, особливості.

Тематика рефератів:

- «Економічна система України: конституційно-правові засади».
- «Соціальна система: сучасний стан та перспективи».

- «Сучасні функції Української держави».
- «Система основних засад конституційного ладу України».
- «Громадянське суспільство в Україні як передумова сучасного українського конституціоналізму».
- «Проблемні питання співвідношення понять «конституційний лад» та «конституційний устрій».
- «Конституційний Суд України як гарант конституційного ладу».

Практичне завдання № 1

Народні депутати подали законопроект, в якому пропонується внести зміни до ч. 2 ст. 5 та інших статей Конституції, зокрема, замість терміна «народ» слід уживати «електорат (дієздатні громадяни України, які досягли 18 років)» у відповідних відмінках. На думку авторів законопроекту, це більше відповідатиме реальному стану речей, оскільки такого суб'єкта конституційного права, як народ, не існує. Це зніме всі питання, пов'язані з відповідністю норм виборчих законів Конституції України, згідно з якими вибори вважаються такими, що відбулися, якщо в них взяв участь навіть один виборець.

Висловіть Вашу позицію з приводу цього законопроекту. Дайте розгорнуту характеристику статусу (поняття, об'єм правосуб'єктності, відносини, в які вступає суб'єкт, тощо) такого суб'єкта конституційного права, як народ.

Практичне завдання № 2

До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання, підписане 48 народними депутатами, щодо офіційного тлумачення ст. 8 Конституції України. У поданні зазначалося, що «хоча в ч. 1 ст. 8 Конституції України проголошено принцип верховенства права, однак у ч. 2 закріплено принцип юридичного верховенства Конституції України. А оскільки, як записаного в Преамбулі, Конституція України – це Основний Закон, то фактично в Україні діє принцип верховенства закону, а не верховенства права». На підставі такого аналізу ст. 8 Основного Закону народні депутати вимагали від Конституційного Суду України офіційно визнати, що наведене конституційне положення слід розуміти як верховенство закону.

Складіть і обґрунтуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України.

Практичне завдання № 3

На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, народний депутат З. наголосив: що оскільки у ст. 6 Конституції України закріплено, що державна влада здійснюється на

засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (а це положення відносять до основ конституційного ладу), то існування в Україні інших органів державної влади Основний Закон не передбачає. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної з гілок державної влади, передбачених ст. 6, передавши їх владні повноваження легітимним органам.

Проаналізуйте таку пропозицію народного депутата. Про які органи влади може йти мова?

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

3. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

4. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.

5. Декларація прав національностей України від 01.11.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

7. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.

8. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572.

9. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.

10. Про Державний Гімн України: Закон України від 06.03.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 163.

11. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.

12. Про прикордонний контроль: Закон України від 05.11.2009 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 6. ст. 46.

13. Про державні символи України: Постанова Верховної Ради України від 03.09.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 45. Ст. 241.

14. Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 79.

15. Про економічну самостійність Української РСР: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 03.08.1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 34. Ст. 499.

16. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 29. ст. 377.

17. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 1. Ст. 2.

18. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.

19. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.

20. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. *Голос України*. 2018. № 122.

21. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

22. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.

23. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст. 397.

24. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

25. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» 28.02.2018 р. № 2-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 2. Стор. 102.

26. Про деякі заходи щодо запобігання порушенням конституційного ладу та забезпечення неутручання Національного банку України у дії, які загрожують конституційному правопорядку: Постанова Верховної Ради України від 03.04.2007 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 23. Ст. 304.

Спеціалізована література:

1. Nalyvaiko L. R., Oreshkova A. F. Mass Media as Actors of Public Control over the Activities of Judicial Authorities. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 47. С. 16-24.

2. Ахмеров О. О. Теоретичні аспекти децентралізації влади як дієвого механізму демократизації політичної системи: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Політичне життя*. 2019. № 3. С. 5-10.

3. Барабаш Ю. Право на зміну конституційного ладу як складова правосуб'єктності Українського народу. *Право України*. 2019. № 10. С. 66-81.

4. Барановська Т. М. Державна політика розвитку територіальних громад в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2017. 20 с.
5. Барон І. Г. Системно-структурний аналіз економічної безпеки держави. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 9. С. 29-36.
6. Батанов О. В. Конституційний лад України: протиріччя, конфліктогенний потенціал, виклики сучасності. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 38-42.
7. Бедрій Р. Б. Об'єкти комунальної власності в Україні: конституційно-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 75-83.
8. Бесчастний В. М. Тлумачення Конституційним Судом України поняття «конституційний лад»: теоретико-правовий аспект. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1. С. 9-13.
9. Богів Я. Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2019. Вип. 22. С. 205-213.
10. Богів Я. С. Представницька демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2019. Вип. 21. С. 244-253.
11. Братасюк М. Г. Співвідношення принципу верховенства права та принципу законності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 1. С. 11-17.
12. Бутко Б. О. Визначення інноваційної детермінанти у моделях циклічного розвитку економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 6. С. 6-10.
13. Василенко В. Юридична регламентація статусу офіційної (державної) мови у практиці європейських держав. *Право України*. 2016. № 3. С. 74-83.
14. Воронянський О. В. Суверенітет: проблема суб'єктності. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія: *Політичні науки*. 2018. № 3. С. 15-19.
15. Гаврильців М. Т. Реалізація державного суверенітету та суверенних прав держави в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. серія *юридична*. 2017. Вип. 4. С. 89-98.
16. Гайко О. С. Абсолютистський суверенітет і національний суверенітет: витоки формування національних держав. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. Серія: *Питання політології*. 2016. Вип. 30. С. 104-108.
17. Гапоненко В. А. Децентралізація як механізм створення передумов демократизації політичної системи в Україні. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія: *Політичні науки*. 2018. № 3. С. 54-58.
18. Глипка А. О. Функції місцевого самоврядування в умовах трансформації політичної системи України. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 180-189.
19. Гудзь Т. І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи. *Право і Безпека*. 2015. № 3. С. 21-25.
20. Дзевелюк М. Номенклатура функцій сучасної держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 11. С. 171-176.

21. Длугопольський О. В. Сучасні соціально-економічні проблеми теорії та практики розвитку економічних систем: монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2016. 204 с.

22. Древаль Ю. Д. Верховенство права як фундаментальний принцип публічного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 1. С. 126-133.

23. Євсєєв С. Є. Концепція народного суверенітету в ліберальному дискурсі XVIII – XIX століть. *Сучасне суспільство*. 2017. Вип. 2. С. 42-52.

24. Ільницький М. С. Становлення конституційного ладу в Україні. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 10-15.

25. Кабанець О. С. Демократія як явище правової дійсності (теоретико-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.

26. Ковальов Д. В. Політико-правові принципи конституційного ладу в Конституції Української Народної Республіки. *Політичне життя*. 2018. № 4. С. 11-16.

27. Ковальчук В. Б. Народний суверенітет та права людини в європейській доктрині конституціоналізму. *ScienceRise. Juridical Science*. 2019. № 1. С. 4-9.

28. Ковальчук В. Б., Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України: монографія. Острог : Вид-во НУ «Острозька академія», 2016. 209 с.

29. Ковальчук В. Конституційно-правова доктрина народного суверенітету: історія становлення та сучасна інтерпретація. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2018. Вип. 18. С. 154-164.

30. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-108.

31. Кононенко Ю. С. Духовні основи конституційного ладу України. *Український селянин*. 2018. № 19. С. 113-118.

32. Корольова Н. Передумови становлення теорії політичної системи в західній політології. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2016. Вип. 2. С. 108-110.

33. Костельнюк М. М. Зарубіжний досвід трансформації політичних систем та можливість його адаптації до українських реалій. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: *Історія. Політологія*. 2019. Вип. 25. С. 101-110.

34. Кохановська О. Інформаційно-правова основа громадянського суспільства. *Право України*. 2015. № 4. С. 35-42.

35. Кравцова З. С. Зміст народного суверенітету та представницької демократії в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 75-79.

36. Краковська А. Є. Поняття соціальної функції держави в сучасній юридичній науці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 31. С. 14-19.

37. Красовський К. Ю. Природні права людини в українському конституціоналізмі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с.

38. Крутий В. О. Зміни політичної системи суспільства в умовах гібридної війни. *Держава і право*. Серія: *Політичні науки*. 2017. Вип. 78. С. 186-196.

39. Крутій В. О. Політична система незалежної України: вади і ризики. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2019. Вип. 85. С. 326-338.
40. Кукуруз О. В. Взаємозумовленість політичної і правової систем: теоретико-методологічна основа. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2019. Вип. 84. С. 14-24.
41. Куракін О. М. Співвідношення верховенства права та закону в розрізі соціологічної концепції право розуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 2. С. 33-36.
42. Курцев О. Ю. Унітаризм як принцип конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2021. 20 с.
43. Кушніренко О. Г. Соціальна держава як базова цінність та принцип конституційного ладу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2017. № 23. С. 53-58.
44. Литвиненко Н. І. Інституціональні чинники розвитку сучасної соціально-економічної системи: дис. ... д-ра економ. наук. Дніпропетровськ, 2016. 487 с.
45. Логущенко І. М. Соціальна відповідальність влади як чинник стійкості політичної системи. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2015. Вип. 67. С. 100-109.
46. Лоцихін О. М., Якубовський Д. Г., Янішевський А. В. Реформування місцевої влади як одна з засад і гарантій конституційного ладу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 77-81.
47. Майніна М. С. Співвідношення суверенітету і наднаціональності в політико-правовій практиці Європейського Союзу. *Гілея*. 2018. Вип. 131. С. 459-463.
48. Майніна М. С. Сучасні підходи до дослідження державного суверенітету в інтеграційному дискурсі Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології*. 2018. Вип. 34. С. 87-94.
49. Малкіна Я. Д. Економічний зміст податків, їх роль та сучасний стан податкової системи України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 6. С. 854-858.
50. Маллік Ю. О. Фактори та моделі зміни сутності суверенітету держав в умовах глобалізації. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 6. С. 246-254.
51. Малявін Є. В. Лоббїзм у політичній системі суспільства: плюси та мінуси. *Гілея*. 2019. Вип. 143(3). С. 46-49.
52. Мартинов А. Політична система Європейського Союзу після виборів Європейського парламенту 2019 року. *Європейські історичні студії*. 2019. № 14. С. 15-30.
53. Моїсеєва Н. І. Ідея національного суверенітету в працях українських народників (М. Костомаров, М. Драгоманов, В. Антонович). *Сучасне суспільство*. 2017. Вип. 2. С. 149-156.
54. Моїсеєва Н. І. Ідея національного суверенітету у працях європейських філософів XVII-XVIII століть. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки*. 2017. № 2. С. 16-19.

55. Морарь М. В. Політична опозиція як елемент політичної системи суспільства та демократії. *Гілея*. 2019. Вип. 141 (3). С. 57-61.

56. Мороз Є. О. Межі політичної влади в умовах економічної трансформації постсоціалістичних систем. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2022. № 10. С. 43-50.

57. Мухамедієв В. Є. Проблематика дієвого суверенітету: дія та утримання від дії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Питання політології. 2017. Вип. 32. С. 35-40.

58. Набатнікова Т. С. Місце та роль людини в економічній системі. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2017. Вип. 2. С. 15-16.

59. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Х. : Право, 2009. 600 с.

60. Носач А. В. Державний суверенітет і територіальна цілісність – фундаментальні національні інтереси України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 244-249.

61. Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України: монографія. Х. : Юрайт, 2016. 200 с.

62. Палінчак М., Остапець Ю., Лешанич М. Особливості процесу інституціалізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту: монографія. Ужгород : Ліра, 2021. 238 с.

63. Пальшков К. В. Визначальні віхи трансформації політичної системи України. *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 59. С. 142-158.

64. Петков С. В. До питання про право, як основу суспільного ладу. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 206-209.

65. Приходько С. М., Ільченко А. М., Макарець С. В. Політична система України у контексті багатокомпонентних класифікацій. *Політикус*. 2021. Вип. 5. С. 65-70.

66. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

67. Репецька А. Співпраця законодавчої та виконавчої гілок державної влади в контексті сучасної політичної системи України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2019. Т. 39. С. 192-197.

68. Рудич С. Ф. Роль і місце опозиції в політичній системі Швейцарії. *Проблеми всесвітньої історії*. 2022. № 3. С. 82-97.

69. Рябовол Л. Т. Гарантії конституційного ладу України як предмет дослідження: реалізація системного підходу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 29-32.

70. Рябовол Л. Т. Засади конституційного ладу України як предмет дослідження: обґрунтування необхідності впорядкування термінологічного апарату. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 49-52.

71. Рябовол Л. Т. Конституційний лад України: наукова дискусія щодо визначення поняття і структурування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 37-41.

72. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: моногр. Ужгород: Право, 2018. 440 с.

73. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія (2-ге вид.). Ужгород : Гельветика, 2020. 647 с.

74. Скриль С. А. Розвиток політичних систем в умовах регіоналізації. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 139-148.

75. Слубська А. Я. Громадянська релігія в українських реаліях: філософсько-релігієзнавчий характер: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.

76. Спінчевська О. М. Конституційний юрисдикційний процес в Україні: сучасний стан та перспективи удосконалення: монографія. К. : КНТ, 2022. 245 с.

77. Ставнічук М. І. Конституційні аспекти поглиблення і демократичного розвитку конституційного ладу, як основа консолідації українського суспільства. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2017. № 77. С. 70-86.

78. Тодоріко А. Антикоруційні реформи як механізм підвищення рівня довіри до інститутів політичної системи в Україні. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2019. № 1. С. 64-77.

79. Торяник В. М. Інформаційна безпека як складова національної безпеки держави. Роль ЗМІ в забезпеченні інформаційного суверенітету України. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 151-156.

80. Ущатовський Ю. В. Структура економічної системи: інституційний зріз. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економіка, управління та адміністрування*. 2018. № 4. С. 20-24.

81. Філіпенко Д. Роль референдуму 1 грудня 1991 року в становленні політичної системи України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2019. Т. 40. С. 184-195.

82. Хорішко Л. С. Загальні аспекти структурного підходу в дослідженні ролі еліт у процесах модернізації політичної системи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології*. 2017. Вип. 31. С. 78-83.

83. Хорішко Л. С. Особливості інституціоналізації еліти в процесах модернізації політичної системи Німеччини (1949-1990 роки). *Політичне життя*. 2018. № 4. С. 52-56.

84. Хорішко Л. С. Перспективи інституціоналізації еліти в процесах модернізації політичної системи. *Політичне життя*. 2019. № 3. С. 130.

85. Хрідочкін А. В. Особливості адміністративно-правового статусу контролюючих державних органів охорони інтелектуальної власності України. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 156-161.

86. Чепік-Трегубенко О. С. Теоретико-правова характеристика сучасного суспільного ладу України: поняття, сутність, принципи, система: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2017. 250 с.

87. Чорна А. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 128-132.

88. Шаповал В. М. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики): до 25-річчя Конституції України. К. : Мишалов Д. В., 2021. 116 с.

89. Шаповаленко М. В. Кризові явища політичної системи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології*. 2017. Вип. 32. С. 9-12.

90. Шемшученко Ю. С. Проблеми подальшого розвитку конституційного процесу в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 7-8.

ТЕМА 5. ТЕОРІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Семінарське заняття – 2 год.

1. Поняття, ознаки (юридичні властивості) та сутність Конституції України.
2. Конституція та держава. Конституція та політична система суспільства. Конституція та конституціоналізм. Розкрити питання їх співвідношення.
3. Функції конституції та її характеристика.
4. Класифікація конституцій: мета та критерії класифікації. Види конституцій в Україні. Характеристика Конституції Автономної Республіки Крим.
5. Об'єкти конституційного регулювання. Дія Конституції України.
6. Форма і структура Конституції України. Мова та стиль Конституції України.
7. Внесення змін та доповнень до Конституції України (Розділ XIII Конституції України). Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України.
8. Поняття, структура механізму реалізації Конституції України. Фактори, що визначають реалізацію та ефективність дії Конституції України, проблеми її реалізації.
9. Додержання та охорона Конституції України: гарантії, механізм захисту та охорони. Суб'єкти захисту.
10. Конституція і проблема імплементації норм міжнародного права.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Висвітлення теоретичних аспектів Конституції України має на меті визначення поняття Конституції України та її юридичних ознак і характерних особливостей, розкриття її юридичного та соціального змісту, правової сутності. У науці конституційного права при визначенні поняття «конституції» Здобувачі повинні враховувати три підходи: західної (європейської) концепції, нормативістської та інституціоналістської.

Перш за все, слід зазначити, що Конституція України є елементом системи нормативно-правових актів, її не можна винести за межі чинного права, оскільки вона є складовою частиною позитивного права і в той же час – специфічним законодавчим актом. Усвідомлення правової природи Конституції, визначення її місця в ієрархії нормативно-правових актів, що є джерелами конституційного права України, визначення соціального призначення Конституції України в суспільстві і державі полягає у розгляді співвідношення таких конституційно-правових категорій як Конституція та конституціоналізм; Конституція та конституційність; Конституція та держава; Конституція та політична система; Конституція та суспільство тощо. Аналіз зазначених понять необхідно проводити з точки зору їх конституційно-правової регламентації в Україні.

Розкриття змісту функцій Конституції України є важливим питанням цієї теми. Функції відображають соціальне призначення, роль Конституції України у конституційно-правовому регулюванні суспільних відносин в політичній, економічній, соціальній та духовно-культурній сферах життєдіяльності суспільства. Функції розкривають сутність Конституції України щодо тих завдань, які стоять перед суспільством на конкретному етапі його розвитку. Таким чином, необхідно визначити поняття та особливості функцій Конституції та їх види.

Розгляд класифікації конституцій є визначенням критеріїв розділу конституцій на певні види (групи) та характеристику існуючих видів конституцій. З метою більш об'єктивного розгляду класифікації необхідно звернутись до поглядів різних вчених-конституціоналістів щодо цього питання. Важливим аспектом при аналізі класифікації є її мета, тобто для чого конституції поділяють на види. І в результаті розгляду класифікації конституцій передбачається класифікація Конституції України за визначеними критеріями.

Одними з юридичних характеристик Конституції України є її форма та структура. Аналіз цього питання базується на визначенні поняття форми Конституції України та її характерних особливостей. Особливу увагу потрібно приділити фактичній та юридичній конституції. А також, необхідно звернути увагу на мову та стиль Конституції України. Що ж стосується структури, то вона є сукупністю елементів, поняття та зміст яких слід визначити.

Конституція України закріплює основні засади організації і функціонування суспільства та держави, регулює механізм влади, упорядковує політико-правові процеси, встановлює норми поведінки суб'єктів державно-правових відносин тощо. Саме тому Конституція є об'єктом особливої охорони та захисту з боку держави та суспільства. Конституційно-правовими актами передбачена система гарантій дотримання та захисту Конституції України. Необхідно визначити поняття та види цих гарантій.

Принципове значення має проблема реалізації конституційних норм. Ця проблема містить в собі чимало питань. Необхідно звернути увагу на наступні:

- 1) поняття механізму реалізації Конституції України;
- 2) пряме та опосередковане здійснення норм Конституції, значення в цьому аспекті конкретизації конституційних приписів у чинному законодавстві;
- 3) чинники, які впливають на здійснення норм Конституції;
- 4) роль державних органів і структур громадянського суспільства у реалізації конституційних норм (інституціональний аспект);
- 5) роль актів Конституційного Суду України у тлумаченні норм Конституції та застосуванні цих норм на практиці;
- 6) значення постанов Пленумів Верховного Суду у цьому аспекті;
- 7) форми реалізації норм Конституції – дотримання, виконання, використання;
- 8) правова культура і здійснення на практиці конституційних норм.

Дайте визначення наступних понять:

конституціоналізм, конституція у матеріальному значенні, конституція у формальному значенні, юридична конституція, фактична конституція, фіктивна конституція, Конституція як Основний закон держави або система правових актів, зміст конституції, правовий зміст конституції, суспільний зміст конституції, ознаки конституції, юридичні властивості конституції, юридичне верховенство конституції, предмет конституції, метод конституції, система Конституції України, принципи конституції, форма конституції, функції конституції, види конституції, писані конституції, неписані конституції, кодифіковані (консолідовані) конституції, некодифіковані (неконсолідовані) конституції, народні конституції, октройовані конституції, гнучкі конституції, жорсткі конституції, змішані конституції, постійні конституції, тимчасові конституції, демократичні конституції, авторитарні конституції, тоталітарні конституції, констатуючі конституції, програмні конституції, унітарні конституції, федеративні конституції, республіканські конституції, монархічні конституції, дія конституції в часі, дія конституції за колом осіб, дія конституції в просторі, мова конституції, стиль основного закону, структура Конституції України, преамбула, прикінцеві положення, перехідні положення, Конституція Автономної Республіки Крим, правова охорона Конституції України, охорона Конституції України в широкому розумінні, охорона Конституції України у вузькому розумінні, суб'єкти захисту Конституції, гарантії дотримання Конституції України, загальні гарантії, спеціальні гарантії, організаційно-правові гарантії, нормативно-правові гарантії, механізм реалізації Конституції України, конституційний контроль, конституційний нагляд.

Скласти схеми:

- *Форма і структура Конституції України.*
- *Порядок внесення змін і доповнень в Конституцію України.*
- *Об'єкти конституційного регулювання.*
- *Функції конституції та їх характеристика.*
- *Класифікація конституцій.*

Тематика рефератів:

- *«Конституція України 1996 року: юридична та фактична».*
- *«Конституція України як фундаментальна основа розвитку законодавства та правової системи України».*
- *«Проблема реалізації конституційних норм».*
- *«Ознаки та юридичні властивості (особливості) конституції держави».*
- *«Властивості Конституції як Основного Закону та конституційна регламентація змісту і реалізації суб'єктивних прав і свобод».*

- «Пряма дія норм Конституції України як її юридична властивість».
- «Охорона Конституції України засобами конституційного судочинства».

Практичне завдання № 1

У 1669 р. англійський філософ Джон Локк на прохання графа Шефтсбері склав проєкт адміністративного устрою для колонії Нова Каледонія в Північній Америці. Цей устрій виявився настільки тяжким для переселенців, що через 20 років вони добилися його відміни.

Як Ви вважаєте, в чому полягає реальна причина невдалого проєкту «Конституції» для Нової Каледонії? Дайте відповідь на це запитання з точки зору процедури прийняття Конституції. Які найбільш типові процедури прийняття Конституції існують на сьогодні?

Практичне завдання № 2

При розробці Конституції України від 28 червня 1996 р. у ній було записано чимало програмних положень.

На Вашу думку, кого і до чого зобов'язують програмні положення в конституціях? Чи є необхідними програмні положення в Конституції України?

Практичне завдання № 3

На пленарному засіданні Конституційного Суду України під час розгляду конституційного подання Президента України щодо офіційного тлумачення Основного Закону України суддя-доповідач заявив, що «єдиною причиною, що викликає, необхідність тлумачення Конституції, є недосконалість юридичної техніки, пов'язана з неточними й неконкретними формулюваннями конституційного тексту. Якби текст цього акта був написаний чіткою й зрозумілою мовою, не допускав подвійного розуміння і не містив протиріч, усі суб'єкти державно-владних повноважень діяли б у чіткій відповідності до Конституції і жодних протиріч і суперечностей не виникало б».

Чи згодні Ви з таким твердженням?

Наскільки обґрунтованою є висловлена позиція?

Практичне завдання № 4

У своєму зверненні до Міністерства освіти і науки України громадянин А., посилаючись на підручник з конституційного права, запропонував «з огляду на те, що Конституції притаманна виховна функція, запровадити з наступного року вивчення головних положень Основного Закону України у старших групах дошкільних виховних закладів та видати привабливо оформлений навчальний посібник «Конституція в малюнках».

Дайте розгорнуту характеристику виховної функції Конституції. Знайдіть найбільш вдалий синонім до цієї функції та обґрунтуйте свій вибір. Підготуйте обґрунтовану відповідь на звернення.

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

3. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

4. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.

5. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

6. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-17. Ст. 133.

7. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України від 23.12.1998 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.

8. Про прийняття Конституції України і введення її в дію: Закон України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 142.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. Конституція як об'єкт реформування. *Українські наукові записки*. 2016. № 59. С. 351-366.

2. Андреев Д. Правосвідомість у структурі соціально-правової комунікації. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 11-16.

3. Багрій О. І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 239 с.

4. Батанов О. В. Конституція України – втілення суверенної волі українського народу. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 6. С. 6-8.

5. Белов Д. М. Конституціоналізм як теоретико-правова категорія: окремі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. № 23. С. 163-168.

6. Богатюк О. В. Становлення принципу правової визначеності в юридичних позиціях Конституційного Суду України (на прикладі рішень Конституційного Суду України за період з 1996 по 2005 рік). *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 2. С. 38-44.

7. Бондаренко О. В. Способи модернізації конституцій: у площині пошуку оптимального варіанта для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37 (1). С. 51-55.

8. Боняк В. О., Трень Т. О. Внесення змін до Основного Закону України та конституцій окремих пострадянських держав: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 31-39.

9. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.

10. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. Харків, 2018. 40 с.

11. Бориславська О. М. Сучасні концепції конституціоналізму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 7. С. 65-68.

12. Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 61. С. 247-256.

13. Бориславський Л. Конституція України: її реалізація та способи удосконалення. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 4. С. 103-110.

14. Буткевич В. Конституція України: проблеми вироблення нового проекту. *Право України*. 2014. № 7. С. 85-110.

15. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3. ч. 2. С. 9-12.

16. Волкова Д. Конституція України як запорука стабільного розвитку суспільства і держави. *Юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 237-241.

17. Воронов Д. О. Аналіз судової практики у контексті притягнення до відповідальності за невиконання рішень Конституційного суду України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 1. С. 51-61.

18. Гайдуцький П. І. Конституція – фундамент державності. *Економіка та держава*. 2016. № 5. С. 4-11.

19. Гончаренко В. Конституція Української Народної Республіки 1918 р. – вінець законодавчої діяльності Української Центральної Ради. *Право України*. 2018. № 4. С. 11-24.

20. Горячшов Д. О. Система надзвичайних засобів захисту конституції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 20 с.

21. Грабчук Я. І. Роль прем'єр-міністра України у забезпеченні правової охорони Конституції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. С. 47-50.

22. Гринюк Р., Багрій О. До питання про доцільність визнання презумпції конституційності нормативно-правових актів у контексті забезпечення верховенства Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 92-102.

23. Данко В. Й., Белов Д. М. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 73 (2). С. 174-181.

24. Євграфова Є. Щодо ідеальної конституції, її виконання і вітчизняного досвіду проектування. *Право України*. 2014. № 7. С. 121-129.

25. Єзеров А. Конфліктологічна експертиза актів конституційного законодавства. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 275-283.

26. Заєць А. Концепції правової держави і верховенства права в українській правовій доктрині. *Право України*. 2013. № 9. С. 243-269.

27. Ірклієнко А. І. Вірність Конституції України як основний тип праворозуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 73 (1). С. 53-56.

28. Коваленко В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 57-65.

29. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-108.

30. Корейба Ю. Конституція України як визначальне джерело інформаційного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 48-52.

31. Костицький М. В., Бесчастний В. М., Кушакова-Костицька Н. В. Цифровий конституціоналізм: нова парадигма та перспективи розвитку в Україні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2. С. 9-26.

32. Кошіль. Н. М. Систематизація конституційного законодавства України: монографія. Одеса : Гельветика, 2017. 171 с.

33. Кравець М. О. Порядок реалізації конституції в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 20-23.

34. Кравець М. О. Проблеми реалізації конституції в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 1. ч. 2. С. 14-17.

35. Куненко І. Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 2. С. 90-93.

36. Львова Є. О. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи до формування: монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 292 с.

37. Майданник О. Конституція України – правова основа життєдіяльності суспільства і держави. *Юридична Україна*. 2016. № 3-4. С. 24-31.

38. Мартянова Т. С. Конституційний Суд у системі органів конституційного контролю: порівняльно-правові аспекти діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 6. С. 59-62.

39. Марчук Р. П. Поняття конституції та її види: політико-юридичний аспект. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 4. С. 11-16.

40. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.

41. Махніцький О. І. Конституційний принцип верховенства права та його реалізація судовою владою в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 2014. 22 с.

42. Мацюк А. Конституція – правова основа суспільного ладу, формування, організації та здійснення влади народу. *Публічне право*. 2014. № 1 (13). С. 223-230.

43. Медведєв Ю. Імплементация норм міжнародного права у право України: зміст і способи реалізації. *Публічне право*. 2014. №1 (13). С. 129-135.

44. Михеєнко Ю. М. Участь Конституційного Суду України в новелізації Конституції (спроба філософського підходу). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2. С. 27-37.

45. Моніч Б. С. Роль і значення правових позицій Конституційного Суду України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 47-58.

46. Морозюк С. Загальна характеристика гарантій реалізації Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 13. С. 168-172.

47. Морозюк С. М. Місце конституційної правової норми в механізмі реалізації основного закону. *Форум права*. 2015. № 5. С. 154-159.

48. Морозюк С. М. Особливості структури механізму реалізації Конституції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 5. С. 32-36.

49. Морозюк С. М. Принципи реалізації Конституції України: поняття, ознаки, місце в системі принципів права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 26-30.

50. Моткова О. Д. Пряма дія норм Конституції України у сферах реалізації та захисту прав людини: питання теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.

51. Озель В. І. Основний закон – гарантія прав і свобод людини в умовах війни. *Dictum factum*. 2022. № 2. С. 164-168.

52. Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.

53. Панасюк В. М. Конституція України як основа реалізації державної молодіжної політики в Україні. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 66-72.

54. Петракова Є. Р. Політичний шлях до конституції США: спроба аналізу на основі синергетичної методології. *Гілея*. 2019. Вип. 151 (3). С. 53-56.

55. Петришин О. Демократичні основи правової соціальної державності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 32-41.

56. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Система і структура Конституції України: проблеми теорії та практики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 4. С. 12-25.
57. Погребняк С. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 44-56.
58. Подорожна Т. С. Конституція України – правова основа становлення громадянського суспільства. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. С. 26-39.
59. Подорожна Т. С. Конституція як структурний елемент правової системи в матеріальному та формальному значеннях. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 355-364.
60. Подорожна Т. С. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України: монографія. Львів : ПАІС, 2014. 307 с.
61. Придарчук О. До питання про систему правової охорони Конституції України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. С. 171-176.
62. Придарчук О. Суб'єкти правової охорони Конституції України. *Конституційно-правові академічні студії*. 2015. № 2. С. 136-143.
63. Пушкіна О. Правове регулювання внесення змін до Конституції України. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 27-32.
64. Рабінович С. Фактична конституція: перспективи соціолого-правового осмислення. *Право України*. 2014. № 3. С. 161-170.
65. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
66. Рудик П. А. Суб'єкти внесення змін до Конституції України. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 90-97.
67. Савчин М. В. Конституціоналізм і природа конституції: теорія і практика реалізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2013. 47 с.
68. Савчин М. В. Конституція і політика: виклики сучасній конституційній демократії. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. С. 48-62.
69. Ситник О. Передумови проголошення конституційного проекту 1710 р. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2019. Вип. 1. С. 35-46.
70. Сінкявічюс В. Конституція: від основного закону до вищого права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 74-80.
71. Скрипнюк О. В. Конституція УНР 1918 р. і сучасний конституціоналізм. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 103-112.
72. Таран Д. П. Захист конституції основні сучасні підходи. *Форум права*. 2015. № 3. С. 212-218.
73. Таран Д. П. Форми захисту конституції на сучасному етапі: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 23 с.
74. Толстенко В. Форма держави і засоби її конституційно-правового закріплення. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 37-45.
75. Федоренко В. Л. Конституція та конституціоналізм: сутність, сенси і взаємозумовленість. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2. С. 78-94.

76. Федоренко В. Л. Конституція України як оберіг державності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 6. С. 14-24.

77. Федоренко В. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, види, питання конституційної правосуб'єктності. *Право України*. 2014. № 5. С. 83-91.

78. Шаповал В. Феномен конституції як основного закону. *Право України*. 2014. № 7. С. 64-84.

79. Шевчук І. М. Становлення та розвиток конституційного контролю. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 6-2. С. 107-110.

80. Шевчук Л. В. Динаміка змісту правової ідеології в українському конституційному законодавстві: історико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2019. 16 с.

81. Шеремета С. А. Пряма дія норм Конституції України: основні підходи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. Вип. 56. С. 37-40.

82. Ющик О. Конституційні митарства чи народна Конституція? *Віче*. 2015. № 5. С. 14-16.

83. Ющик О. Конституція України і політика: до питання критерію істинності. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 31-35.

84. Яригін А. Створення і ухвалення Конституції США у 1787-1789 рр.: формування політико-правових принципів та ідеалів. *Зовнішні справи*. 2016. № 7. С. 28-31.

ТЕМА 6. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Семінарське заняття – 4 год.

1. Поняття та конституційні принципи правового статусу людини та громадянина в Україні. Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.

2. Система гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні.

3. Громадянство України: законодавство; міжнародні акти; зміст права на громадянство; документи, які підтверджують громадянство України. Принципи та способи набуття громадянства України. Територія держави. Умови прийняття до громадянства України (порядок розгляду заяв громадян з питань громадянства України). Припинення громадянства України. Зміна громадянства України.

4. Роль міжнародних актів в регулюванні конституційних прав, свобод та обов'язків в Україні.

5. Конституційно-правові засади статусу іноземних громадян, осіб без громадянства та біженців в Україні.

6. Конституційні обов'язки громадян: поняття, види та їх характеристика.

7. Необмеженість конституційних прав і свобод людини і громадянина.

8. Право власності за Конституцією України та чинним законодавством.

9. Статус мови в Україні (Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»).

10. Право громадян на звернення (Закон України «Про звернення громадян»).

11. Право на правову допомогу (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

12. Право звернення до міжнародних установ (Закон України «Про ратифікацію конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» та ін.).

13. Право на повагу до гідності, невтручання в особисте і сімейне життя, таємницю листування, недоторканість життя (ст.ст. 162, 163 КК України, ст.ст. 11-16 КПК України, ст. 289, 297, 301, 306, 311 ЦК України, ст. 3 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 року, ст.ст. 2, 37 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року і ст.ст. 2, 33 Закону України «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 року, Європейська конвенція про захист приватного життя).

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Перш ніж розпочати розгляд цієї теми, слід зауважити, що права, свободи й обов'язки людини і громадянина є основоположною частиною чинної Конституції України. В Основному Законі права і свободи людини розглядаються не як даровані державою своїм громадянам, а як такі, що належать людині від народження, існують незалежно від діяльності держави та є невідчужуваними й непорушними.

Правам людини мають відповідати зобов'язання держави. Саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Їх затвердження й забезпечення є головним обов'язком держави, яка відповідає за свою діяльність перед людиною (ст. 3 Конституції).

Аналіз теоретичних аспектів цієї теми передбачає, насамперед, визначення поняття правового статусу людини і громадянина як конституційно-правового інституту. Під час розгляду цього питання необхідно відштовхуватись від існуючих підходів, концепцій щодо правового статусу особи у світовому конституціоналізмі. Передбачається розгляд системи взаємовідносин держави і особи та її елементів. І найважливішим моментом цього питання є основні принципи конституційно-правового інституту прав і свобод людини. Для більш об'єктивної картини та ефективного засвоєння матеріалу передбачається проведення порівняльного аналізу конституційно-правової регламентації правового статусу особи в Україні і інших країнах з використанням текстів Конституцій інших держав.

Здобувачі мають розглянути поняття гарантій реалізації основних прав, свобод і обов'язків громадян України, підкреслити роль чинного галузевого законодавства в їх реалізації. Проаналізувати загальні та спеціальні гарантії реалізації основних прав, свобод і обов'язків. Дослідити стан додержання основних прав і свобод в Україні. Необхідно розглянути класифікацію гарантій за певними критеріями та розкрити їх види. Як відомо, ефективність гарантій основних прав та свобод людини залежить від певних чинників, тому необхідно провести їх аналіз.

Значне місце у механізмі захисту прав і свобод людини належить контролю за додержанням законодавчими, виконавчими й судовими органами положень Конституції про права і свободи людини і громадянина. Отже, потрібно визначити, які форми контролю існують у світовій конституційній практиці та в Україні; систему органів, які здійснюють моніторинг (нагляд за додержанням прав і свобод людини).

Вагому значимість при висвітленні цього питання має інститут омбудсмена в Україні. Детально питання діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини визначені в Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Висвітлення питання щодо правового положення іноземців, біженців, осіб без громадянства важливо розпочати із розгляду наступних Законів України: «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про

біженців та осіб, які потребують додаткового захисту», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про імміграцію», «Про закордонних українців» та інших. Відповідно до положень цих конституційно-правових актів необхідно визначити засади конституційно-правового статусу іноземців, біженців та осіб без громадянства. Тобто визначити поняття цих осіб, обсяг їх прав, свобод та обов'язків, особливості правового статусу певних осіб та співвідношення зі статусом громадян України.

Передбачається розгляд співвідношення міжнародно-правового і національного регулювання прав і свобод людини та забезпечення міжнародних стандартів прав і свобод людини в Україні. Мова йде про співвідношення норм міжнародного та конституційного права. Провідними міжнародно-правовими актами в галузі прав і свобод людини є Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Європейська хартія для нової Європи тощо. І сутність співвідношення полягає в проведенні порівняльного аналізу норм Конституції України з прав і свобод людини з міжнародними документами про права людини, які в свою чергу ратифіковані Верховною Радою України. В кінці рекомендується зробити висновок з приводу відповідності положень національного законодавства міжнародно-правовим стандартам прав й свобод людини.

Важливим елементом правового статусу є громадянство. Потрібно визначити поняття громадянства як структурного елементу правового статусу особи та як конституційно-правовий інститут. Ст. 4 Конституції України та Закон України «Про громадянство України» регламентують положення щодо порядку набуття та втрати громадянства України: перелік документів, які підтверджують належність до українського громадянства; положення про громадянство дітей; компетенцію органів, що розглядають справи, пов'язані з громадянством та інші. А також, буде доцільним розгляд міжнародно-правових документів, які регламентують положення про громадянство.

Потребує певного аналізу зміст одного з фундаментальних конституційних принципів прав і свобод – принципу необмеженості конституційних прав і свобод людини і громадянина, який має своє відображення в Конституції України. Передбачається розгляд положень міжнародно-правової регламентації щодо цього принципу. А також, слід визначити виключні випадки, що передбачені конституційно-правовими нормами, при яких передбачається обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Наступним питанням є визначення поняття та змісту права власності згідно з положеннями Конституції України та чинного законодавства. В межах цього питання необхідно визначити форми власності, які існують в Україні, суб'єктів та об'єктів цих форм власності. Потрібно зазначити, якими нормативно-правовими актами гарантується право власності в Україні, а також в яких випадках воно може бути обмежено.

Конституційно-правовий статус державної мови в Україні регламентується Конституцією України, Законами «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про Автономну Республіку Крим», Конституцією Автономної Республіки Крим та іншими конституційно-правовими актами. Відповідно до положень зазначених актів слід проаналізувати мовну політику держави; виділити напрями і тенденції розвитку національного законодавства про мову; визначити статус мов національних меншин.

Згідно з положеннями Закону України «Про звернення громадян», потрібно визначити зміст права на звернення громадян, основні форми звернення, охарактеризувати порядок розгляду звернень громадян відповідними суб'єктами, визначити юридичну відповідальність за порушення законодавства про звернення громадян.

Аналіз юридичного змісту права на правову допомогу передбачає визначення поняття та сутності цього права, яке закріплено в ст. 59 Конституції України та у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Необхідно визначити конституційно-правовий статус адвокатури в Україні: поняття, основні принципи та організаційні форми діяльності адвокатури, види адвокатської діяльності; правовий статус адвоката, гарантії адвокатської діяльності тощо.

Передбачається визначення поняття та змісту права звернення до міжнародних установ. Потребує особливої уваги характеристика права звернення осіб за захистом своїх прав в Європейський суд з прав людини. Таке право з'явилося у громадян України після вступу України до Ради Європи і прийняття Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції». Таким чином, потрібно розглянути порядок звернення до Європейського суду з прав людини, форму та зміст звернення, перелік прав, які можуть бути захищені Європейським судом та іншими міжнародними організаціями, членом яких є Україна.

Характеристика суб'єктивних прав, зазначених в ст.ст. 28-32 Конституції України передбачає визначення поняття та змісту таких конституційних прав, як право кожного на повагу до його гідності, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність житла, право на таємницю листування, невтручання в особисте і сімейне життя тощо. Повний аналіз правової природи цих прав передбачає розгляд положень ст.ст. 162, 163 Кримінального кодексу України тощо.

Дайте визначення наступних понять:

конституційно-правовий статус людини й громадянина, права людини, права громадянина, абсолютне суб'єктивне право, відносне суб'єктивне право, свобода людини і громадянина, позитивні права, негативні права, конституційний обов'язок громадянина і людини, правовий статус, індивідуальний статус особи, родовий (спеціальний) статус особи, галузевий

статус особи, конституційно-правовий (базовий) статус особи, конституційно-правовий статус людини і громадянина як конституційно-правовий інститут, принципи конституційно-правового інституту прав і свобод людини й громадянина, обов'язок, конституційні права, свободи та обов'язки, політичні гарантії прав, економічні гарантії прав, юридичні гарантії прав, загальна правоздатність, дієздатність, захист конституційних прав, громадянство, принципи громадянства, філіація, принцип «права крові», принцип «права ґрунту», натуралізація, індивідуальна натуралізація, натуралізація внаслідок правонаступництва держав, іноземець, імміграція, іммігрант, міграція, апатриди, біпатриди, біженці, внутрішньо переміщена особа, особа, яка потребує тимчасового захисту, природні права і свободи людини, громадянські права, економічні права, соціальні права, культурні права, політичні права і свободи, конституційні обов'язки людини й громадянина, механізм реалізації прав і свобод людини й громадянина, система гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків, організаційні гарантії, механізм захисту прав і свобод людини й громадянина, право на захист, право на звернення, пропозиція, заява, клопотання, скарга, електронна петиція, адвокат, безоплатна первинна правова допомога, безоплатна вторинна правова допомога.

Скласти схеми:

- *Механізм захисту прав і свобод людини.*
- *Міжнародний захист прав людини: особливості регламентації.*
- *Класифікація основних прав і свобод людини і громадянина.*
- *Принципи та способи набуття громадянства України.*
- *Документи, які підтверджують громадянство України.*
- *Умови прийняття до громадянства України.*

Тематика рефератів:

- *«Конституція України та міжнародні стандарти в сфері прав і свобод людини».*
- *«Гарантії правового захисту прав і свобод людини і громадянина».*
- *«Економічні, екологічні, культурні та інші права і свободи та конституційні гарантії їх реалізації».*
- *«Особливості конституційно-правового положення іноземних громадян та осіб без громадянства в Україні»*
- *«Конституційно-правовий статус іммігрантів».*
- *«Особливості правового статусу українців, які проживають за кордоном».*
- *«Напрями вдосконалення форм і методів діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».*

- *«Право на свободу об'єднання в Україні: конституційно-правове регулювання і міжнародно-правові стандарти».*
- *«Проблема збереження прав і свобод особи в Україні».*
- *«Система національних засобів захисту прав людини (в контексті положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)».*

Практичне завдання № 1

Громадянин О. направив звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У зазначеному документі О. просив Уповноваженого звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності ст. 51 Основного Закону ч. 1 ст. 199 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Адже, на його думку, ч. 1 ст. 199 СК України, згідно з якою «якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з ним потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу», покладає на нього додатковий обов'язок, не передбачений Конституцією України.

Дайте правову оцінку даному зверненню.

Які обов'язки людини і громадянина передбачені Конституцією України?

Практичне завдання № 2

До Верховної Ради України було подано проєкт щодо внесення змін до Розділу II Конституції України, а саме виключити такі соціальні права, як право на достатній життєвий рівень, право на житло, право на працю тощо й передбачити право на соціальний захист для людей похилого віку (на гідне та незалежне життя, участь у соціальному та культурному житті) та людей з фізичними вадами (на заходи, призначені для забезпечення їх незалежності, соціальної та професійної інтеграції і участі в суспільному житті). Також запропоновано доповнити нормою наступного змісту: «Держава зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема, в економічній і технічній галузях, задіяти усі наявні ресурси і використати можливості для того, щоб поступово забезпечити повне здійснення соціально-економічних прав усіма належними способами».

Наскільки доцільними з конституційної точки зору є такі зміни?

Дайте розгорнуту характеристику другому поколінню прав людини.

Практичне завдання № 3

Громадянка України А., депутат Харківської міської ради, після укладання шлюбу з громадянином Італії Т. автоматично набула громадянства чоловіка, хоча й бажала надалі виконувати функції депутата міської ради відповідно до вимог Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» і не

мала наміру змінювати громадянство Україна. У зв'язку з наявністю одночасно громадянства двох держав А. висловила занепокоєння та звернулася за консультацією.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася, підготуйте і обґрунтуйте відповідь на звернення А.

Практичне завдання № 4

Основоположник доктрини природних невідчужуваних прав людини Джон Локк основним правом громадян вважав право на життя, свободу та майно. Декларація незалежності США 1776 р. проголосила право на життя, свободу і прагнення до щастя. Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р. основними назвала право на свободу, власність, безпеку та опір пригнобленню.

Конституція України 1996 р. у ст. 21 закріпила принцип, згідно з яким права і свободи людини визнані невідчужуваними і непорушними, а право людини на життя – невід'ємним правом кожної людини (ст. 27).

Чи можна всі закріплені в Конституції України права і свободи вважати невідчужуваними, непорушними, природними?

Які, на Вашу думку, права людини і громадянина, крім закріплених у Конституції України, є найбільш актуальними для нашої країни в сучасних умовах? Своє рішення аргументуйте політичними і юридичними доводами.

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.

4. Європейська конвенція про громадянство від 07.11.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 13. Ст. 359.

5. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_011.

6. Конвенція про статус апатридів від 28.09.1954 р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 51 / № 12. ст. 450. Стор. 447. Ст. 1875.

7. Конвенція про кіберзлочинність 23.11.2001 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. С. 107. Ст. 2535.

8. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.

9. Про державний кордон: Закон України від 04.11.1991 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.
10. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 21. Ст. 81.
11. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
12. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-12, № 13. Ст. 88.
14. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.
15. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
16. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. *Голос України*. 2020. № 50.
17. Про вищу освіту: Закон України від 07.07.2014 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 2004.
18. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
19. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 06.06.2011 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
20. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146.
21. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
22. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
23. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
24. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
25. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20.11.2012 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 51. Ст. 716.
26. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.

27. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.

28. Про закордонних українців: Закон України від 04.03.2004 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 343.

29. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

30. Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 41. Ст. 197.

31. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.

32. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892.

33. Про підприємництво: Закон України від 07.02.1991 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 14. Ст. 168.

34. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21.01.1994 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 18. Ст. 101.

35. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 83.

36. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.

37. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст. 283.

Спеціалізована література:

1. Hromivchuk I., Subbotina N. The European Court of Human Rights: the prospects for protection of human rights in the Autonomous Republic of Crimea. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1, ч. 1. С. 32-36.

2. Iacob I. Dreptul fundamental la viață: între garantare constituțională și restringere legală. *Verховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 48-53.

3. Kolb A., Hrushko M., Teteriatnyk H., Chepik-Trehubenko O., Kotliar O. Peculiarities of Realization of the International Mechanism for the Protection of the Rights of Victims of Armed Conflict in the East of Ukraine. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39. № 71. P. 334-349.

4. Minakova Ye., Nalyvaiko I. Application of mediation in the resolution of public legal disputes with the participation of local governments. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 3 (47). С. 223-227.

5. Nalyvaiko I. The role of civil society institutions in preventing and combating corruption in public authorities. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 27-30.

6. Nalyvaiko L. R, Hrytsai I. O. Gender Budgeting as a Means of Ensuring the Gender Equality Principle. *Challenges and prospects for the development of legal systems in Ukraine and EU countries: comparative analysis: Collective monograph*. Riga : Baltija Publishing, 2019. Vol. 1. P. 237-255.
7. Nalyvaiko L. Social policy and social protection in EU countries: current status and trends. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue № 1. P. 7-12.
8. Nalyvaiko L., Chepik-Trehubenko O. Application of the principle of the rule of law international and national courts. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 4 (48). P. 413-419.
9. Nalyvaiko L., Ilkov V., Verba I., Kulinich O., Korovaiko O. Specific features of the legal regulation of prosecution for contempt of court: judicial rules established in different countries: Características específicas de la regulación legal del enjuiciamiento por manifestación de desacato a los tribunales: normas judiciales establecidas en diferentes países. *Political Questions*. 2022. № 40 (74). P. 393-409.
10. Nalyvaiko L., Korshun A. The right to housing of internally displaced persons: national practice and foreign experience. Current aspects of the development of science and technology: collective monograph. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2022. P. 181-197.
11. Nurcan O. Limitele și caracterul efectiv al dreptului de acces la justiție. *Legea si Viata*. 2017. № 5 (1). P. 53-58.
12. Panina T. Legal and non – legal ways of realization of human rights provide. *Sciences of Europe*. 2017. № 18 (2). P. 57-59.
13. Адашис Л. І., Дробко О. А. Конституційне право громадян на мирні зібрання: сучасний стан правового регулювання в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 54-57.
14. Альонкін О. Охорона культурних прав людини в Україні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 5. С. 17-24.
15. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18-21.
16. Бадида А. Ю. Соціальні права у системі фундаментальних прав людини. *Право України*. 2019. № 11. С. 272-280.
17. Базов О. В. Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Доктрина та практика: монографія. К. : Істина, 2017. 422 с.
18. Баймуратов М. О. Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини: методологічні підходи до розуміння та визначення. *Публічне право*. 2019. № 2. С. 31-41.
19. Баймуратов М. О. Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування як простір формування, реалізації конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина, охорони та захисту прав людини. *Соціальний калейдоскоп*. 2022. Т. 2 (3-4). С. 8-26.
20. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. «Муніципальна людина»: параметральні ознаки, поняття, роль і значення в формуванні і функціонуванні локальної демократії та демократичної правової державності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 37-45.

21. Бальжик І. А. Гідність і свобода як базові християнські цінності концепту прав людини. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 48-59.
22. Барабаш О. О. Право, людина, антропологія. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 12-15.
23. Батанов О. В. Захист прав людини у сфері безпеки й оборони в сучасному світі (інститут військового омбудсмана). *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 49-53.
24. Беркела Г. Ю. Міжнародно-правовий захист прав дітей у діяльності міжнародних організацій і у практиці Європейського Суду з прав людини. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 250-257.
25. Белов Д. М., Белова М. В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні та нормативні основи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 74 (2). С. 185-191.
26. Белов Д. М., Росул Н. О. Соціальне підприємництво в механізмі реалізації конституційних прав та свобод людини та громадянина. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 154-157.
27. Биркович Т. І. Правова держава як невід'ємна складова захисту прав людини. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2019. Вип. 4. С. 116-128.
28. Бобровник Д. О. Геополітична правосуб'єктність людини як члена територіальної громади. *Соціальний калейдоскоп*. 2022. Т. 2 (1-2). С. 41-51.
29. Бондарук Т. І. Від людини до держави: дослідницькі практики та підходи (за історико-правовими методологічними семінарами). *Правова держава*. 2022. Вип. 33. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2022_33_73.
30. Боняк В. О., Єрмоленко Я. В. Конституційна скарга як юридична гарантія прав і свобод людини в Україні: монографія. Дніпро : ДДУВС, 2022. 191 с.
31. Бориславська О. М. Конституційна скарга: реальний механізм захисту прав людини чи чергова декларація? *Український часопис конституційного права*. 2017. № 1. С. 7-10.
32. Бреус С. М. Механізми реалізації права на безоплатну професійну правничу допомогу в Молдові: досвід для України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 52-54.
33. Бризанська О. В. Концепція свавілля у практиці Європейського суду з прав людини в контексті захисту права на свободу. *Слово Національної школи суддів України*. 2017. № 2. С. 38-49.
34. Букач В. В., Шевченко А. О. Люстрація як інститут захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 59-61.
35. Бурдейний Ю. І. Принципи тлумачення основних прав людини через призму міжнародного прецедентного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 72 (1). С. 86-89.
36. Васильченко О. Сучасний зміст конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2017. № 7. С. 47-55.
37. Вітів В. А. Інформаційні права людини у сфері охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 21 с.

38. Гаврилова І. О. Правовий статус фізичних осіб-підприємців як суб'єктів адміністративної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 116-120.

39. Гараджаєв Д. Конституційна скарга як ефективний процесуальний засіб захисту прав і свобод людини та громадянина. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 1. С. 33-38.

40. Гарбуз К. С. Права людини в Україні: конституційна цінність? *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 21. С. 31-37.

41. Гергелійник В. О. Взаємозв'язок конституційного права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування з іншими соціальними правами людини. *Публічне право*. 2019. № 2. С. 15-23.

42. Головка О. М. Інформаційно-правова політика України у сфері безпеки людини у медіапросторі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 19 с.

43. Гоша І. О. Розвиток права на освіту в умовах євроінтеграційних процесів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 14-17.

44. Грищенко Є. І. Доктринальне становлення свободи пересування як природного права людини. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 1. С. 21-30.

45. Громовчук М. В. Право людини на життя: теоретичні та практичні засади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 37-41.

46. Гула І. Л. Адміністративно-правове забезпечення примусового видворення іноземців та осіб без громадянства з України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 20 с.

47. Данелія О. С. Правосуб'єктність юридичної особи як суб'єкта Європейського суду з прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.

48. Дахова І. І. Обмеження реалізації права на свободу віросповідання. *Форум права*. 2017. № 3. С. 27-32.

49. Дерій В. В. Корупція і права людини. *Юридична Україна*. 2019. № 5. С. 52-54.

50. Дешко Л. М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародної організації: порівняльно-правовий аспект: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 38 с.

51. Добрянський С. П. Права людини в Європейському Союзі: можливості удосконалення юридичного гарантування. *Право України*. 2019. № 11. С. 108-127.

52. Дорофеева В. І. Конституційні засади участі громадських об'єднань в системі захисту прав людини: Україна та зарубіжний досвід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2018. 16 с.

53. Дракохруст Т. В. Права людини: зміна клімату та примусове переміщення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 1. С. 32-36.

54. Дубінко Д. О. Реалізація принципу прав людини як стрижнева основа судочинного процесу. Слово *Національної школи суддів України*. 2019. № 1. С. 84-97.

55. Дученко А. Ю. Свобода слова в Україні: стан, гарантії, перспективи. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 39. С. 54-58.

56. Дяченко С. В. Принцип права на справедливий суд: елементи розгляду та практика Європейського суду з прав людини щодо України. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 90-96.

57. Жаровська І. М., Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 3-6.

58. Жерж Н. А. Міжнародні нормативно-правові засади боротьби з торгівлею людьми. *Ірпінський юридичний часопис. Серія: Право*. 2019. Вип. 1. С. 141-150.

59. Завгородній В. А. Роль Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правозастосовної діяльності в Україні. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2022. № 14. С. 82-89.

60. Заворотченко Т. М. Класифікація конституційних суб'єктивних політичних прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спец. вип., ч. 1. С. 42-45.

61. Заросило В. Щодо формування сучасного сприйняття прав людини. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 20-23.

62. Зигрій О. В., Кійко К. В., Мацук С. М. Інтерпретації та захист екологічних прав людини: міжнародні стандарти та українські реалії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 1. С. 55-62.

63. Зубарева А. Є. Комітет ООН з прав людини: монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 275 с.

64. Карпа В. Корупція і права людини. *Юридична Україна*. 2018. № 9. С. 60-63.

65. Кириченко Ю. В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: монографія. К. : ЦУЛ, 2017. 538 с.

66. Козинець І. Г., Козинець О. Г. Права біженців в контексті прав людини в сучасному світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 21-24.

67. Колодін Д. О., Веретільник А. І. Права людини в цифрову епоху: проблеми теорії і практики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 2. С. 79-83.

68. Комзюк В. Т. Адміністративне видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства: правове регулювання та місце в системі заходів державного примусу. *Форум права*. 2017. № 4. С. 105-110.

69. Кондратенко В. М. Адміністративно-правові засоби забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю: шляхи перейняття зарубіжного досвіду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 28. С. 36-38.

70. Кондратенко В. М. Сучасні теоретико-правові підходи до реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина суб'єктами публічної адміністрації. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право.* 2020. Вип. 8. С. 51-54.
71. Конституційно-правовий статус адвокатури в механізмі реалізації права людини і громадянина на правову допомогу: монографія. Ужгород : Гельветика, 2018. 180 с.
72. Копиця Є. М., Гудзенко Ю. О. Права людини у контексті зміни клімату. *Економіка. Фінанси. Право.* 2022. № 5 (2). С. 27-32.
73. Корнієнко Г. П. Обґрунтування прав людини: від класичного до сучасного лібералізму. *Актуальні проблеми політики.* 2018. Вип. 61. С. 295-304.
74. Корнієнко Г. П. Проблема прав людини в філософії права США. *Актуальні проблеми політики.* 2017. Вип. 60. С. 78-85.
75. Корнієнко П. С. Судовий захист у системі забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Альманах права.* 2022. Вип. 13. С. 80-85.
76. Кофман Б. Я. Правова соціалізація як основа реалізації правового статусу людини і громадянина в місцевому самоврядуванні. *Держава і право. Серія: Юридичні науки.* 2019. Вип. 83. С. 118-136.
77. Кравченко Т. А. Права людини як основний критерій легітимності державної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2017. № 4. С. 13-17.
78. Красовський К. Концепції природних прав людини у період Нового часу та їх відображення у перших юридичних документах. *Публічне право.* 2018. № 4. С. 206-213.
79. Красовський К. Ю. Новітні ідеї гарантування природних прав людини та удосконалення їх конституційних механізмів на тлі світового досвіду. *Публічне право.* 2019. № 4. С. 19-29.
80. Красовський К. Ю. Прийняття Конституції України як визначний крок в імплементації природних прав людини. *Публічне право.* 2019. № 1. С. 35-48.
81. Красовський К. Ю. Природні права людини в українському конституціоналізмі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с.
82. Крусян А. Р. Конституційно-правовий статус та обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Альманах права.* 2022. Вип. 13. С. 93-97.
83. Курко М. Право громадян на проведення масових заходів в Україні та його застосування. *Верховенство Права.* 2017. № 1 (30). С. 16-19.
84. Кучук А. М. Гендерна рівність і рівність чоловіка і жінки: правовий дискурс. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 3. С. 24-26.
85. Легка О. В. Правова регламентація реєстрації геномної інформації людини: міжнародний та вітчизняний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 72 (2). С. 71-76.
86. Ліщина І. Ю. Скасування остаточних судових рішень як порушення права власності у практиці Європейського суду з прав людини та сучасний стан проблеми в українському судочинстві. *Право України.* 2019. № 11. С. 256-271.

87. Любашенко В. І. Концепція «обов'язок захищати» як гарантія захисту основоположних прав людини в міжнародному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 22 с.
88. Ляшенко Н. А. Застосування практики Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
89. Маєтний М. І. Правові підстави для обмеження прав і основних свобод людини в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 2. С. 13-17.
90. Макаренко Л. О. Права і безпека людини в умовах сучасних викликів та загроз. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 123-129.
91. Макаренко О. Європейський суд з прав людини як механізм захисту прав платників податків у розрізі аналізу прийнятих ним рішень. *Юридична Україна*. 2019. № 4. С. 72-73.
92. Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2022. № 2. С. 48-55.
93. Максимович Р. О. Конституційно-правовий механізм захисту соціальних та економічних прав і свобод людини і громадянина в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
94. Марченко О. О. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело адміністративного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 181-184.
95. Матат А. В. Громадянство як правовий статус фізичної особи – суб'єкта основних прав (німецька доктрина та український досвід). *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 64. С. 170-177.
96. Матяшовська Р. Ю. Громадянство як визначальна гарантія забезпечення прав дітей дошкільного віку. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 7. С. 61-68.
97. Михайлова І. О. Дискурсивна етика як проект реалізації універсальності прав людини в умовах глобалізації. *Гілея*. 2019. Вип. 147 (3). С. 63-66.
98. Мішина Н. В. Інкорпорація законодавства про права людини: європейський досвід. *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 60. С. 273-279.
99. Мішина Н. В. Конституційна скарга та індивідуальна заява до Європейського суду з прав людини як юридичні гарантії прав людини в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 178-196.
100. Мойсей Г. Г. Право на людську гідність: поняття та гарантії. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 59-61.
101. Москалюк Н. Б., Слома В. М. Міжнародно-правові стандарти в сфері захисту прав людини та їх вплив на законодавство України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 1. С. 37-42.
102. Москалюк Н. Б., Слома В. М. Роль юридичних клінік у механізмі захисту прав людини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 1. С. 50-53.
103. Музика В. В. Особливості атрибуції порушень прав людини, що пов'язані зі зміною клімату. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 63. С. 271-282.

104. Навроцький О. О. Набуття дитиною адміністративної дієздатності як самостійного елементу адміністративної правосуб'єктності дитини в аспекті реалізації її права на дошкільну та загальну середню освіту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 27. С. 41-44.

105. Назарчук О. М. Захист прав людини: сучасний стан та проблеми реалізації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 2. С. 19-23.

106. Наливайко І. О. Стандарти Ради Європи та правові позиції ЄСПЛ у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: теоретико-правова характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7.

107. Наливайко І. О. Теоретико-правові проблеми імплементації в Україні ст. 37 Стамбульської конвенції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 25-29.

108. Наливайко Л. Р., Грицай І. О. Гендерна політика у системі детермінант демократизації суспільства: український вимір. *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку: монографія*. Х. : Право, 2021. С. 82-97.

109. Наливайко Л. Р., Лавренко Д. О. Протидія гендерно обумовленому насильству в умовах військового конфлікту: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (14). С. 64-62.

110. Наливайко Л. Р., Марценюк Л. В. Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. *Приватне та публічне право*. 2022. № 1. С. 61-66.

111. Наливайко Л. Р., Романов М. Ю. Політичні права внутрішньо переміщених осіб в Україні: реалії та проблемні аспекти. *National law journal: theory and practice*. 2018. № 5 (21). С. 15-18.

112. Наливайко Л., Грабовська І., Обушний М. Гендер в освітньому процесі українських вишів як філософсько-світоглядна складова конфліктизаційної проблематики. *Українознавчий альманах*. 2020. Вип. 26. С. 57-65.

113. Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О. С. Інститут конституційної скарги: зарубіжна практика, вітчизняний досвід та перспективи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 7-15.

114. Нелін О. І. Ідеологія захисту прав людини в Україні в мирний час і під час збройних конфліктів (війни). *Юридична Україна*. 2019. № 5. С. 46-51.

115. Нелін О. І. Правові аспекти забезпечення прав людини в сучасному геополітичному просторі та в Україні. *Юридична Україна*. 2019. № 7. С. 48-53.

116. Новіцький В. В. Методологія аналізу прав людини та юридичних гарантій їх реалізації. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 80. С. 28-38.

117. Озель В. І. Основний закон – гарантія прав і свобод людини в умовах війни. *Dictum factum*. 2022. № 2. С. 164-168.

118. Олійник Л. А. Критерій справедливості у практиці Європейського Суду з прав людини щодо відшкодування моральної шкоди. *Економіка та право*. 2022. № 4. С. 20-30.

119. Омельчук В. А., Лісова Н. В. Містобудівний аспект права людини на безпеку. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки.* 2022. № 12. С. 48-52.

120. Отчак Н. Я. Очищення державної влади у контексті забезпечення конституційних прав і свобод. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 2. С. 132-134.

121. Павлишин С. Я. Захист прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2017. 15 с.

122. Павлович-Сенета Я. П. Публічна адміністрація – сфера реалізації та захисту прав та свобод людини. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 4. С. 195-197.

123. Пайда Ю. Ю. Зарубіжний досвід правового регулювання реалізації прав людини та релігійної свободи. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2017. № 2. С. 34-39.

124. Палій В. В. Проблемні аспекти у сфері гарантування дотримання прав і свобод людини у діяльності органів Національної поліції України при забезпеченні публічної безпеки. *Актуальні проблеми правознавства.* 2022. Вип. 2. С. 62-69.

125. Переш І. Є., Барна О. Право на мир в системі прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 5. С. 86-90.

126. Петришин О. О. Євроінтеграція України: аспекти прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2017. № 1. С. 25-28.

127. Подорожна Т. С. Конституційна скарга як форма судового захисту прав людини в Україні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: Політологія. Соціологія. Право.* 2019. № 1. С. 97-101.

128. Політанський В. С. Право на інформацію як фундаментальне право людини: моногр. Харків: Право, 2017. 206 с.

129. Протопопова Я. С. Компенсація моральної шкоди у разі порушення конституційного права та завдання шкоди репутації працівника. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2017. № 1. С. 29-35.

130. Пряміцин В. Ю. Зміст права на вищу освіту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2017. Спец. вип., ч. 2. С. 27-30.

131. Пушкіна О. В., Чебикіна Т. С. Правовий аналіз статусу біженців та іноземних громадян в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2017. № 2 (1). С. 35-38.

132. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії наук України.* 2016. № 1. С. 19-29.

133. Романяк М. М. До питання про вдосконалення правового регулювання процедури захисту прав громадян у позасудовому порядку. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2017. № 1, Т. 1. С. 98-101.

134. Рябченко О. П. Концепт дотримання прав людини в умовах підвищених ризиків. *Альманах права.* 2022. Вип. 13. С. 141-145.

135. Савчак А. В. Практичні аспекти застосування статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод під час проведення обшуків. *Слово Національної школи суддів України.* 2018. № 4. С. 64-75.

136. Савчин М. В. Систематика судового захисту у світлі зобов'язальної природи прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2016. № 3. С. 6-18.
137. Сердюк Н. А. Питання дискримінації в реалізації прав і свобод людини і громадянина. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 60-64.
138. Сиза Н. П. Презумпція невинуватості як складова права на справедливий суд у практиці Європейського суду з прав людини. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 36-44.
139. Сироїд Т. Л., Фоміна Л. О. Освіта з прав людини для представників юридичних професій: міжнародно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 74 (2). С. 172-176.
140. Скрипнюк О. В. Конституційно-правовий механізм реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах війни: світовий досвід та Україна. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 11-20.
141. Слабан М. М. Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до сімейного життя (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 18 с.
142. Слабко С. М. Правове забезпечення та особливості реалізації прав осіб з інвалідністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 44-46.
143. Сливка С. С., Щербай І. Р. Людина: органічна гідність у правах і свободах: моногр. Львів: Растр-7, 2022. 123 с.
144. Сопільник Р. Л. Судовий захист фундаментальних прав людини: євроінтеграційний вектор розвитку: монографія. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2016. 406 с.
145. Сорока О. С. Конституційне право людини на вільний розвиток своєї особистості: проблеми забезпечення у контексті світового досвіду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 19 с.
146. Софінська І. Д. Громадянство та міграція: цивілізаційні, конституційні та глобалізаційні виклики сьогодення. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 40-46.
147. Танько А. В. Становлення в Україні системи надання поліцейських послуг – основа забезпечення державою прав і свобод людини. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право*. 2020. Вип. 8 С. 78-84.
148. Тарасевич Т. Ю. Принципи соматичних прав людини як підґрунтя їх реалізації в умовах розвитку сучасних біотехнологій. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 318-325.
149. Тептюк Є. П. Конституційне закріплення юридичних гарантій права на доступ до публічної інформації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 58-61.
150. Тиліпська О. Ю. Поняття і зміст адміністративно-правового забезпечення права на мирні зібрання в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 124-128.

151. Тимошенко В. І. Формування концепції свободи особистості в історії політико-правової думки. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 33-48.

152. Тітко Е. В. Правомірне обмеження свободи вираження поглядів: досвід Європейського суду з прав людини: монографія. Вінниця : Нілан, 2016. 167 с.

153. Ткачук Л. В. Роль Уповноваженого з прав людини в системі правозахисних гарантій прав людини в Україні: теоретико-правові аспекти. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 84. С. 36-48.

154. Третяков Д. Застосування практики Європейського суду з прав людини щодо розуміння гарантій статті 5 Європейської конвенції з прав людини. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2022. № 2. С. 211-221.

155. Триньова Я. О. Дискусія щодо правового регулювання темпоральних муж життя людини. *Публічне право*. 2019. № 3. С. 176-183.

156. Турянська В. В. Методологія наукового пізнання процесів глобалізації та трансформацій як факторів розвитку та універсалізації прав людини нових поколінь. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 370-372.

157. Турянський Ю. І. Новий час як етап стрімкого розвитку прав людини. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 21. С. 7-12.

158. Турянський Ю. І. Права людини нового покоління: суспільна мораль vs людська гідність. *Публічне право*. 2019. № 3. С. 9-15.

159. Федоренко В. Економічні права та свободи людини в Україні: поняття, види, загальний огляд. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2. С. 49-53.

160. Федоренко В. Політичні права та свободи людини і громадянина в Україні: поняття, види, характеристика. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1. С. 80-87.

161. Фесенко О. А. Адміністративна відповідальність у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 100-104.

162. Фокіна М. О. Права і свободи людини як об'єкт конституційно-правового регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.

163. Цветкова Ю. В. Свобода віросповідання: поняття та співвідношення з іншими правами людини у державах західної традиції права. *Публічне право*. 2019. № 3. С. 16-21.

164. Чернищук Н. В. Роль правознавства в житті людини. *Гілея*. 2019. Вип. 151 (2). С. 155-158.

165. Чехович Т. В. Правові та історичні передумови закріплення конституційного принципу рівності громадян перед законом у Конституції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 17-23.

166. Чехович Т. В. Принцип рівності громадян перед законом у сфері адміністративно-юрисдикційної діяльності. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 40. С. 21-28.

167. Чехович Т. В. Сутність та зміст конституційного принципу рівності громадян перед законом. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 42. С. 37-45.

168. Чистоколяний Я. В. Права і свободи людини в конституційному праві України та Європейського Союзу: порівняльний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 43-46.
169. Чукаєва В. О., Діцман К. Д. Права на освіту в Україні: сучасні проблеми реформування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 15-18.
170. Шалабай А. В. Поняття конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами та визначення його складників. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 79-81.
171. Шандала О. О. Правове регулювання громадянства в період українського державотворення 1917-1920 рр.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 16 с.
172. Шаповалова І. С. Застосування практики Європейського суду з прав людини слідчим суддею при призначенні експертизи. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 2. С. 91-100.
173. Шаптала Н. Співвідношення конституційних прав і свобод людини і громадянина та забезпечення національної безпеки України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 181-186.
174. Швець Ю. Ю. Порядок та підстави обмеження конституційного права особи на охорону здоров'я в законодавстві України та зарубіжних країн. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 4. С. 9-14.
175. Швець Ю. Ю. Роль Конституційного суду в захисті права особи на охорону здоров'я. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 36-39.
176. Шевиріна Т. Д. Автономні концепції як інструмент тлумачення Конвенції Європейським судом з прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2017. № 1. С. 49-59.
177. Шорський П. О. Вибірчі права громадян як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6 (2). С. 72-77.
178. Щебетун І. С., Міхайліна Т. В. Конституційна скарга як засіб захисту прав людини: теоретико-прикладний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. Вип. 56. С. 41-44.
179. Щербина В. Свобода вираження у контексті нормативного забезпечення та прецедентної практики Європейського суду з прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 462-465.

ТЕМА 7. ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Семінарське заняття – 2 год.

1. Конституційно-правове регулювання питань організації і діяльності органів державної влади.
2. Поняття та особливості органів державної влади.
3. Види органів державної влади: критерії класифікації та види.
4. Принцип єдності та розподілу державної влади та його реалізація.
5. Легалізація та легітимація державної влади в Україні.
6. Місце прокуратури в системі органів державної влади: система і структура прокуратури; функції і повноваження прокуратури; акти органів прокуратури.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Аналіз цієї теми передбачає висвітлення теоретичних аспектів питання організації і діяльності органів державної влади, а також особливостей конституційно-правового регулювання цього питання в Україні. Тобто необхідно проаналізувати зміст державної влади з теоретичних положень науки конституційного права, саме як один з його основних інститутів, який регулює вид однорідних політико-правових суспільних відносин. Згідно з положеннями Конституції України необхідно визначити фундаментальні засади організації і функціонування державної влади. Наприклад, такими є легальність і легітимність державної влади. Ці поняття потребують певної конституційно-правової характеристики: визначення поняття, ознак і способів їх верифікації.

З метою розкриття правової природи державного апарату, по-перше, необхідно визначити поняття державного апарату України та його соціальне призначення в суспільстві. По-друге, потрібно визначити поняття структурних елементів державного апарату – органів державної влади. Важливим аспектом аналізу органів державної влади є висвітлення їх ознак та особливостей, які виокремлюють їх у відносно самостійний елемент механізму держави, тобто відрізняють від інших структурних елементів.

Класифікація державних органів передбачає розподіл за певними критеріями і характеристику існуючих видів органів державної влади в Україні. Тобто, згідно з положеннями Конституції України та іншого діючого законодавства, виділити наступні державні органи: центральні і місцеві державні органи; законодавчі, виконавчі і судові державні органи тощо. Потрібно також розкрити загальні та специфічні ознаки органів державної влади.

При розкритті змісту двох з основоположних принципів функціонування державної влади, а саме принципів єдності та розподілу державної влади, необхідно визначити організаційно-правовий та соціальний аспект як єдності влади, так і її розподілу.

Згідно зі ст. 6 Конституції України, єдина державна влада за принципом поділу влад здійснюється законодавчими, виконавчими та судовими органами. Визначення компетенції кожної з гілок влади та конституційно-правове закріплення системи стримувань і противаг між трьома гілками влади дає змогу запобігти диктаторству будь-якої з них і водночас організувати їх спільну діяльність на основі взаємозалежності та взаємодії у процесі реалізації єдиної державної влади. Виходячи з наведеного положення потрібно розглянути систему стримувань та противаг державної влади. Необхідно визначити поняття та сутність цієї системи, визначити її як конституційно-правовий інститут.

Наступним питанням цієї теми є легалізація та легітимація державної влади в Україні. Згідно з положеннями Конституції України та конституційно-правової доктрини необхідно висвітлити поняття легалізації та легітимації державної влади, їх юридичний та соціальний зміст, мету та способи. Слід зазначити наскільки важливою є легітимність державної влади в Україні на сучасному етапі розбудови та розвитку державності.

Для висвітлення останнього елементу системи державної влади України необхідно, головним чином, розкрити зміст національного законодавства про прокуратуру. Конституційно-правовий статус прокуратури регламентують такі конституційно-правові акти, як Конституція України, Закон України «Про прокуратуру», які закріплюють положення щодо компетенції цього державного органу та визначення правової природи актів органів прокуратури.

Дайте визначення наступних понять:

влада, соціальна влада, політична влада, публічна влада, державна влада, державна влада як конституційно-правовий інститут, ознаки державної влади, суверенітет держави, поділ влади, принципи, організації і діяльності державної влади, принцип єдності державної влади, принцип розподілу державної влади, принцип законності, принцип ієрархічності, форми здійснення державної влади, методи здійснення державної влади, державний апарат, елементи державної влади, моноцефальна система державних органів державної влади, централізовано-сегментна система органів державної влади, державний орган України, ознаки органу державної влади, центральні органи державної влади, компетенція державного органу, посадова особа, постійні державні органи, тимчасові державні органи, правотворчі державні органи, правоохоронні державні органи, контрольно-наглядові державні органи, установчі державні органи, державна програма, система стримувань і противаг, легалізація державної влади, легітимація державної влади, форми легітимації державної влади, раціональна легітимація державної влади, ідеологічна легітимація державної влади, державний суверенітет, конституціоналізм, конституційні засади організації і здійснення державної влади, конституційно-правовий статус органу державної влади, функції Української держави, функції державних органів, структура державної влади в Україні, прокуратура, неурядові організації,

державне управління, механізм здійснення державної влади, верховенство державної влади, парламент, функції парламенту, парламентський контроль, глава держави, Президент України, уряд, функції уряду, виконавчо-розпорядча діяльність, Кабінет Міністрів України, державна служба, державні службовці, урядові органи державного управління, органи місцевого самоврядування, управлінські послуги, правосуддя, функції судової влади, Генеральний прокурор.

Скласти схему:

- Класифікація органів державної влади.*
- Конституційно-правовий статус прокуратури України.*
- Акти органів прокуратури.*
- Система стримувань та противаг державної влади: поняття та сутність.*
- Легалізація та легітимація державної влади в Україні.*

Тематика рефератів:

- «Проблеми легалізації та легітимації державної влади в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку».*
- «Державна влада і муніципальна влада: питання взаємодії».*
- «Фундаментальні засади організації і функціонування державної влади».*
- «Державне управління та виконавча влада: зміст і співвідношення».*
- «Публічне правонаступництво: сутність, процедура та особливості».*
- «Питання встановлення взаємозв'язку понять «публічний службовець», «державний службовець» і «військовослужбовець».*
- «Основні етапи формування та становлення єдиної системи органів державного управління в Україні».*
- «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку».*

Практичне завдання № 1

На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, народний депутат А. наголосив, що «оскільки у ст. 6 Конституції України закріплено, що державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, то існування в Україні інших органів державної влади Основний Закон України не передбачає. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної з гілок державної влади, передбачених ст. 6, передавши їх владні повноваження легітимним органам».

Проаналізуйте таку пропозицію народного депутата. Про які органи влади може йтися?

Практичне завдання № 2

Вкажіть органи державної влади України за нижче наведеними родовими найменуваннями, а також встановіть, за якими критеріями їх класифіковано:

- а) виборні та призначувані;
- б) колегіальні та одноособові;
- в) постійно функціонуючі та тимчасово функціонуючі;
- г) загальнодержавні, регіональні та місцеві;
- д) загальної компетенції та спеціальної компетенції;
- е) законодавчі, виконавчі та судові;
- ж) правотворчі, правозастосовні, правоохоронні.

Практичне завдання № 3

Класифікуйте за відомими Вам гілками влади нижче наведені органи державної влади. Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) Антимонопольний комітет України;
- б) Генеральна прокуратура України;
- в) Дніпропетровська обласна державна адміністрація;
- г) Конституційний Суд України;
- д) Верховна Рада України;
- е) Президент України;
- ж) Міністерство юстиції України;
- з) Національний банк України;
- и) Служба безпеки України;
- к) Центральна виборча комісія;
- л) Вища рада правосуддя;
- м) Рахункова палата;
- н) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- о) Кабінет Міністрів України;
- п) Верховний Суд.

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

3. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.

4. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
5. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.
6. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
7. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
8. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
9. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
10. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
11. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
12. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
13. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
14. Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17.03.1995 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11. Ст. 69.
15. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10.02.1998 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.
16. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 4. Ст. 170.
17. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.

Спеціалізована література:

1. Nalyvaiko L. R., Marhenko O., Ilkov V. The phenomenon of corruption conceptualization: international practices and Ukrainian experience. *Economic Annals-XXI*. 2018. № 127 (7-8). P. 32-37.
2. Railean P. Unele reflecții pe marginea autonomiei puterii judecătorești în cadrul unui stat de drept. *Верховенство Права*. 2017. № 2 (27). С. 104-108.
3. Sidorenko N. Conceptual foundations of modelling of the institution of public service. *Legea si Viata*. 2017. № 1 (2). С. 162-165
4. Tataru G. Demiterea – o măsură veritabilă de răspundere constituțională a șefului de stat. *Верховенство Права*. 2017. № 2 (27). С. 74-82.
5. Tataru G. Răspunderea șefului de stat în spațiul European. *Legea si Viata*. 2017. № 6 (1). С. 51-54
6. Turcan O. Puterea judecătorească în statul de drept: concept și valoare. *Legea si Viata*. 2017. № 6 (1). С. 55-58.
7. Андрійко О. Ф. Органи державної влади як суб'єкти державного управління. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 35-38.

8. Артеменко І. В. Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у формуванні й реалізації молодіжної політики: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2017. 20 с.
9. Афанасьєва М. В., Стоянов М. М. Зняття депутатського імунітету: правова природа, проблеми та перспективи визначення юрисдикції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 47-51.
10. Баштанник А. Г. Механізми регулювання діяльності органів державної влади в умовах децентралізації: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
11. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1 (2). С. 36-39.
12. Белей Є. Н. Публічне правонаступництво органів державної влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2 (2). С. 65-67.
13. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2 (2). С. 17-20.
14. Богданова С. Д. Взаємодія Верховної Ради України та Конституційного Суду України. *Судова апеляція*. 2019. № 1. С. 32-43.
15. Бондар В. В. Щодо проблем адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 38. С. 12-17.
16. Бурбика В. Процедури взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 70-75.
17. Вандін Є. В. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
18. Веклич В. О. Взаємодія органів державної влади і громадянського суспільства при впровадженні концепції правової політики щодо подолання корупції в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 1. С. 47-52.
19. Веляник В. В., Толстанов О. К. Формування кадрового інтелектуального капіталу органів державної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 7. С. 84-90.
20. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
21. Гілін Є. О. Нормативно-правові засади впровадження інноваційних технологій управління в діяльність органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 12-16.
22. Глуховеря В. А. Адміністративно-правовий статус МВС України: шляхи удосконалення окремих структурних елементів. *Форум права*. 2017. № 2. С. 36-40.
23. Голобутовський Р. З. Судова влада в контексті розуміння феномену державної влади. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 64. С. 92-98.

24. Гордієнко І. Л. Вплив на державну владу громадянського суспільства та інститутів безпосередньої демократії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. Вип. 33. С. 33-36.
25. Даниленко Л. І. Забезпечення легітимності конституційних змін в Україні: історичний аспект. *Державно-управлінські студії*. 2017. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/deruprs_2017_2_4.
26. Дацій О. І., Авербух Г. М. Етапи формування системи управління персоналом в органах державної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 71-76.
27. Джунь В. Доктрина установчої влади народу: історичний поступ. *Право України*. 2017. № 6. С. 133-144.
28. Дніпров О. С. Концептуальні основи дослідження виконавчої влади в системі державної влади України. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 4. С. 93-99.
29. Добровольський Д. М. Незалежність як засада організації та діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
30. Донченко С. П. Легітимація державної влади в контексті міжнародних відносин. *Грані*. 2019. Т. 22. № 7. С. 72-80.
31. Жувака С. О. Історико-теоретичний аналіз розвитку функцій прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 19 с.
32. Загорулько Є. О. Контроль та нагляд за застосуванням заходів адміністративного примусу органами державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 77-80.
33. Зуй В. В. Правове регулювання адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 107-111.
34. Ізотова М. О. Правовий статус керівника місцевої прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.
35. Калюжний Р. А., Шапенко Л. О. Правове почуття як складова правозастосовної діяльності органів державної влади. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2022. № 2. С. 63-71.
36. Каращук М. Г. Легітимність політичної влади: специфіка сучасного осмислення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Політологія*. 2017. Вип. 2. С. 8-12.
37. Карпунець А. С. Механізм реформування державної служби України: соціокомунікативний аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Чернівці, 2018. 20 с.
38. Карпунцов В. В. Органи прокуратури в системі координат державної влади на сучасному етапі. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 14-17.
39. Карпунцов В. В. Процесуальна компетенція органів прокуратури України: адміністративно-правовий аспект. Київ: Логос, 2018. 376 с.
40. Карпунцов В. В. Функціонування спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 74-78.
41. Качний О. С. Інноваційні механізми державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України: теорія, методологія, практика: монографія. Київ, 2018. 626 с.

42. Квітка С. А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень: моногр. Дніпро: Грані, 2017. 266 с.
43. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
44. Кобрин В. С. Конституційно-правове регулювання статусу глав урядів держав Вишеградської групи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 61-64.
45. Козак Ю. М. Р. Історія легітимації державної влади як явища державно-правової дійсності на історичних землях України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1-2. С. 126-145.
46. Козак Ю. М. Р. Народ як системоутворюючий суб'єкт легітимаційних процесів державної влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 7-10.
47. Козак Ю. М. Правові засади легітимації державної влади в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 15-19.
48. Козачук О. С. Військові прокуратури в Україні: організаційно-правові засади функціонування: монографія. Київ, 2018. 242 с.
49. Корнієнко П. С. Місце і роль Верховної Ради України у формуванні правозахисного механізму держави. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 84. С. 49-60.
50. Котюк І. Ідея «потрійного поділу державної влади» є хибною. *Юридичний вісник України*. 2018. № 10/11. С. 14-15.
51. Кравцова З. С. Історичні витоки дослідження конституційних основ організації та здійснення державної влади. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 3. С. 319-329.
52. Кравченко Т. А. Права людини як основний критерій легітимності державної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 13-17.
53. Куриленко А. В. Значення символу для легітимації політичної влади в контексті діалогу влади та громадянського суспільства. *Politology bulletin*. 2021. № 87. С. 194-205.
54. Курусь Т. В. Теоретико-правові засади нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у їх взаємодії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 20 с.
55. Летнянчин Л. І., Контарьова Т. І. Доктрина політичного питання у практиці Конституційного Суду України: доцільне «самообмеження» чи плацдарм для зловживань. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 12 (1). С. 32-37.
56. Мазурик С. В. Інформаційно-правове забезпечення діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с.
57. Мартинюк О. Г. Адміністративна діяльність органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2018. 20 с.
58. Марченко М. В. Конституційно-правова природа права вето глави держави. *Форум права*. 2017. № 4. С. 141-146.

59. Масько А. М. Сутність та місце інституту державної влади в економічній системі. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2018. № 3. С. 72-78.

60. Мельник О. Г. Фактичні склади як система юридичних фактів, що є підставою виникнення та зміни правових відносин у сфері реалізації судової влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 19-21.

61. Миколенко В. А. Правова модернізація органів прокуратури України в умовах європейської міждержавної інтеграції: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2017. 36 с.

62. Москалюк Ю. Д. Прокуратура України як особливий державний інститут. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 1. С. 183-188.

63. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Х. : Право, 2009. 600 с.

64. Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О. С. Транспарентність публічної влади: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Право України*. 2015. № 6. С. 148-156.

65. Наливайко Л., Чепік-Трегубенко О. Децентралізація влади в Україні в умовах розбудови демократичного громадянського суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 44-47.

66. Неврозов О. Б. Адміністративна компетенція прокуратури України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 149-153.

67. Носик О. А. Розвиток служби управління персоналом державного органу на засадах компетентнісного підходу: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.

68. Олійник В. Принципи взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні: види та їх характеристика. *Верховенство Права*. 2017. № 3 (30). С. 20-26.

69. Отчак Н. Я. Очищення державної влади у контексті забезпечення конституційних прав і свобод. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 132-134.

70. Павлюх О. А. Роль Президента як глави держави в організації державної влади: Україна і світ. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3-4. С. 28-34.

71. Панова Г. В. Характеристика рішень, дій, бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації як підстав втручання адміністративного суду в адміністративний розсуд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 97-101.

72. Панченко М. А. Особливості адміністративно-правової охорони встановленого порядку управління. *Форум права*. 2017. № 3. С. 152-159.

73. Пархоменко-Куцевіл О. І, Сімак С. В. Інституційна розбудова антикорупційних органів державної влади: національний та закордонний досвід: моногр. Кам'янець-Подільський: Рута, 2021. 200 с.

74. Пархоменко-Куцевіл О. І. Сучасні проблеми формування та розвитку системи антикорупційних органів державної влади. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2022. Вип. 2. С. 175-190.

75. Петришин О. Форма державного правління: до пошуку конституційної моделі в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 160-167.

76. Петровський П. М. Теоретико-методологічні основи забезпечення легітимності публічної влади в сучасних умовах України. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 2. С. 29-40.

77. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.

78. Погорелова З. О. Принципи нормотворчої діяльності органів державної влади. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Юридичні науки*. 2021. Т. 7. С. 52-60.

79. Предместніков О. Г. Особливості статусу та складу системи органів юстиції в зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, Т. 2. С. 119-123.

80. Пузирний В. Ф. Адміністративна діяльність Служби безпеки України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 121-123.

81. Радченко О. О. Генезис легітимації інститутів публічної влади в Україні: державно-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.

82. Репецька А. Співпраця законодавчої та виконавчої гілок державної влади в контексті сучасної політичної системи України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2019. Т. 39. С. 192-197.

83. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: монографія. К. : Парламентське вид-во, 2018. 184 с.

84. Сіренко Д. О. Становлення та розвиток інституту протидії адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у національному законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 91-95.

85. Скрипнюк О. В. Державна влада в Україні: питання вдосконалення її організації та розвитку на сучасному етапі. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 8-11.

86. Словська І. Є. Принцип обмеження державної влади в системі вітчизняного конституціоналізму. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 15. С. 33-39.

87. Степаненко С. В. Конституційно-правовий зміст інституту Президента України в системі державної влади. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 4. С. 28-34.

88. Степаненко С. В. Організація і здійснення влади в країні як об'єкт державної політики. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 3. С. 23-29.

89. Стефанчук М. М. Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 40 с.

90. Стефанчук М. Праксеологічні засади організації діяльності прокуратури щодо реалізації нею представницької функції. *Право України*. 2017. № 5. С. 148-160.

91. Шемшученко Ю. С. Сучасний унітаризм: доктрина і практика: монографія. К. : Юридична думка, 2021. 513 с.

92. Теремецький В. І. Проблеми взаємодії органів державної влади та суддівського врядування з іншими державними органами та установами системи правосуддя. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 3. С. 158-173.

93. Томкіна О. О. Принцип партнерства у відносинах між інститутами громадянського суспільства і держави: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 62-65.

94. Горяник О. Ю. Компетенція органів прокуратури України як основи її конституційно-правового статусу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 64-66.

95. Усаченко О. О. Розвиток системи базових механізмів державного управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.

96. Фіалко Н. В. Мотивація як підґрунтя легітимації: антропологічний та психологічний, правовий та освітній підходи (філософська оцінка). *Філософія освіти*. 2021. № 27 (2). С. 160-174.

97. Цвіркун Ю. І. Значення адміністративних процедур при вирішенні публічно-правових спорів із колегіальними суб'єктами публічної адміністрації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 3. С. 101-105.

98. Циганок С. В. Адміністративно-правовий статус регіональної прокуратури в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.

99. Цимбалістий Т. О. Інститут імпичменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.

100. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Філософсько-правовий вимір права як фактора легітимності влади. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 4. С. 25-42.

101. Чепкова К. Органи державної влади як суб'єкти правовідносин у сфері захисту дітей під час збройних конфліктів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2022. Вип. 3. С. 75-80.

102. Чернописький П. Б. Конституційні реформи в Литві і Грузії у сфері місцевого самоврядування та децентралізації влади як приклад для України. *Форум права*. 2017. № 4. С. 282-293.

103. Шалабай А. В. Поняття конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами та визначення його складників. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 79-81.

104. Шатіло В. А. Поняття та ознаки конституційного механізму державної влади. *Публічне право*. 2019. № 1. С. 9-17.

105. Шатіло В. А. Суб'єктивні фактори та їх вплив на розвиток конституційного механізму державної влади. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 81-84.

106. Шатіло В. А. Теоретичні проблеми конституційного механізму державної влади: співвідношення організаційних структур та функцій (вітчизняний і світовий досвід): монографія. К. : Юридична думка, 2017. 363 с.

107. Яковлева Л. І. Процес легітимації публічної влади в умовах перехідного суспільства. *Гілея*. 2019. Вип. 149 (3). С. 76-80.

108. Ярош Я. Взаємодія молодіжних громадських організацій з політичними партіями в Україні. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4 (5). С. 89-93.

ТЕМА 8. ВИБОРЧЕ ПРАВО ТА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС

Семінарське заняття – 2 год.

1. Поняття, ознаки та принципи виборів в Україні.
2. Становлення інституту виборів в Україні.
3. Класифікація виборів в Україні.
4. Виборча система в Україні.
5. Виборчий процес в Україні: конституційно-правова характеристика.
6. Інформаційне забезпечення виборчого процесу.
7. Правові проблеми фінансування виборів.
8. Правове забезпечення контролю за використанням коштів, що виділяються з Державного бюджету України на підготовку проведення виборів та референдумів.
9. Відповідальність за порушення законодавства про вибори.
10. Референдуми в Україні: поняття, види, принципи. Передумови виникнення референдумів.
11. Референдний процес: предмет всеукраїнського референдуму, учасники та їх конституційно-правовий статус. Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму.
12. Проблеми імплементації рішень всеукраїнського референдуму від 16 квітня 2000 року: теоретичний та практичний аспекти.
13. Місцеві референдуми в Україні: поняття, види, основні засади організації і проведення.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Виходячи з того, що Конституція України проголосила народ єдиним джерелом влади, логічним продовженням цього є визначення в Основному Законі всіх без винятку форм народного волевиявлення. Такими формами народного волевиявлення відповідно до розділу III «Вибори. Референдум» і, зокрема, ст. 69 Конституції України, є вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

Характеризуючи вибори як конституційно-правовий інститут, необхідно виділити основні їх ознаки та фундаментальні засади, на яких будуються та здійснюються вибори в багатьох демократичних країнах світу, тобто їх принципи. При розкритті юридичного змісту виборів, виходячи з їх конституційно-правової сутності, потрібно висвітлити соціальний зміст та соціальне призначення виборів. Здобувачі повинні визначити вид та міру відповідальності, яка настає у разі порушення виборчого права та виборчого процесу.

Аналіз концепції формування інституту виборів, історичних аспектів його розвитку в Україні передбачає характеристику: історичних періодів становлення виборів; конституційно-правових актів, що відображають особливості кожного з цих періодів; еволюції суб'єктивного виборчого права.

Під час висвітлення класифікації виборів важливо вказати критерії класифікації, відповідно до яких вибори в Україні поділяються на певні види (групи). Розгляд класифікації виборів передбачає обов'язковий розгляд наступних конституційно-правових актів: Конституції України, Виборчого кодексу України та ін. Аналіз чинних конституційно-правових актів в рамках цього питання формує об'єктивне уявлення про стан інституту виборів в Україні взагалі та окремі теоретичні проблеми кожного з видів виборів. Наприклад, проблеми непрямих та недійсних виборів. Важливим моментом при розгляді класифікації виборів є мета їх класифікації.

Аналізуючи виборчу систему в Україні необхідно дати загальну характеристику виборчої системи, тобто визначити її поняття та види. Досліджуючи виборчу систему в Україні слід мати на увазі, що в Україні існують декілька виборчих державних органів. Тому необхідно вказати, який саме спосіб підрахування голосів застосовується при виборі виборчим корпусом того чи іншого державного органу. А також, характеризуючи виборчу систему в Україні необхідно дати визначення всім правовим категоріям – термінам, які її характеризують. А для цього методичного аналізу потрібно звернутись до положень Виборчого кодексу України. Доцільно порівняти виборчу систему України з виборчими системами інших країн світу.

Важливим при розгляді теми є питання щодо змісту виборчого процесу. Цей вид юридичного процесу є процедурою реалізації форми безпосереднього народовладдя, участі народу України у здійсненні та вирішенні державних справ. Виборчий процес – це сукупність певних стадій, кожна з яких є його невід'ємною складовою. Таким чином, для повного дослідження цього питання необхідно охарактеризувати кожен етап, тобто визначити поняття цих стадій, їх ознаки та принципи, якщо такі є. Дати характеристику кожній із стадій на прикладі виборів народних депутатів або Президента України, розглянувши їх у динаміці.

При розгляді кожної стадії виборчого процесу згідно з національним законодавством про вибори необхідно визначити поняття, які розкривають їх зміст. Так, наприклад, друга стадія виборчого процесу передбачає створення та організацію виборчих одиниць, тобто виборчих округів та виборчих дільниць. Потрібно визначити юридичний зміст кожної з виборчих одиниць та їх видів відповідно до Виборчого кодексу України. А також необхідно вказати суб'єктів, які уповноважені створювати відповідні одиниці згідно із Законом України «Про Центральну виборчу комісію», Виборчим кодексом України тощо.

Розкриття поняття референдуму як форми безпосереднього народовладдя та його юридичного і соціального змісту пов'язано із ознайомленням із положеннями Конституції України та іншими нормативно-правовими актами. Необхідно також виділити види референдумів за певними критеріями. Важливим теоретичним аспектом референдуму в Україні є передумови його виникнення, тобто ті чинники, які сприяли виникненню цього правового явища.

Референдний процес, як і виборчий, є сукупністю відносно самостійних стадій, процедур, що здійснюються у певній послідовності. Таким чином, для розкриття змісту референдного процесу потрібно розкрити зміст кожної з цих стадій. Визначити їх поняття та юридичні властивості, які характеризують кожну зі стадій. Необхідно звернути увагу на конституційно-правовий статус учасників референдуму. Важливим є питання щодо предмету і формули референдуму та їх конституційно-правової регламентації в Україні.

Відповідь на наступне питання цієї теми пов'язана із конституційно-правовою характеристикою місцевих референдумів в Україні як форми безпосередньої участі громадян у державних справах на місцевому рівні. Відповідно до Конституції України, Конституції Автономної Республіки Крим, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачається визначення поняття місцевих референдумів, предмету і формули місцевих референдумів, передумов їх виникнення та учасників, тобто суб'єктів, які мають право ініціювати проведення референдуму та право приймати участь у місцевому референдумі. Слід зазначити, що фундаментом проведення і організації місцевих референдумів є його принципи, які потребують відповідного визначення та аналізу.

Дайте визначення наступних понять:

демократія, народовладдя, безпосередня демократія, типові форми безпосередньої демократії, нетипові форми безпосередньої демократії, народне волевиявлення, вибори, виборче право, об'єктивне виборче право, принципи виборів, ознаки виборів, функції виборів, виборчий корпус, суб'єктивне виборче право, загальне виборче право, активне виборче право, пасивне виборче право, рівне виборче право, пряме виборче право, вільне виборче право, принцип таємного голосування, принцип загального пасивного виборчого права, принцип свободи агітації та принцип рівності суб'єктів виборчого процесу, принцип гласних виборів, принцип законного фінансування, принцип незалежності виборчих комісій, виборче право як конституційно-правовий інститут, виборчі цензи, необраність, несумісність, легітимні вибори, вільні вибори, загальні вибори, справедливі вибори, парламентські вибори, регіональні вибори, муніципальні вибори, прямі вибори, непрямі вибори, чергові вибори, позачергові вибори, повторні вибори, дійсні вибори, недійсні вибори, виборча система (в широкому та вузькому значенні), мажоритарна виборча система, мажоритарна система відносної більшості, мажоритарна система абсолютної більшості, мажоритарна система кваліфікованої більшості, пропорційна виборча система, пропорційна виборча система із закритими списками, пропорційна виборча система із відкритими списками, виборча квота, змішана виборча система, виборчий процес, засади виборчого процесу, стадії виборчого процесу, суб'єкти виборчого процесу, списки виборців, територіальний виборний округ, виборчі округи, виборчі дільниці, виборчі органи, Центральна виборча комісія, грошова застава, передвиборна агітація,

принципи передвиборної агітації, таємне голосування, інформаційне забезпечення, інформаційні відносини, фінансування виборів, відповідальність за порушення законодавства про вибори, референдум, плебісцит, предмет референдуму, формула референдуму, конституційний референдум, ратифікаційний референдум, законодавчий референдум, загальний референдум, дозаконодавчий референдум, післязаконодавчий референдум, звичайний референдум, новий референдум, вирішальний референдум, консультативний референдум, міжнародно-правовий референдум, адміністративний референдум, обов'язковий референдум, факультативний референдум, загальнодержавний референдум, регіональний референдум, місцевий референдум, передумови проведення референдуму (об'єктивні та суб'єктивні), політичні передумови, економічні передумови, соціальні передумови, духовні передумови, референдний процес (в об'єктивному та суб'єктивному значенні), стадії референдного процесу, суб'єкти ініціювання референдуму, суб'єкти призначення референдуму, обов'язковість рішень, відповідальність за порушення законодавства про референдум.

Скласти схеми:

- Виборчий процес в Україні: конституційно-правова характеристика.*
- Стадії виборчого процесу.*
- Гарантії виборів в Україні.*
- Класифікація виборів в Україні.*
- Референдний процес.*
- Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму.*

Тематика рефератів:

- «Гарантії всеукраїнського референдуму».*
- «Виборчі права громадян в Україні та механізми їх реалізації».*
- «Права громадян на народне волевиявлення: історичні та теоретико-правові аспекти виборів».*
 - «Проблеми конституційно-правової відповідальності за порушення законодавства про вибори».*
 - «Становлення єдиної системи міжнародних виборчих стандартів».*
 - «Голосування та встановлення результатів виборів: проблеми правового регулювання».*
 - «Сучасне дослідження проблем законодавства про вибори народних депутатів».*
 - «Народовладдя – основа демократичної, правової, соціальної держави».*

Практичне завдання № 1

Політична партія розпочала кампанію з проведення референдуму щодо змін до Конституції України. У 18 областях України було проведено збори ініціативних груп щодо проведення референдуму. Учасниками зборів схвалено пропозиції про проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою щодо змін до Конституції та затверджено формулювання тих питань, які запропоновано винести на всеукраїнський референдум:

1. Чи підтримуєте Ви президентську форму правління, за якої Президент України обирається всенародно, є главою держави і очолює уряд України?

2. Чи підтримуєте Ви парламентську форму правління, за якої посада Президента України скасовується, уряд України призначається і звільняється Верховною Радою України, а Прем'єр-міністр України є главою держави?

3. Чи підтримуєте Ви обрання та відкликання суддів народом?

4. Чи підтримуєте Ви розширення прав місцевого самоврядування з наданням усім органам місцевого самоврядування права формувати власні виконавчі органи?

5. Чи підтримуєте Ви встановлення дієвого контролю за владою через надання конституційного статусу парламентській опозиції?

6. Чи підтримуєте Ви скасування недоторканості вищих керівників держави, народних депутатів України та суддів?

7. Чи підтримуєте Ви позбавлення мандатів депутатів усіх рівнів, які порушили обіцянки перед народом?

8. Чи підтримуєте Ви спрощення процедур проведення всеукраїнських і місцевих референдумів для залучення народу до безпосереднього здійснення влади?

Чи всі з цих питань можуть бути предметом всеукраїнського референдуму? Чи може бути прийнята нова редакція або внесені зміни до Конституції України на всеукраїнському референдуму? Які мають бути дії Центральної виборчої комісії?

Практичне завдання № 2

Визначте за такими видами виборчих систем:

- 1) мажоритарна виборча система відносної більшості;
- 2) мажоритарна виборча система абсолютної більшості;
- 3) пропорційна виборча система жорстких списків нижче наведені вибори до органів влади в Україні.

Встановіть також, які з них проводяться в одномандатних, а які в багатомандатних округах. Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) вибори депутатів районних рад;
- б) вибори голів міських рад;
- в) вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

- г) вибори депутатів міських рад;
- д) вибори Президента України;
- е) вибори депутатів сільських рад;
- ж) вибори народних депутатів України;
- з) вибори депутатів районних рад у містах;
- и) вибори депутатів селищних рад;
- к) вибори депутатів обласних рад;
- л) вибори голів селищних, сільських рад.

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

2. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 р. *Офіційний вісник України*. 2020. № 4. Т. 1. С. 9. Ст. 188.

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-37. Ст. 446.

4. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021 р. *Голос України*. 2021. № 67.

5. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.

6. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

7. Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22.02.2007 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 20. Ст. 282.

8. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.

Спеціалізована література:

1. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України: монографія. Суми : Університетська книга, 2012. 227 с.

2. Баймуратов М. Проблема становлення єдиної системи міжнародних виборчих стандартів. *Право України*. 2013. № 5. С. 63-76.

3. Бакумов О. Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньої демократії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 125-132.

4. Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія. Х. : Право, 2015. 245 с.

5. Барабаш Ю. Окремі питання модернізації конституційних засад виборчого права України. *Право України*. 2013. 5. С. 46-53.
6. Бачеріков О. В. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних із виборчим процесом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 21 с.
7. Білан С. В. Доктринальні підходи до поняття референдуму у науці конституційного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 33-36.
8. Білан С. В. Конституційно-правові засади референдуму, як форми прямої демократії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
9. Божко В. М. Врегулювання відносин місцевого референдуму – передумова подальшої реалізації реформи децентралізації. *Правова держава*. 2021. № 44. С. 21-29.
10. Бондар М. Ю. Конституційний референдум: теорія та практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
11. Бурдяк В. І. Політичний процес у Болгарії: невдала коаліціада та треті впродовж року вибори до парламенту. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2021. Т. 9. С. 28-49.
12. Бучин М. А. Демократичні вибори в Україні: принципи, механізми та технології реалізації: монографія. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2016. 448 с.
13. Бучковський Є. Виборчий кодекс: вибрані зміни, впроваджені до польського виборчого права. *Право України*. 2013. № 5. С. 77-85.
14. Ганжело В. О. Щодо проблеми місцевих референдумів в Україні та в зарубіжних країнах. Порівняльний аспект. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 64. С. 178-184.
15. Гончаренко В. Виборчі права громадян за Конституцією УРСР 1937 р. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 93-101.
16. Гринишин Є. С. Проблема відповідності проекту закону України «Про місцевий референдум» сучасним європейським стандартам. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2022. Т. 10. С. 233-245.
17. Гудзь Л. Конституційно-правові принципи як елементи механізму забезпечення виборчих прав громадян. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 9. С. 3-5.
18. Гуцало Л., Міщук Г. Каталонські референдуми 2014 р. та 2017 р.: позиції центральної та регіональної влади. *Емінак*. 2021. № 2. С. 256-265.
19. Заворотченко Т. М. Виборче законодавство та право на референдум: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 69-78.
20. Задорожня Г. В. Принцип рівного виборчого права громадян у рішеннях Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 42-49.
21. Залізнюк В. В. Поняття конституційно-правового статусу політичної партії як суб'єкта виборчого процесу. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2 (2). С. 18-23.
22. Захарчин Н. Г., Шептицька Л. Б. Виборче законодавство Другої Речі Посполитої та вибори 1934 р. до громадських рад Східної Галичини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 23-27.

23. Кальник В. В. Окремі аспекти адміністративно-правового статусу суб'єктів виборчого процесу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 71. С. 32-37.

24. Кіянка І. Б. Місцеві вибори 2020 в контексті сучасних викликів. *Демократичне врядування*. 2021. Вип. 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2021_1_5.

25. Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія. К. : Час Друку, 2011. 132 с.

26. Ключковський Ю. Деякі проблеми конституційного регулювання виборів України. *Право України*. 2012. № 8. С. 86-92.

27. Ключковський Ю. Виборчий процес: правова природа і суб'єктний аспект. *Право України*. 2014. № 7. С. 157-166.

28. Коваль О. Я. Підходи до розуміння легітимності влади в історії політичних і правових учень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 21-24.

29. Коваль О. Я. Проблеми легітимності влади в сучасному інформаційному суспільстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 11-15.

30. Коваль О. Я. Теоретико-правові засади легітимності державної влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 23. С. 32-35.

31. Колісник В. Голосування та встановлення результатів виборів: проблеми правового регулювання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 93-102.

32. Лізунова О. Д. Актуальні питання законодавчого регулювання інформаційного забезпечення виборів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 12. С. 31-37.

33. Логачова В. В. Конституційно-правові засади громадського контролю в проведенні виборів та референдумів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 19 с.

34. Логачова В. Перспектива розвитку громадянського контролю за виборами і референдумами в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 3 (111). С. 43-47.

35. Марцеляк О. В. Конституційні засади виборчого права України (загальнотеоретична характеристика). *Право України*. 2013. № 5. С. 38-45.

36. Марчук М. І., Гудзь Л. В. Місцеві вибори у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльна характеристика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 119-123.

37. Наливайко Л. Р., Пізнюр І. В. Процедура імпичменту: проблемні питання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 17-21.

38. Натуркач Р. П. Виборче право в системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2014. 16 с.

39. Наход М. А. Виборчі системи та їх вплив на управління виборчим процесом (історико-порівняльний аспект): дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2012. 237 с.

40. Неліна Н. Вибори як форма волевиявлення українського народу. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 7. С. 15-18.

41. Неліпа Н. Проблеми визначення конституційно-правового статусу українського народу. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 29-33.
42. Нестерович В. Ф. Виборче право як підгалузь конституційного права України. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 44-49.
43. Нестерович В. Ф. Поняття, сутнісні риси та види норм виборчого права України. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3. С. 33-39.
44. Нестерович В. Ф. Проблеми та перспективи прийняття Виборчого кодексу України. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 24-29.
45. Нечаєва Г. М. Політико-правові аспекти законодавчого забезпечення виборчого процесу в сучасній Україні. *Сучасне суспільство*. 2019. № 1. С. 134-144.
46. Палєєва Ю. С. Актуальні питання, пов'язані з проектом Закону України «Про народовладдя через всеукраїнський референдум». *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Право*. 2021. № 1. С. 72-77.
47. Панкевич І. М., Традиція виборності влади в Україні: монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 488 с.
48. Плукар В. В. Адміністративне провадження у справах про оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій під час проведення виборів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. 18 с.
49. Погорілко В. Вибори народних депутатів України як ключовий процес державотворення і правотворення. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 1. С. 38-45.
50. Полозенко А. Громадський контроль в організації виборчого процесу в Україні: конституційно-правовий аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 7. С. 80-82.
51. Пономарьова Г. Змішана виборча система (досвід виборів народних депутатів України у 2002 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 48-58.
52. Прошин В. С. Теоретико-правові засади управління виборчими процесами. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 24. С. 391-398.
53. Равлик І. О. Парламентські вибори як механізм мобільності політичної еліти України: дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2012. 245 с.
54. Рибак Н. Конституційно правові засади внутрішньої побудови виборчої системи в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 110-117.
55. Розум І. О. Теоретичні та практичні аспекти провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій та комісій з референдуму: моногр. Київ: Славутич-Дельфін, 2015. 198 с.
56. Рябченко Т. О. Референдум як форма безпосередньої правотворчості українського народу (теоретичні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
57. Селіванов А. Судовий захист виборчого права громадян у сучасній конституційній державі. *Право України*. 2013. № 5. С. 54-62.
58. Сенніков В. Ю. Деякі питання вдосконалення законодавства у контексті конституційно-правового регулювання всеукраїнського референдуму. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2022. № 10. С. 31-35.

59. Сердюк Л. М. Інтерпретація понять «юридичні гарантії виборчих прав громадян України» та «юридичні гарантії права громадян України на участь у всеукраїнському та місцевому референдумі» у сучасній доктрині конституційного права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 46-50.

60. Скрипнюк О. Категорії «народний університет», «народне волевиявлення», «безпосередня демократія», «форма безпосередньої демократії»: теоретико-методологічні аспекти. *Право України*. 2012. № 9. С. 281-290.

61. Скрипнюк О. Політичні та організаційні фактори в системі гарантій принципу народного суверенітету в Україні. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 22-28.

62. Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 575 с.

63. Смокович М. Компетенція адміністративних судів що до розгляду виборчих спорів. *Юридична Україна*. 2012. № 4. С. 37-42.

64. Смокович М. Конституційний контроль правового регулювання виборчих процесів. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 36-45.

65. Смокович М. Правовий статус виборця в Україні: окремі аспекти. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 28-39.

66. Смокович М. Сторони виборчого спору щодо виборів народних депутатів: проблемі визначення. *Юридична Україна*. 2012. № 8. С. 43-50.

67. Смокович М. Судовий контроль за виборами народних депутатів України. *Юридична Україна*. 2012. № 7. С. 29-33.

68. Смокович М. Юрисдикція адміністративних судів: проблема визначення спорів щодо їх пов'язаності з виборчим процесом. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 27-34.

69. Сопілко І. М. Особливості правосвідомості молоді як суб'єктів виборчого процесу на прикладі опитування студентів ЮФ НАУ. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 1. С. 54-60.

70. Співаков І. Виборчі (електоральні) відносини як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 20-23.

71. Співаков І. Теоретичні аспекти адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчих відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 12. С. 32-35.

72. Ставнійчук А. П. Місцевий референдум як форма безпосереднього здійснення муніципальної влади територіальною громадою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.

73. Ставнійчук М. Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України. *Право України*. 2013. № 5. С. 18-29.

74. Стаднік О. М. Виборче право як інститут конституційного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.

75. Стецюк П. Вибори у механізмі функціонування конституційної держави. *Право України*. 2013. № 5. С. 30-37.

76. Стешенко Т. В. Організаційно-правові аспекти виборчого процесу по виборах народних депутатів України. *Проблеми законності*. 2012. № 120. С. 27-33.

77. Стукаленко В. А. Адміністративна відповідальність посадових осіб за порушення виборчого законодавства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2011. 20 с.

78. Стукаленко В. А. Актуальні питання реформування інституту адміністративної відповідальності у сфері здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення. *Правова держава*. 2016. № 22. С. 39-43.

79. Тимошенко І. Навчання членів виборчих комісій: зарубіжний досвід та українська практика. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 8 (200). С. 149-151.

80. Толкачова І. А. Проблеми забезпечення участі громадян України у всеукраїнському та місцевих референдумах. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 3. С. 89-94.

81. Федик Л. Б. Правова культура учасників виборчого процесу у Східній Галичині кінця ХІХ – початку ХХ століття. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2018. № 5. С. 53-59.

82. Федоренко В. Л. Запровадження окремих міжнародних стандартів виборчого права в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 12. С. 12-19.

83. Фоміна С. В. Суб'єкти, що беруть участь у виборчому процесі на стадії голосування, та їхній правовий статус у зарубіжних країнах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 29 (1). С. 114-118.

84. Цимбалістий Т. О. Інститут імпідменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.

85. Шляхтун П. П., Войчук А. Ю. Референдум: інститут демократії чи засіб політичного маніпулювання? *Politology bulletin*. 2021. Iss. 87. С. 99-113.

86. Шляхтун П. П., Колюх В. В. Закони України про Всеукраїнський референдум: порівняльний політико-правовий аналіз. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2021. Вип. 90. С. 4-18.

87. Шорський П. О. Виборчі права громадян як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6 (2). С. 72-77.

88. Яковлев А. Розвиток виборчої системи як складова сучасного конституційного процесу в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 24-31.

89. Янчук А. О., Мазур Т. В., Саєнко О. С. Напрямки удосконалення законодавства про місцеві референдуми в умовах глобалізації. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 85. С. 50-58.

ТЕМА 9. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ

Семінарське заняття – 4 год.

1. Ідея парламентаризму та її реалізація в Україні. Конституційна доктрина законодавчої влади в Україні.
2. Поняття та ознаки Верховної Ради України як органу законодавчої влади.
3. Склад Верховної Ради України.
4. Функції Верховної Ради України: поняття, зміст.
5. Статус народного депутата України.
6. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.
7. Рахункова палата: поняття, завдання, функції повноваження, структура.
8. Депутатські групи (фракції): конституційно-правовий статус.
9. Комітети Верховної Ради України: конституційно-правовий статус.
10. Повноваження Верховної Ради України.
11. Засідання Верховної Ради України. Ведення пленарних засідань: прийняття рішень; порядок надання слова; організація розгляду питань; протокол, стенографічний бюлетень, стенографічний звіт; розробка проєктів законів.
12. Розгляд законодавчих пропозицій, законопроєктів, поправок:
 - розгляд законопроєктів у першому читанні;
 - розгляд законопроєктів у другому читанні;
 - розгляд законопроєктів у третьому читанні.
13. Глумачення законів, оприлюднення та введення в дію.
14. Застосування процедури імпичменту: конституційно-правові засади та практика застосування.
15. Апарат Верховної Ради України: правовий статус та структура.
16. Зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України і міжпарламентські зв'язки:
 - засади зовнішньої політики України;
 - законодавство з питань зовнішньої політики України;
 - ратифікація міжнародних договорів;
 - приєднання до міжнародних договорів;
 - співробітництво України з Організацією Об'єднаних Націй;
 - Європейське регіональне співробітництво;
 - співробітництво Верховної Ради України з парламентами інших країн.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Висвітлення цієї теми доцільно розпочати із розгляду історичних аспектів такого явища, як парламентаризм. Аналіз формування ідеї парламентаризму може сприяти об'єктивному уявленню про його стан у певний період розвитку конституціоналізму. Далі необхідно визначити

поняття парламентаризму, його ознаки та елементи. Слід зауважити, що нині парламенти діють у понад 160 країнах світу. За змістом діяльності вони є, насамперед, органами законодавчої влади. Сучасний парламентаризм характеризується наявністю кількох усталених видів парламентів, що різняться своїм статусом, порядком формування, структурою, функціями та іншими ознаками. Необхідно розглянути історію становлення та розвитку українського парламентаризму. На основі аналізу Конституції України, законодавчих актів та наукової літератури визначити роль та місце Верховної Ради України у системі розподілу влад, проаналізувати відносини Верховної Ради з іншими владними структурами, провести порівняльний аналіз з практикою діяльності парламентів зарубіжних держав.

Початком розкриття змісту конституційно-правових засад українського парламентаризму є визначення поняття парламенту України як органу законодавчої влади. Відповідно до розділу IV «Верховна Рада України» Конституції України, Верховна Рада остаточно втратила колишній статус найвищого органу державної влади та вперше набула всіх основних ознак парламенту України. Отже, необхідно визначити ці ознаки.

Однією з ключових проблем теорії вітчизняного парламентаризму є функції парламенту України. Визначення парламенту як органу законодавчої влади зумовлене, насамперед, назвою однієї з його функцій (законодавчої функції), яка є пріоритетною, провідною, але далеко не єдиною. Саме в функціях має свій прояв роль парламенту в системі державних органів України; функції Верховної Ради відображають соціальне призначення цього органу в суспільстві; функціонування парламенту є однією з найважливіших передумов існування та розвитку демократії в державі. Тому необхідно визначити поняття функцій парламенту України, критерії їх класифікації та види.

Згідно з Конституцією України, Виборчим кодексом України, Законом України «Про статус народного депутата України», Регламентом Верховної Ради України та іншими конституційно-правовими актами необхідно визначити поняття народного депутата, його конституційно-правовий статус. Вказати, які вимоги чи виборчі цензи закріплюють відповідні положення до кандидатів у народні депутати; яким шляхом обираються народні депутати України; вказати обсяг прав та обов'язків парламентаріїв; форми депутатської діяльності; визначити основні гарантії депутатської діяльності (імунітету).

Розгляд інституту омбудсмена в Україні передбачає висвітлення положень Конституції України та Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», які регламентують конституційно-правовий статус омбудсмена. Необхідно визначити поняття омбудсмена, принципи діяльності, повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також роль цього органу. Особливої уваги заслуговують міжнародно-правові стандарти інституту омбудсмена, тобто передбачається порівняльна характеристика міжнародного та національного законодавства в цьому аспекті.

Відповідно до Закону України «Про Рахункову палату» потрібно визначити поняття Рахункової палати, порядок формування складу, обсяг її

повноважень, роль та місце в системі органів влади. Важливим аспектом характеристики конституційно-правового статусу цього органу є мета та завдання його функціонування.

Аналіз внутрішньої структури Верховної Ради України пов'язаний із визначенням конституційно-правового статусу парламентських фракцій. Згідно з Регламентом Верховної Ради України, Законом України «Про статус народного депутата України» та іншими законодавчими актами необхідно визначити поняття фракцій як структурного елементу Верховної Ради України; умови та вимоги щодо їх утворення та реєстрації; склад та структуру; функції і повноваження. А також треба визначити їх роль і місце в діяльності парламенту України.

Важливим аспектом внутрішньої структури парламенту є характеристика конституційно-правового статусу комітетів, основних галузевих органів Верховної Ради. Згідно з Конституцією України та Законом «Про комітети Верховної Ради України» слід визначити поняття цих органів, основні функції та повноваження комітетів, порядок їх утворення та термін функціонування, роль комітетів в законодавчій діяльності парламенту України. Верховна Рада в межах своїх повноважень може створювати і тимчасові спеціальні комісії для підготовки й попереднього розгляду питань. Доцільно визначити їх конституційно-правовий статус.

Необхідно зосередити увагу на основних формах діяльності Верховної Ради України. Слід зауважити, що у становленні парламентаризму майже кожної країни одним із найскладніших і найважчих є встановлення порядку в роботі її парламенту. Відповідно до Конституції України та Регламенту Верховної Ради України, Закону «Про комітети Верховної Ради України», інших законодавчих актів, основними організаційними (організаційно-правовими) формами роботи Верховної Ради є її сесії і пленарні засідання. Тому передбачається визначення понять окремих форм та видів роботи законодавчого органу.

Основним видом засідань і тим самим пріоритетною організаційно-правовою формою роботи Верховної Ради є пленарне засідання. Потрібно висвітлити процес проведення пленарних засідань, порядок виступів народних депутатів в ході засідання, порядок прийняття рішень, а також визначити поняття та види документів, які відображають, закріплюють зміст кожного пленарного засідання Верховної Ради.

В свою чергу, головним видом парламентської процедури є законодавча процедура або законодавчий процес. Як і будь-який процес, законодавчий процес є процедурою складною й багатогранною. Тому передбачається визначити, по-перше, поняття цього процесу, види та стадії. По-друге, потрібно охарактеризувати кожен стадію, розкрити її зміст та особливості. Необхідно звернути увагу на роль органів, які приймають участь у законодавчому процесі або законопроектній роботі та визначити перелік суб'єктів, що мають право законодавчої ініціативи. Це питання є дуже важливим, тому що воно відображає сутність одного з основних напрямків

діяльності Верховної Ради України – законодавчої функції. І саме закони повинні врегулювати найважливіші суспільні відносини, які існують в державі на певному етапі її розвитку.

Значним аспектом діяльності парламенту є аналіз таких його правових дій, як тлумачення законів, опублікування та введення в дію. Тлумачення законів є діяльністю, пов'язаною із встановленням точного значення (змісту) цих актів уповноваженим на це органом, тобто в цьому випадку парламентом. Передбачається визначення елементів тлумачення законів, мети цієї діяльності, а також методів тлумачення законів. Опублікування законів – це так зване ознайомлення суспільства з офіційним текстом закону за допомогою його друку в офіційних джерелах України. Необхідно розглянути порядок опублікування, терміни та визначити в яких офіційних джерелах повинні публікуватись закони для подальшого введення в дію. Далі необхідно визначити поняття дії закону, тобто в яких аспектах розглядається дія закону України.

Передбачається розгляд одного з елементів системи стримувань і противаг – імпічменту Президента. Згідно з Конституцією України необхідно розглянути процедуру імпічменту, визначити її стадії, порядок та умови її порушення.

Пропонується визначення конституційно-правового статусу апарату Верховної Ради України. Це дуже важливий структурний елемент парламенту. Завдяки його функціонуванню здійснюється внутрішнє управління справами Верховної Ради як державної установи; апарат Верховної Ради забезпечує організацію внутрішньої діяльності парламенту України. Зрозуміло те, що для функціонування такого масштабного механізму необхідна певна структурна організація, тобто система певних елементів, якими є відділи, управління, посадові особи та інші структурні підрозділи апарату. Тому вважається за необхідне визначити компетенцію відповідних структур та посадових осіб.

Розкриття останнього питання передбачає висвітлення однієї з функцій Верховної Ради – зовнішньополітичної функції. З проголошенням незалежності та прийняттям Конституції України це питання набуло актуальності. У відповіді на питання передбачається визначити яку конкретну зовнішньополітичну діяльність виконує Верховна Рада України.

Дайте визначення наступних понять:

народне представництво, парламентаризм, система парламентаризму, ознаки парламентаризму, парламент, орган законодавчої влади, колегіальний характер парламенту, виборний характер парламенту, постійний характер парламенту, легальність парламенту, легітимність парламенту, кількісний склад парламенту, якісний склад парламенту, принципи діяльності Верховної Ради України, функції парламенту України, представницька функція парламенту, установча функція парламенту, законодавча функція парламенту, програмна функція парламенту, охоронна функція парламенту, зовнішньополітична функція парламенту, бюджетно-фінансова функція парламенту, контрольна

функція парламенту, антикорупційна функція парламенту, зовнішньополітична функція парламенту, повноваження Верховної Ради України, ознаки повноважень Верховної Ради України, депутатський корпус, народний депутат України, конституційний статус народного депутата, правосуб'єктність народного депутата, принципи діяльності народного депутата, депутатський мандат, імперативний мандат, вільний мандат, повноваження народного депутата, депутатське звернення, депутатський запит, обов'язки народного депутата, депутатська недоторканність, депутатський індемнітет, депутатський імунітет, відповідальність народного депутата, система гарантій діяльності народного депутата, структура Верховної Ради України, політична структура парламенту, організаційно-функціональна структура парламенту, керуючі органи парламенту, спікер, парламентські комітети, тимчасові комісії, тимчасові спеціальні комісії, депутатські групи, парламентські фракції, парламентська більшість, парламентська опозиція, лобіювання, лобістське бюро, парламентський контроль, апарат Верховної Ради України, омбудсмен (уповноважений Верховної Ради України з прав людини), акти реагування уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, конституційне подання уповноваженого Верховної Ради з прав людини, подання омбудсмена, Рахункова палата, організаційно-правові форми роботи парламенту України, парламентські сесії, чергові сесії, позачергові сесії, пленарні засідання, урочисті засідання, парламентські слухання, протокол пленарного засідання, стенограма пленарного засідання, стенографічний бюлетень пленарного засідання, голосування, рішення Верховної Ради України, акти Верховної Ради України, закони, постанови, резолюції, декларації, звернення, заяви, законотворча діяльність, законодавчий процес, стадії законодавчого процесу, законодавча ініціатива, невідкладні законопроекти, читання законопроекту, установча процедура, прийняття закону, оприлюднення закону, зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України, повноваження загального характеру, спеціальні зовнішньополітичні повноваження, установчі повноваження, ратифікація міжнародних договорів, денонсація міжнародних договорів, засади зовнішньої політики.

Скласти схеми:

- *Внутрішня структура Верховної Ради України.*
- *Функції Верховної Ради України.*
- *Склад Верховної Ради України.*
- *Стадії законодавчого процесу.*
- *Рахункова палата: поняття, завдання, функції, повноваження, структура.*

Тематика рефератів:

- *«Становлення вітчизняного парламентаризму на сучасному етапі».*
- *«Негативні та позитивні риси законодавчого процесу в Україні».*
- *«Теоретичні та практичні питання депутатської етики в Україні».*

- *«Конституційні основи порядку формування та припинення діяльності Верховної Ради України».*
- *«Конституційно-правовий статус депутатських фракцій та їх коаліцій».*
- *«Переваги і недоліки двопалатного парламенту».*
- *«Парламентські дебати в Україні: проблеми правового регулювання».*
- *«Участь парламенту у формуванні уряду: проблеми і перспективи конституційної реформи України».*
- *«Шляхи вдосконалення політико-правового статусу вітчизняного омбудсмена».*
- *«Рахункова палата як орган парламентського контролю».*
- *«Роль парламенту України в забезпеченні розвитку міжнаціональних відносин та деякі питання вдосконалення його діяльності».*
- *«Парламентський контроль в умовах державно-правової модернізації в Україні».*

Практичне завдання № 1

З метою врегулювання тривалої кризи Верховна Рада України за попереднім погодженням із Президентом України прийняла постанову про призначення позачергових виборів народних депутатів та Президента України. До Конституційного Суду України звернулися 50 народних депутатів із поданням про визнання цієї постанови неконституційною.

Проаналізуйте повноваження парламенту з питань виборчого процесу. Яке рішення має ухвалити суд?

Практичне завдання № 2

Заповніть нижче наведену таблицю щодо порівняння законодавчих органів України, США, Великобританії, Франції, Німеччини, Канади, Іспанії та Польщі.

№ з/п	Країна	Структура	За способом конституційного закріплення повноважень	Кількість парламентарів	Строк повноважень парламентарів
1.	Україна				
2.	США				
3.	Іспанія				
4.	Велика Британія				
5.	Франція				
6.	Німеччина				
7.	Канада				
8.	Польща				

Практичне завдання № 3

Верховна Рада України прийняла Закон України «Про систему виконавчої влади». Президент визнав цей акт таким, що не відповідає Конституції України, не підписав його і поставив питання про розпуск парламенту в тому випадку, якщо він самостійно не виправить ситуації та не скасує результатів попереднього голосування по Закону. Верховна Рада України погодилася з вимогами глави держави і прийняла постанову про скасування результатів голосування по схваленню цього Закону в цілому.

Яким чином Верховна Рада України може скасувати прийнятий Закон? Надайте правову оцінку діям парламенту щодо скасування результатів голосування.

Практичне завдання № 4

Розглянувши депутатський запит народного депутата С. з вимогою надати інформацію про стан злочинності й відповідні копії звітів, начальник Головного управління Національної поліції в м. Києві К. відмовився це зробити, обґрунтовуючи свої дії тим, що такі дані становлять інформацію про діяльність органів досудового слідства і не можуть бути надані громадянам на підставі їх запитів.

Чи обґрунтованою є відмова К. у наданні інформації за депутатським запитом народного депутата С?

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

3. Про визначення порядку обчислення скликань Верховної Ради України: Закон України від 01.02.2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 8. Ст. 52.

4. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-17. Ст. 133.

5. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.

6. Про джерела фінансування органів державної влади: Закон України від 30.06.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 34. Ст. 274.

7. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.

8. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.

9. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 36. Ст. 360.

10. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 19.12.2019 р. *Голос України*. 2020. № 7.

11. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.

12. Про структуру апарату Верховної Ради України: Постанова Верховної Ради України від 20.04.2000 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 31. Ст. 253.

13. Про Положення про Представника Президента України у Верховній Раді України: Указ Президента України від 15.02.2008 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 13. Ст. 323.

14. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента від 10.06.1997 р. (зі змін. і доп.). *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107-108.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. В. Верховна Рада України як носій установчої влади і провідний суб'єкт конституційної реформи. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 31. С. 347-364.

2. Ал-Зухайрі А. І. Сучасний парламентаризм як фактор становлення демократичної політичної системи: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2017. 20 с.

3. Аліксійчук О. В. Механізм функціонування та сучасні тенденції розвитку європейського парламентаризму. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2021. Т. 13 (1). С. 73-78.

4. Баргілевич М. І. Шляхи вдосконалення процедури імпічменту Президента в Україні крізь призму досвіду зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 36 (1). С. 37-41.

5. Баскакова Ю. В. Організаційні засади діяльності комітетів Верховної Ради України: теоретичні та практичні аспекти. *Держава і право*. Серія: Політичні науки. 2018. Вип. 81. С. 76-88.

6. Батанов О. В. Парламентаризм як феномен та категорія сучасного конституційного права. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 278-289.

7. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: моногр. Ужгород : Гельветика, 2017. 483 с.

8. Берченко Г. В., Нікіта Д. Р. Принципи діяльності українського парламенту. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Юридичні науки. 2021. № 5 (1). С. 55-62.

9. Бочарова Н. В., Палєєва Ю. С., Тодорошко Т. А. Інформаційно-аналітичні ресурси щодо розвитку сучасного парламентаризму. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 40-43.

10. Бруслик О. Ю. Конституційно-правовий статус Парламенту Великобританії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

11. Верцімага І. В. Механізми здійснення парламентського контролю за реалізацією державної екологічної політики в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.

12. Гончар В. В. Проблеми становлення сучасного українського парламентаризму. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 3. С. 34-39.

13. Гончаренко І. Б. Проблемні питання законодавчих пропозицій щодо легалізації приватної детективної діяльності в Україні. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 196-203.

14. Гребенюк Д. О. Генезис Європейського Парламенту та його трансформація до наддержавності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 72 (1). С. 31-35.

15. Гребенюк Д. О. Місце міжнародного парламентського союзу в процесі еволюціонування парламентаризму. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 292-295.

16. Грицай І. О. Загальнотеоретичний аналіз гендерного збалансування в національних парламентах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 3-7.

17. Даниляк О. О. Політико-правові аспекти неособистого голосування у Верховній Раді України. *Стратегічна панорама*. 2018. № 2. С. 53-63.

18. Дем'янчук В. А. Верховна Рада України як суб'єкт формування та реалізації державної антикорупційної політики. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 14. С. 76-83.

19. Древаль В. Ю. Парламентські слухання як важливий ресурс забезпечення взаємозв'язків органів публічної влади та громадськості у складних умовах сьогодення. *Ефективність державного управління*. 2022. Вип. 3. С. 19-22.

20. Дурдинець М. Ю. Бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 20 с.

21. Звоздецька І. В. Правові ознаки парламентських процедур. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 35-38.

22. Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус парламентських комітетів в Україні: монографія. Х. : Майдан, 2019. 620 с.

23. Зозуля О. І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум права*. 2019. № 2. С. 36-44.

24. Зозуля О. І. Особливості конституційно-правової відповідальності комітетів Верховної Ради України, їх керівництва та членів. *Форум права*. 2019. № 3. С. 39-47.

25. Зозуля О. І. Особливості контролю комітетів Верховної Ради України за додержанням і виконанням. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). С. 26-31.

26. Зозуля О. І. Поняття та ознаки принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38 (1). С. 46-50.

27. Зозуля О. І. Сутність організаційної функції парламентських комітетів та її роль у реалізації номінаційної функції Верховної Ради України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2018. Т. 29 (68), № 4. С. 13-18.

28. Іванов С. Б. Аксіологічно-антропологічні засади парламентаризму в Конституції Пилипа Орлика як втілення ідеї народовладдя. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1. С. 40-49.

29. Камінська Н. В. Парламентська дипломатія та її значення в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 68-72.

30. Камінська Н. В. Парламентська дипломатія як феномен сучасної політико-правової дійсності: проблеми концептуалізації та розвитку. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 3. С. 40-51.

31. Кіндюк Б. В. Оцінка ефективності діяльності комітетів Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2019. № 11. С. 20-29.

32. Ковальчук В. Роль опозиції в демократичному парламенті: пошук балансу між легітимною владою та тиранією більшості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2022. Т. 9 (2). С. 179-190.

33. Ковтун Н., Рафальський І., Заглада В. Політичний активізм у парламентських демократіях в інтерпретації Моріса Дюверже. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2021. Вип. 38. С. 169-176.

34. Козар Ю. Ю., Гаріфуллін М. В. Парламентський контроль у системі державного управління в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 51-57.

35. Козюбра М. І. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 11. С. 83-97.

36. Койчева О. С. Рахункова палата як суб'єкт фінансового контролю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 24 с.

37. Колюх В. В. Інституалізація парламенської коаліції у Верховній Раді України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Політологія*. 2017. Вип. 2. С. 12-14.

38. Кондратюк С. В. Традиція парламентаризму на західноукраїнських землях: історико-правове дослідження: монографія. Львів : Євросоціум, 2016. 623 с.

39. Корж І. Ф. Парламентський контроль у сферах духовності і культури: безпековий аспект. *Інформація і право*. 2021. № 3. С. 9-20.

40. Корж І. Ф. Розвиток електронного парламентаризму як ознака подальшої демократизації держави. *Інформація і право*. 2018. № 3. С. 56-67.
41. Корнієнко П. С. Місце і роль Верховної Ради України у формуванні правозахисного механізму держави. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 84. С. 49-60.
42. Косова Е. В. Рахункова палата України: еволюція правового статусу. *Молодий вчений*. 2016. № 6. С. 243-246.
43. Костецька Т. А. Про електронний парламентаризм в Україні: стратегія впровадження та чинники розвитку. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 314-324.
44. Кресіна І. О. Участь політичних партій у парламентських коаліціях в Україні. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2016. Вип. 73. С. 81-92.
45. Криховецький І. З. Теоретичні підходи до вивчення історії українського парламентаризму. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2022. № 13. С. 69-75.
46. Кройтор А. В. Конституційні засади становлення парламентаризму в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 59. С. 223-238.
47. Крусян А. Р. Парламент у системі сучасного українського конституціоналізму: питання теорії та практики. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 290-300.
48. Кукуруз О. В. Наукове консультування парламенту: теорія та українська практика. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 560-567.
49. Кунець І. Ю. Конституційне регулювання правового статусу парламентських комітетів та/або комісій на прикладі України та зарубіжних країн. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 71-76.
50. Кушнір І. В. Захист Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини конституційного права особи на доступ до публічної інформації. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 297-309.
51. Левенець Є. Ю. Особливості інституціоналізації парламентських коаліцій в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2017. Вип. 19. С. 178-185.
52. Лихач Ю. Ю. Напрями удосконалення інституційно-правового забезпечення діяльності Апарату Верховної Ради України. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1. С. 268-273.
53. Лікарчук Д. С. Особливості парламентських конфліктів у сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 18 с.
54. Любченко А. В. Шляхи формування парламентської культури в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2016. № 4. С. 31-35.
55. Матейчук Р. І. Поняття й характерні ознаки методів організаційно-правових форм діяльності народних депутатів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 14-17.
56. Матрос О. О. Основні аспекти та напрями роботи уповноваженого Верховної Ради України з захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (1). С. 98-102.

57. Мироненко В. П. Політико-правові засади формування і діяльності парламентської коаліції: зарубіжний досвід і Україна: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 22 с.

58. Мігальчан І. О. Державотворча діяльність Верховної Ради України четвертого скликання як етап становлення українського парламентаризму (2002-2006 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Переяслав-Хмельницький, 2017. 23 с.

59. Нижник А. І. Недоторканність народного депутата України – конституційно-правова гарантія незалежного парламентського контролю: інформаційно-правовий аспект. *Інформація і право*. 2019. № 2. С. 141-155.

60. Нижник А. І. Сучасні тенденції надання комітетам Верховної Ради України спеціальних повноважень для здійснення парламентського контролю: організаційно-правовий аспект. *Інформація і право*. 2018. № 4. С. 134-142.

61. Нікогосян О. О. Парламентська коаліція як критерій демократії і права в Україні. *Політикус*. 2017. Вип. 5. С. 73-75.

62. Панасюк В. Роль Верховної Ради України в реалізації напрямів державної політики в Україні. *Юридичний вісник*. 2018. № 1. С. 23-27.

63. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Львів, 2017. 38 с.

64. Пенська А. О. Проблеми скасування депутатської недоторканності: Україна та зарубіжний досвід. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 68. С. 225-234.

65. Погорелова А. І. Актуальні проблеми парламентської діяльності в контексті культури парламентаризму в Україні. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2019. Вип. 83. С. 52-61.

66. Погорелова А. І. Розвиток культури парламентаризму в Україні в контексті законотворчої діяльності парламенту: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2015. 32 с.

67. Погорелова З. О. Парламентаризм, народний суверенітет і законодавча влада: проблеми взаємозв'язків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 65. С. 31-37.

68. Погребняк Н. С. Методи діяльності Апарату Верховної Ради України (класифікація за призначенням). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 14-27.

69. Погребняк Н. С. Структура і порядок формування Апарату Верховної Ради України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 33. С. 49-59.

70. Погребняк Н. С. Форми діяльності апарату Верховної Ради України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 29. С. 43-53.

71. Приполова Л. І. Зміст депутатської недоторканності: порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 32-37.

72. Пухтинський М. О. Організаційно-правові форми парламентського забезпечення розвитку територіального врядування. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 286-290.

73. Рижук І. В. Конституційно-правова модель відповідальності парламентаріїв: порівняльно-аналітичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.

74. Семенко В. Особливості позачергових парламентських виборів у Австрії 2019 р. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2022. Т. 46. С. 151-158.

75. Сенченко М. Суть парламентаризму. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 3. С. 3-9.

76. Смирнова К. В. Європейський парламентаризм як феномен представництва в міждержавних інтеграційних об'єднаннях: еволюція становлення та сучасні тенденції. *Право України*. 2019. № 11. С. 153-164.

77. Корж І. Ф. Становлення електронного парламенту в контексті євроінтеграції України: монографія. К. : ПанТот, 2015. 171 с.

78. Стопченко М. І. Конституційно-правовий статус голови парламенту в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.

79. Толкованов В. В. Упровадження системи управління талантами в Апараті Верховної Ради України в контексті реалізації парламентської реформи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 4. С. 140-149.

80. Федосюк А. В. Методологічні основи дослідження українського парламентаризму в умовах глобалізації. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 147-159.

81. Француз-Яковець Т. А. Окремі аспекти історико-правового осмислення традиції парламентаризму, його бікамеральних інститутів на етапі Середньовіччя. Еволюція власного і запозиченого досвіду у сфері державотворення і правотворення України. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. Вип. 29. С. 43-52.

82. Чалих С. Г. Вектори діяльності апарату Верховної Ради України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 2. С. 129-135.

83. Черпак Т. В. Законодавча функція Верховної Ради України: практика реалізації в умовах президентсько-парламентської та парламентсько-президентської республіки: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2017. 18 с.

84. Шаповал В. М. Основи теорії парламентаризму: монографія. К. : Парламентське вид-во, 2015. 134 с.

85. Шварцева М. І. Парламентська (Консультативна) Асамблея Ради Європи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.

86. Шевченко А. Є., Француз-Яковець Т. А. Проблема абсентеїзму в контексті кризи сучасного парламентаризму. *Ірпінський юридичний часопис*. 2021. Вип. 1. С. 23-31.

87. Шестакова Ю. В., Григорович Л. С. Удосконалення парламентської етики в Україні. *Політикус*. 2022. Вип. 2. С. 70-74.

88. Шипіка А. В. Організаційно-правові аспекти діяльності комітетів Верховної Ради України. *Європейські перспективи*. 2016. Вип. 2. С. 21-28.

89. Ющенко О. О. Конституційно-правові засади участі громадян у законодавчому процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 22 с.

ТЕМА 10. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Семінарське заняття – 2 год.

1. Становлення інституту президентства в Україні.
2. Проблеми президентської влади на сучасному етапі розвитку.
3. Функції Президента України.
4. Повноваження Президента України.
5. Офіс Президента України:
 - Представник Президента України у Верховній Раді України;
 - Представник Президента України у Конституційному Суді України;
 - Представник Президента України у Кабінеті Міністрів України;
 - Представник Президента України в Автономній Республіці Крим.
6. Рада національної безпеки та оборони при Президентові України як консультативно-дорадчий орган: правовий статус.
7. Організація взаємодії Президента України з законодавчою владою, виконавчою владою, судовою владою, органами місцевого самоврядування.
8. Органи виконавчої влади та інші державні органи, підпорядковані Президентові України.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Інститут глави держави є невід’ємним елементом механізму держави. У всіх державах незалежно від форми державного правління такий інститут існує, проте конституційно-правовий статус його різний. Інститут президентства як один з найважливіших інститутів сучасних політичних систем багатьох країн світу має свою історію виникнення та розвитку.

Характеристика історичних аспектів розвитку інституту президентства в Україні передбачає розгляд основних історичних періодів процесу становлення цього інституту. Кожному з цих періодів притаманні конституційно-правові акти, що й відображають процес становлення інституту президентства, наприклад, Конституція Пилипа Орлика, яка запровадила модель типу президентської республіки. Правовою основою започаткування інституту президентства в Україні стала Декларація про державний суверенітет України.

Завдяки розгляду еволюції президентського правління як в зарубіжних країнах, так і в Україні можна з’ясувати об’єктивну картину щодо сучасного стану інституту президентства та розвитку цього інституту в нових умовах громадянського суспільства.

Аналіз теоретичних та практичних проблем президентської влади на сучасному етапі розвитку передбачає, насамперед, визначення поняття інституту президентства у своєму інституційному вираженні та як конституційно-правового інституту системи конституційного права України; виявлення місця і ролі інституту глави держави у системі державної влади та

його конституційно-правової регламентації; розгляд проблем здійснення президентської влади у парламентсько-президентській республіці тощо.

Конституція України у розділі V «Президент України» закріплює конституційно-правовий статус глави держави. Відповідно до ст. 103 Конституції України, Закону України «Про вибори Президента України» необхідно охарактеризувати правову природу представницького мандату Президента України, а також визначити вимоги до кандидата на пост глави держави. Потрібно також зазначити в якому випадку ЦВК відмовляє в реєстрації на пост президента України.

Під час з'ясування місця і ролі будь-якого органу держави і посадової особи принциповим є визначення його функціонального призначення. А для цього необхідно розкрити поняття функцій глави Української держави та їх основні види. Саме функції розкривають соціальне призначення Президента України та його роль в суспільстві та державі.

Згідно з Конституцією України Президент України є главою держави. Проте функції глави держави чітко не визначені. Але ж визначення переліку повноважень Президента України, завдяки яким він здійснює свою владу у державі, передбачає виявлення функцій. Ст. 106 Конституції України закріплює повноваження глави Української держави. Але для повного, всебічного аналізу всіх повноважень Президента України необхідно розглянути такі Закони України: «Про Президента Української РСР», «Про міжнародні договори України», «Про оборону України», «Про громадянство України» та ін.

При Президентові України функціонує Офіс Президента України, який не являє собою орган державної влади; до його функцій входить створення необхідних умов, без яких неможливі здійснення повноважень глави держави, його зв'язок з іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Основними завданнями Офісу є організаційне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне та інше забезпечення здійснення Президентом України визначених Конституцією України повноважень.

Під час розкриття конституційно-правового статусу органів виконавчої влади та інших державних органів, підпорядкованих Президенту України, важливо визначити конституційно-правові засади взаємодії зазначених органів з главою держави.

Дайте визначення наступних понять:

глава держави, інститут президентства, інститут Президента, президент, президентська республіка, парламентська республіка, президентсько-парламентська республіка, парламентсько-президентська республіка, «колегіальний президент», одноособовий президент, ціннісно-функціональне призначення Президента України, вибори Президента України, чергові вибори Президента, позачергові вибори Президента України, повторні вибори Президента України, правовий статус президента, президент-арбітр,

інституалізація президентства, легітимація президентства, компетенція Президента України, контрастигування, повноваження Президента України, установчі повноваження Президента, номінаційні повноваження Президента, процедурні повноваження Президента, функції Президента України, представницька функція Президента, установча функція Президента, оборонна функція Президента, зовнішньополітична функція Президента, правозахисна функція Президента, антикорупційна функція Президента, кадрова функція Президента, право вето, абсолютне вето, відкладальне вето, промульгація, правотворче контрольне провадження, виконавче контрольне провадження, акти глави держави, укази, розпорядження, гарантії діяльності Президента України, юридичні гарантії, організаційні гарантії, матеріально-технічні гарантії, припинення повноважень Президента України, відставка, неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я, імпичмент, стадії імпичменту, апарат Президента України, Офіс Президента України, завдання Офісу Президента України, глава Офісу Президента України, радники Президента України, пресекретар Президента України, уповноважені Президента України, приймальня Президента України, національна безпека, Рада національної безпеки та оборони України, функції Ради національної безпеки та оборони, консультативні, дорадчі, допоміжні органи і служби, створені Президентом України, Національна рада реформ, Конституційна комісія, Рада з питань судової реформи, Національна рада з питань антикорупційної політики, Рада з питань національної єдності, Координаційна рада сприяння розвитку громадянського суспільства, уповноважений Президента України з прав дитини, уповноважений Президента України з прав людей з інвалідністю, Комітет з питань розвідки при Президентові України, Державне управління справами, Національний інститут стратегічних досліджень, Національна академія державного управління при Президентові України, Комітет з національної премії України імені Тараса Шевченка, Комітет із Державної премії України в галузі архітектури, Комітет з Державних премій України в галузі науки і техніки, Комісія при Президентові України у питаннях помилування, Комісія з питань громадянства, Комісія державних нагород та геральдики.

Скласти схеми:

- Конституційно-правова регламентація статусу Президента України.*
- Структура Офісу Президента України.*
- Функції Президента України.*
- Повноваження Президента України.*
- Становлення інституту президентства в Україні.*

Тематика рефератів:

- «Історія становлення та перспективи розвитку інституту президентства в Україні в контексті конституційної та політичної реформ».*

- *«Президент України як гарант державного суверенітету та територіальної цілісності України».*
- *«Президент України як гарант захисту прав і свобод людини і громадянина».*
- *«Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України».*
- *«Правові акти Президента України: юридична природа, статус, функції».*
- *«Особливості дії указів Президента України в часі, просторі та за колом осіб».*
- *«Конституційно-правовий та історичний аспект припинення повноважень глави держави».*
- *«Процедура імпічменту Президента України: теорія та практика».*

Практичне завдання № 1

Двісті тридцятьма народними депутатами України було ініційовано у Верховній Раді України питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Підставою для цього стала відмова Глави держави виконувати низку судових рішень, що набрали законної сили. Гарант Конституції України, коментуючи дане рішення парламенту у засобах масової інформації, наголосив, що судові рішення він не виконував свідомо, оскільки з точки зору закону вони є сумнівними. А сам факт ініціювання усунення його з поста у порядку імпічменту є не більше чим політичним шантажем опозиційної парламентської більшості. Президент України також спрогнозував, що у Висновку Конституційного Суду України рішення Верховної Ради України про ініціювання його відставки буде визнане безпідставним.

Скажіть будь ласка, наскільки обґрунтованими є підстави для ініціювання усунення Президента України з поста в порядку імпічменту у даному випадку?

Практичне завдання № 2

Народний депутат України Коденко на сесії Верховної Ради України звернувся із депутатським запитом до Президента України, попередньо підтриманий у формі підписів під ним 1/3 від конституційного складу парламенту. Після того як зміст цього запиту було заявлено на сесії Верховної Ради України, його невідкладно направили Главі держави. Депутатський запит був заявлений щодо негайного вжиття заходів щодо стабілізації роботи паливно-енергетичного комплексу України, недопущення знищення підприємств галузі та поглиблення енергетичної кризи. Президент України отримавши запит, відмовився його розглядати на підставі порушення процедури направлення депутатського запиту, яка встановлена чинним конституційним законодавством України.

Чи вірною є позиція Глави держави щодо відмови розглядати депутатський запит, направлений у вище вказаний спосіб?

Практичне завдання № 3

На прес-конференції Президента України журналіст оприлюднив інформацію, відповідно до якої Голова апеляційного суду однієї з областей М. продовжує обіймати свою посаду незаконно, оскільки вже півроку як досяг пенсійного віку. Глава держави доручив відповідальним працівникам Офісу терміново підготувати проєкт указу про звільнення М. з посади Голови апеляційного суду та з посади судді. Того ж вечора цей указ з'явився на офіційному сайті Президента України.

Які повноваження має Президент України у сфері функціонування судової гілки влади? Який порядок їх реалізації? Наскільки конституційним є вказаний указ Президента України?

Практичне завдання № 4

Перед поїздкою на багатосторонню міжнародну зустріч міністрів у сфері енергетики та вугільної промисловості країн – членів світової організації торгівлі від Президента України на ім'я Міністра енергетики та вугільної промисловості України були направлені Директиви з приводу ведення переговорів та підписання багатосторонньої угоди з питань співробітництва у галузі енергетики та вугільної промисловості. Однак Міністр відмовився діяти відповідно до Директив, посилаючись на те, що згідно з Конституцією України він як член Кабінету Міністрів виконуватиме лише акти Президента України, якими відповідно до Основного Закону визнаються укази і розпорядження.

Проаналізуйте повноваження Президента України в зовнішньополітичній сфері.

Наскільки обґрунтованою з конституційно-правової точки зору є відмова Міністра виконувати Директиви?

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

2. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 р. *Офіційний вісник України*. 2020. № 4 (1). С. 9. Ст. 188.

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

4. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.

5. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.

6. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
7. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. *Голос України*. 2018. № 122.
8. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.
9. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-17. Ст. 133.
10. Про Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню України: Указ Президента України від 24.06.2010 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 49.
11. Про забезпечення, обслуговування та охорону Президента України: Постанова Верховної Ради України від 04.01.1992 р. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1999. № 8. С. 86.
12. Питання Адміністрації Президента України: Указ Президента України від 14.07.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 57. С. 10. Ст. 1546.
13. Про Положення про Адміністрацію Президента України: Указ Президента України від 02.04.2010 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 25 Ст. 978.
14. Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України: Указ Президента України від 15.11.2006 р. (зі змін. і доп.). *Офіційний вісник України*. 2006. № 47.
15. Про Положення про Представника Президента України у Верховній Раді України: Указ Президента України від 15.02.2008 р. *Офіційний вісник України*. 2008 № 13. Ст. 323.
16. Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим: Закон України від 02.03.2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 21. Ст. 158.
17. Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України: Указ Президента України від 09.04.1997 р. *Урядовий кур'єр*. 1997. № 69.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. В. Президент України як суб'єкт конституційної реформи і гарант додержання Конституції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 4. С. 12-17.
2. Ахмедова Е. Р. Розширення повноважень президента Туреччини: новий правовий порядок та його наслідки. *Правова держава*. 2021. № 42. С. 11-21.
3. Багряк А. С. Конституційні засади права вето Президента України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 21 с.
4. Байрачна Т. О. Особливості президентського контролю за діяльністю національної гвардії України. *Право і Безпека*. 2016. № 4. С. 29-34.
5. Бак В. І. Взаємовідносини Президента України та Верховної Ради України у сфері формування органів публічної влади. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 114-118.

6. Бак В. І. Конституційно-правові основи взаємовідносин Президента України та Верховної Ради України: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.

7. Балюнов О. О. Статистичні оцінки результатів першого туру виборів президента України 2019 року. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 25 (1). С. 13-19.

8. Батанов О. В., Стойко О. М., Ходаківський М. Д. Інавгурація. Історія та сучасність. К. : Юридична думка, 2013. 112 с.

9. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність Президента України: проблеми концептуалізації та інституціоналізації. *Правова держава*. 2021. Вип. 32. С. 236-244.

10. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: монографія. Ужгород : Гельветика, 2017. 483 с.

11. Берназюк І. М. Реалізація стратегічних актів Президента України: питання теорії та практики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 12. С. 20-25.

12. Берназюк О. О. Правовий статус і законодавчі гарантії діяльності Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України та Секретаріату Кабінету Міністрів України: монографія. Ужгород : Гельветика, 2016. 215 с.

13. Берназюк Я. Деякі питання запровадження додаткових законодавчих та організаційних гарантій виконання рішень Президента України. *Право України*. 2013. № 10. С. 203-209.

14. Берназюк Я. Контрольна нормотворчість Президента України як важливий механізм захисту і охорони Конституції України. *Історико-правовий часопис*. 2014. № 1. С. 35-39.

15. Берназюк Я. О. Конституційні основи правотворчості Президента України: теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 40 с.

16. Берназюк Я. О. Конституційні основи правотворчості президента України: монографія. Херсон : Гельветика, 2013. 511 с.

17. Берназюк Я. О. Повноваження Президента України в бюджетному процесі. *Публічне право*. 2014. № 1. С. 19-27.

18. Берназюк Я. О. Поняття та ознаки рішення Президента України в формі доручення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 16-22.

19. Берназюк Я. О. Правотворча діяльність Президента України в аспекті дотримання принципів нормотворчості та забезпечення їх виконання іншими суб'єктами владних повноважень. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 27-32.

20. Берназюк Я. О. Сучасні підходи до класифікації актів глави держави: конституційно-правовий аспект. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 1. С. 5-15.

21. Берназюк Я. Особливості контрольних нормотворчих повноважень Президента України стосовно актів Верховної Ради України та актів органів виконавчої влади. *Віче*. 2013. № 9. С. 10-11.

22. Берназюк Я. Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 41-48.
23. Головка О. С. Місце та функції інституту президента в політичній системі демократичних суспільств. *Аспекти публічного управління*. 2018. № 5. С. 41-51.
24. Горащенко О. М. Глава держави та місцеве самоврядування в Україні: конституційно-правові засади взаємодії: монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 180 с.
25. Горащенко О. М. Місце глави держави в системі гарантів місцевого самоврядування в Україні: теоретико-правові аспекти. *Конституційно-правові академічні студії*. 2015. Вип. 1. С. 71-77.
26. Греченко В. А., Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: монографія. Х. : Харків юридичний, 2014. 299 с.
27. Гриневич В. В. Інститут президентства та органи місцевого самоврядування в Україні: досвід і перспективи взаємодії. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1. С. 178-186.
28. Даниляк О. О. Конституційно-правові аспекти набуття чинності актів глави держави, що потребують контрасигнації членами уряду: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 5. С. 20-26.
29. Даниляк О. О. Шляхи вдосконалення механізму контрасигнації в межах конституційної модернізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 4. С. 51-54.
30. Дейнека Я. Генезис інституту президентства в Республіці Чад і його особливості. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 63. С. 149-158.
31. Дем'яненко Л. Роль інституту президентства у кризові часи: український та зарубіжний досвід. *Бібліотечний вісник*. 2022. № 4. С. 92-94.
32. Доскоч О. Л. Президент України як гарант державної цілісності України. *Право і суспільство*. 2014. № 6.2 (3). С. 12-16.
33. Жуковська Я., Тарасюк Р. Конституційно-правовий статус Президента України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4 (16). С. 163-167.
34. Задорожня Г. В. Джерела нормативної регламентації правового статусу глави держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 65-73.
35. Задорожня Г. В. Конституційно-правовий статус глави держави в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: монографія. К. : Правова єдність; Алерта, 2016. 551 с.
36. Задорожня Г. В. Конституційно-правовий статус глави держави. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2015. № 1. С. 8-11.
37. Задорожня Г. В. Правосуб'єктність глави держави: конституційно-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7. С. 49-57.
38. Задорожня Г. Нормативна регламентація правового статусу глави держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 31-37.

39. Звоздецька І. В. Президент як суб'єкт парламентських процедур. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. Вип. 2. С. 74-80.
40. Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: монографія. Х. : Харків юридичний, 2014. 300 с.
41. Іванець О. О. Порівняльний аналіз правового статусу президента у французькій республіці та Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 355-359.
42. Кармазіна М. Методологічні проблеми дослідження інституту президентства: досвід західних науковців зламу століть. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2022. Вип. 1. С. 24-40.
43. Клим М. В. Сучасні тенденції розвитку інституту президентства в Україні. *Політологічні записки*. 2013. № 2. С. 179-189.
44. Кобрин В. С. Проблеми практичного функціонування інституту контрастигування актів глави держави в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 200-205.
45. Коваленко Р. О. Передвиборна агітація на виборах президентів України та США: конституційно-порівняльне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 21 с.
46. Коваленко Р. О. Передвиборна агітація на телебаченні на виборах Президента України. *Молодий вчений*. 2016. № 7. С. 241-244.
47. Коваль Н. В. Координаційні, консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби при Президентові України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
48. Колисенко А. І. Інститут контрастигування за сучасних умов конституційного реформування. *Право і суспільство*. 2016. № 4 (2). С. 33-40.
49. Колух В. Звуження через розширення: правовий статус Президента України в контексті конституційних змін. *Віче*. 2014. № 23. С. 9-12.
50. Котляренко О. П. Характеристика змісту та обсягу повноважень Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 52-58.
51. Кохановський В. В. Строк повноважень глави держави в Україні та зарубіжних країнах: конституційно-порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
52. Красногор О. В. Інститут глави держави в Україні: ретроспекція становлення та загальна характеристика. *Наукові праці МАУП. Політичні науки*. 2015. Вип. 45. С. 55-59.
53. Красногор О. В. Функції та повноваження Президента України. *Наукові праці МАУП. Політичні науки*. 2015. Вип. 45. С. 64-69.
54. Крейденко В. В. Модернізація механізмів інституційної взаємодії між Президентом України і Кабінетом Міністрів України: автореф. дис. ... канд. наук. Київ, 2014. 20 с.
55. Крижановська А. С. Організаційно-правові питання реалізації принципу гласності в діяльності Президента України. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1. С. 232-140.
56. Лепех Ю. С. Президент України як суб'єкт правотворчості: адміністративно-правовий аналіз. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 4. С. 89-95.

57. Лесько Н. В. Загальна характеристика правового статусу уповноваженого Президента України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 827. С. 74-78.

58. Максакова Р. М. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України та його вплив на процеси конституювання влади в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. № 3. С. 34-38.

59. Маляренко Н. Ю. Аналіз ролі президента України в сучасній системі державного управління. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Державне управління. 2017. Т. 305 (293). С. 17-23.

60. Мартинюк Р. «Суперпрезидентська республіка»: конституційно-правова оцінка феномену та досвід пострадянських країн. *Право України*. 2013. № 7. С. 252-262.

61. Мартинюк Р. Президент і виконавча влада: співвідношення інститутів у практиці сучасних республік. *Право України*. 2020. №3. С. 256-269.

62. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 66-75.

63. Марченко М. В. Конституційно-правова природа права вето глави держави. *Форум права*. 2017. № 4. С. 141-146.

64. Матвеева Л. О. Виконання контрольної функції в умовах президентсько-парламентської республіки: тенденції та ризики для української держави. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2013. № 1. С. 29-36.

65. Москалюк М. Ф. Інститут президентства в сучасних політичних системах: конституційно-правові, статусно-рольові та владно-функціональні характеристики. *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. 2018. № 5. С. 72-84.

66. Музиченко Г. В. Ефективність політичної реклами в електоральному процесі: досвід позачергових виборів президента України – 2014. *Грані*. 2014. № 9. С. 76-82.

67. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів: зарубіжний та український досвід: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 40 с.

68. Паска О. В. Інститут президентства як чинник державного управління суспільними змінами (досвід посткомуністичних країн): автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.

69. Пашенко Ю. А. Технології формування іміджу політичного лідера в Україні (на прикладі президентських кампаній 2004 та 2010 рр.): автореф. дис. ... канд. політ. наук. Харків, 2016. 19 с.

70. Пластун М. С. Глава держави і антикорупційна політика: проблеми формування та реалізації: монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 222 с.

71. Погорелова З. О. Нормотворча діяльність Президента України як правова форма реалізації нормотворчих повноважень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 73 (1). С. 24-30.

72. Погорєлова З. О. Нормотворчі повноваження Президента України: поняття і правова природа. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 72 (1). С. 67-72.

73. Полякова Л. І. Особливості взаємодії Президента України, законодавчої влади з судовою владою. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. Вип. 35. С. 220-224.

74. Полякова Ю. О. Громадські ради як консультативно-дорадчі органи при Президенті України. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 136-144.

75. Рудик П. Конституційно-правовий статус Президента України в умовах парламентсько-президентської республіки. *Віче*. 2014. № 20. С. 7-15.

76. Сазонов В. Повноваження Президента України у сфері забезпечення державної безпеки. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 272-278.

77. Сердюк Л. М. Конституційне регулювання імпічменту глави держави в Україні й окремих пострадянських країнах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 52-65.

78. Степаненко С. В. Конституційно-правовий зміст інституту Президента України в системі державної влади. *Теорія та практика державного управління*. 2018. № 4 (63). С. 1-7

79. Сухонос В. В. Глава держави як адміністративно-правовий інститут. *Правові горизонти*. 2017. Вип. 4. С. 7-14.

80. Сухонос В. В. Імпічмент як спосіб припинення повноважень глави держави: конституційний та політико-правовий аспекти. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1. С. 3-6.

81. Сухонос В. Взаємовплив громадянського суспільства та інституту глави держави: досвід СРСР і України. *Право України*. 2014. № 4. С. 99-106.

82. Тимофєєва Л. Р. Участь глави держави у законодавчій діяльності. *Правове регулювання економіки*. 2014. № 14. С. 182-191.

83. Ткаченко О. Засади державної політики безпеки Президента України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 140-142.

84. Турчинов К. О. Окремі питання законодавчого забезпечення виборів Президента України. *Університетські наукові записки*. 2016. № 4. С. 25-30.

85. Чорна О. О. Комунікативний імідж Президента: монографія. К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2017. 296 с.

86. Чорнолуцький Р. Особливості нормопроектної діяльності Президента України: питання теорії і практики. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2016. С. 48-56.

87. Шатіло В. А. Президент у механізмі державної влади: деякі питання вітчизняної та зарубіжної теорії і практики. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. № 2. С. 12-18.

88. Шелевер Н. В. Поняття та види імунітету в конституційному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.

89. Яковлев А. А. Розвиток інституту глави держави: досвід і сучасність України. *Право та інновації*. 2016. № 3. С. 34-40.

ТЕМА 11. ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС

Семінарське заняття – 2 год.

1. Виконавча влада як відносно самостійна форма єдиної державної влади.
2. Особливості організації виконавчої влади в Україні. Система органів виконавчої влади.
3. Кабінет Міністрів України – вищий орган в системі органів виконавчої влади:
 - склад;
 - основні функції;
 - повноваження.
4. Центральні органи виконавчої влади:
 - міністерства;
 - державні комітети (державні служби);
 - центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом.
5. Місцеві державні адміністрації: завдання, функції та повноваження. Дострокове припинення повноважень.
6. Акти органів виконавчої влади.
7. Взаємодія органів виконавчої влади з іншими державними органами.
8. Адміністративна реформа в Україні.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Одним з актуальних питань в Україні є проблема організації та функціонування виконавчої влади. Виконавча влада в Україні має державно-правову природу, наділена владними повноваженнями, що виявляється в її можливостях впливати на поведінку і діяльність людей, їх об'єднань, праві й можливостях підкоряти своїй волі інших.

Сутність категорії виконавчої влади не зводиться до визначення конкретних суб'єктів діяльності з реалізації державної влади. Виконавча влада здійснюється на засадах поділу державної влади на гілки не на всіх рівнях, а лише на вищому, оскільки на місцевому рівні відсутні законодавчі органи. Вона не може ототожнюватися з виконавчою діяльністю, оскільки така діяльність є формою реалізації виконавчої влади, видом державної діяльності відповідної компетенційної та функціональної спрямованості.

Розкриття правової природи виконавчої влади на сучасному етапі розвитку Української держави пов'язано із:

- з'ясуванням питання про взаємодію законодавчої і виконавчої гілок влади в системі єдиної державної влади України;
- визначенням місця виконавчої влади в цій системі та її мети;
- розкриттям змісту функцій, притаманних виконавчій владі;

- визначенням конституційно-правовий статус суб'єктів виконавчої влади;
- розкриттям змісту правової форми діяльності суб'єктів виконавчої влади.

Місце виконавчої влади в системі єдиної державної влади визначається перш за все метою діяльності виконавчої влади – це забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина.

Мета у свою чергу вимагає чіткого визначення суто виконавчих функцій, які притаманні лише виконавчій владі і не збігаються з функціями інших гілок влади. Слід визначити поняття функцій виконавчої влади в Україні та їх види. Виконавча влада в Україні набуває реального характеру у діяльності відповідних ланок державних органів та їх апарату, що дістали назву органів виконавчої влади, але продовжують здійснювати, як і раніш, управлінську діяльність і за суттю є органами державного управління.

Важливим організаційно-правовим аспектом виконавчої влади є система її органів (суб'єктів виконавчої влади), тобто сукупність певних державних структур, які мають визначену державно-владну компетенцію здійснення безпосереднього управління державою. Потребує певного визначення конституційно-правовий статус кожного з цих органів.

Розкриття конституційно-правового статусу Кабінету Міністрів України – вищого органу в системі органів виконавчої влади, згідно з розділом VI Конституції України «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади», Законом України «Про Кабінет Міністрів України», Указами Президента України «Про систему центральних органів виконавчої влади», «Про склад Кабінету Міністрів України» та іншими законодавчими актами, пов'язано із визначенням порядку формування та складу Кабінету Міністрів України; основними функціями та повноваженнями; його місцем та роллю в системі органів виконавчої влади.

Характеристика центральних органів державної виконавчої влади передбачає, насамперед, визначення видів цих органів та їх понять згідно з конституційно-правовим законодавством України про міністерство, інші центральні органи державної виконавчої влади України. А також, необхідно розглянути їх функції та повноваження, особливості компетенції кожного з зазначених органів.

Відповідь на наступне питання цієї теми полягає в характеристиці конституційно-правового статусу місцевих державних адміністрацій як одного із структурних елементів виконавчої влади на місцевому рівні. Відповідно до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» потрібно визначити поняття цих державних органів, функції та повноваження, їх завдання.

Слід зауважити, що призначення органів виконавчої влади є управління, що охоплює виконавчу діяльність – здійснення тих рішень, що прийняті органами законодавчої влади та розпорядчу діяльність – здійснення управління шляхом видання підзаконних актів тощо. В рамках цього аспекту передбачається всебічний аналіз саме цих підзаконних актів. Тобто необхідно визначити поняття, ознаки та види актів органів виконавчої влади. Зазначити їх місце в ієрархії конституційно-правових актів України.

Дайте визначення наступних понять:

поділ влади, виконавча влада, конституційні основи організації та діяльності виконавчої влади, зміст виконавчої влади, сутність виконавчої влади, державне управління, виконавчо-розпорядча діяльність, правозастосовна влада, органи виконавчої влади в Україні, система органів, система виконавчої влади в Україні, принципи виконавчої влади, верховенства права, законності, поділу державної влади, безперервності, колегіальності, солідарної відповідальності, відкритості та прозорості, класифікація органів виконавчої влади, функції виконавчої влади, суб'єкти виконавчої влади, виконавчі органи загальної компетенції, виконавчі органи спеціальної компетенції, місцеві органи державної виконавчої влади, уряд, функції уряду, Кабінет Міністрів України, конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України, завдання Кабінету Міністрів України, принципи Кабінету Міністрів України, функції Кабінету Міністрів України, програмна функція, антикорупційна функція, повноваження Кабінету Міністрів України, конституційний склад та порядок формування Кабінету Міністрів України, Програма діяльності Кабінету Міністрів, постійні органи Кабінету Міністрів, консультативні органи Кабінету Міністрів, Прем'єр-міністр України, перший віцепрем'єр-міністр України, віцепрем'єр-міністри України, міністри України, члени Кабінету Міністрів України, звільнення з посади члена Кабінету Міністрів України, резолюція недовіри Кабінету Міністрів України, відставка Уряду, міністерство, міністр, державні комітети, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, державна служба, державні службовці, урядові органи державного управління, конституційно-правова відповідальність міністрів, завдання міністерства, територіальні органи міністерств, центральні органи виконавчої влади, апарат центрального органу виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, місцеве управління, принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, завдання місцевих державних адміністрацій, об'єкт діяльності місцевих державних адміністрацій, функціональні повноваження місцевих державних адміністрацій, галузеві повноваження місцевих державних адміністрацій, акти органів виконавчої влади, накази, розпорядження, адміністративна реформа.

Скласти схеми:

- Система органів виконавчої влади в Україні.
- Акти органів виконавчої влади в Україні.
- Взаємодія органів виконавчої влади з іншими державними органами.
- Функції виконавчої влади в Україні.

Тематика рефератів:

- *«Правові проблеми адміністративної реформи в Україні».*
- *«Органи виконавчої влади АРК: конституційно-правовий статус».*
- *«Центральні органи виконавчої влади в Україні: поняття, види, призначення».*
- *«Конституційно-правові засади становлення та розвитку державної служби в Україні».*
- *«Конституційно-правовий статус міністерств України: основні теоретичні питання».*
- *«Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України».*
- *«Позапарламентська відповідальність Кабінету Міністрів України: сучасний стан та перспективи правового регулювання».*
- *«Роль місцевих державних адміністрацій та місцевих рад в системі органів виконавчої влади в Україні».*
- *«Адміністративно-правове забезпечення євроінтеграційних процесів у діяльності органів виконавчої влади України».*

Практичне завдання № 1

Міністр культури звернувся до Прем'єр-міністра України з проханням надати йому щорічну оплачувану відпустку. Останній відмовив йому, посилаючись на те, що напередодні ним як Прем'єр-міністром видано розпорядження, відповідно до якого у зв'язку з проведенням через три місяці важливого міжнародного саміту в місті Київ уряд переходить на посилений режим роботи, який передбачає відсутність вихідних днів. Крім того, Прем'єр-міністр зазначив, що згідно із чинним законодавством Міністр як член уряду є політичною особою, тобто на нього не поширюється трудове законодавство. А отже, він не має права на щорічну оплачувану відпустку.

Розкрийте правовий зміст поняття «політична особа».

Дайте правовий аналіз цій ситуації.

Практичне завдання № 2

Міністром закордонних справ України від імені України був укладений міжнародний договір з однією із арабських країн про спільні зусилля в боротьбі з тероризмом. Під впливом міжнародної дипломатії Президент України, посилаючись на свої конституційні повноваження з визначення основних напрямів зовнішньої політики України, визнав неправомірним підписання договору і оголосив про його розірвання. У свою чергу влада цієї арабської країни почала вимагати пояснень, оскільки жодних підстав вважати Міністра закордонних справ на момент укладання договору неуповноваженою особою не було.

1. Чи має Міністр закордонних справ повноваження укладати міжнародні договори від імені України?

2. Чи вправі Президент визнавати неправомірними дії Міністра закордонних справ?

3. Чи має значення для вирішення даної справи норма Конституції, яка встановлює, що Президент представляє Україну всередині держави та за кордоном?

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

5. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.

6. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.

7. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.

8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

9. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09.12.2010 р. (зі змін. і доп.). *Офіційний вісник України*. 2010. № 94.

10. Про систему центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 15.12.1999 р. (зі змін. і доп.). *Офіційний вісник України*. 1999. № 50.

11. Про визначення питань, що належать до компетенції Першого віце-прем'єр-міністра України та віце-прем'єр-міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2020 р. № 274. *Офіційний вісник України*. 2020. № 33. Ст. 1110.

Спеціалізована література:

1. Glukhov A. The legal nature of relations in the civil service. *Sciences of Europe*. 2017. № 14, ч. 3. С. 55-64.

2. Алексеев О. Г. Кабінет Міністрів України як суб'єкт правовідносин юридичної відповідальності у фармацевтичній сфері. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. 2019. Т. 12, № 1. С. 74-77.
3. Андрійко О. Ф., Завальна Ж. В. Повноваження військових адміністрацій та органів виконавчої влади щодо договірного регулювання відносин під час воєнного стану. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 83-90.
4. Антонюк О. М. Взаємодія органів виконавчої влади на базовому рівні у процесі оптимізації повноважень органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 71. С. 210-215.
5. Бабай Д. О. Кабінет Міністрів України як суб'єкт організаційно-господарських повноважень в інноваційній сфері. *Економічна теорія та право*. 2017. № 2. С. 122-133.
6. Баламуш М. А., Миколенко О. М. Політична служба в органах виконавчої влади (адміністративно-правовий аналіз). *Правова держава*. 2022. № 46. С. 43-50.
7. Барбул П. О. Правові засади реформування організаційної структури Міністерства оборони України. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 128-131.
8. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, Т. 2. С. 36-39.
9. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 2. С. 17-20.
10. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: монографія. Ужгород : Гельветика, 2017. 483 с.
11. Бондаренко Л. І. Трансформаційні процеси в організації діяльності органів виконавчої влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 11-12. С. 127-134.
12. Буглак Ю. О. Адміністративно-правове регулювання розмежування повноважень між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування України: монографія. Х. : Панов, 2019. 354 с.
13. Була С., Шваничик С. Інформативно-комунікативний складник у стратегічному управлінні центральних органів виконавчої влади: світові та українські практики. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2021. Вип. 39. С. 78-86.
14. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
15. Гасимов Р. А. огли. Електронне урядування як механізм публічного управління та адміністрування: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.

16. Гетьман Є. А. Кабінет міністрів України як суб'єкт законодавчої ініціативи. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1. С. 90-96.
17. Гудзь І. Г., Шамрук М. Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №5. С. 198-200.
18. Денисова А. В. Адміністративний нагляд органів виконавчої влади України: генезис, процедури, шляхи новелізації: монографія. Одеса : ОДУВС, 2018. 344 с.
19. Деревинський І. Г., Завада О. Г., Крилова І. І. Органи виконавчої влади: правовий статус посадових осіб у воєнний період. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 9. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2022_9_11.
20. Дерещ В. А. Оптимізація як одна з форм змін у системі центральних органів виконавчої влади. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 373-384.
21. Дерещ В. А. Правове закріплення координаційних відносин між місцевими державними адміністраціями та територіальними органами центральних органів виконавчої влади (за законопроектом про місцеві державні адміністрації). *Правова держава*. 2021. Вип. 32. С. 377-385.
22. Дніпров О. Компетенція як елемент правового статусу органів виконавчої влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 861. С. 257-262.
23. Дніпров О. С. Виконавча влада в Україні: теоретико-концептуальні підходи до розуміння сутності в сучасних умовах трансформації суспільства: монографія. К. : Людмила, 2018. 539 с.
24. Донченко О. Принципи законності в діяльності місцевого самоврядування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 2 (2). С. 72-75.
25. Дутчак Г. Український національний комітет в Парижі: обманливі можливості й перспективи. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. Вип. 1. С. 28-32.
26. Забожчук О. В. Зміст форм взаємодії Національної поліції України з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 167-172.
27. Завадяк О. П. Структура механізму адміністративно-правового забезпечення законності та дисципліни в органах виконавчої влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1 (1). С. 275-279.
28. Загорулько Є. О. Контроль та нагляд за застосуванням заходів адміністративного примусу органами державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 77-80.
29. Золотоноша О. В. Форми взаємодії місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо соціально-економічного розвитку регіону. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 169-175.
30. Іванцов В. О. Національна поліція як центральний орган виконавчої влади: межа між управлінням і незалежністю в служінні суспільству. *Право і суспільство*. 2016. № 4 (2). С. 137-144.

31. Карабін Т. О. Оптимізація розподілу повноважень місцевих органів публічної адміністрації в контексті здійснення адміністративної реформи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 73-76.

32. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.

33. Кобан О. Г. Діяльність виконавчої гілки влади як об'єкт соціалізації. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 163-166.

34. Кобрин В. С. Поняття та зміст конституційно-правового статусу Прем'єр-міністра України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 131-136.

35. Ковальчук А. Ю. Місце і роль органів виконавчої влади у сфері забезпечення безпеки України. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 47-52.

36. Козуліна С. Напрями вдосконалення правового забезпечення державної реєстрації нормативно-правових актів органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Вип. 2. С. 75-80.

37. Корнієнко П. С. Кабінет Міністрів України і Міністерство юстиції України як суб'єкти конституційної правозахисної діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 192-201.

38. Костюк Н. П. Правове регулювання діяльності органів виконавчої влади в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 1. С. 58-68.

39. Коцюба К. М. Нормативно-правове регулювання системи надання адміністративних послуг в Україні у контексті становлення та розвитку електронної взаємодії органів виконавчої влади. *Науковий вісник: державне управління*. 2022. № 2. С. 127-142.

40. Кувітанова Ю. І. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України: загальнотеоретична характеристика: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2018. 285 с.

41. Кудрявцев О. Ю. Електронне урядування у сучасному політико-адміністративному просторі: монографія. Х. : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 184 с.

42. Кузьменко С. Л. Порядок перевірки актів органів місцевого самоврядування з питань здійснення делегованих повноважень органів виконавчої влади. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 1. С. 141-147.

43. Куліш А. М. Кабінет Міністрів України у системі державного управління фінансовою системою України: становлення та майбутні перспективи. *Правові горизонти*. 2016. № 1. С. 98-105.

44. Курілов Ю. Ю. Адміністративна реформа в Україні: від витоків до майбутнього. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7, № 9-10. С. 62-78.

45. Курусь Т. В. Стан дослідження проблеми нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 21-24.

46. Ладиченко В. В., Ємельяненко К. О. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 1. С. 32-34.

47. Лук'янова Г. Ю., Венглінська А. С. Особливості впровадження електронного урядування в органах виконавчої влади України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 175-179.

48. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 66-75.

49. Марченко В. В. Електронне урядування в органах виконавчої влади: адміністративно-правові засади: монографія. Х. : Панов, 2016. 443 с.

50. Марченко В. В. Модернізація механізму електронного урядування в органах виконавчої влади України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 1. С. 39-47.

51. Мушенок В. В. Акти кабінету міністрів України у системі фінансового регулювання заходів у сільському господарстві. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 4. С. 36-39.

52. Нагорний П. О. Щодо змісту та значення нормативно-правових актів органів виконавчої влади в контексті оптимізації адміністративного законодавства України. *Європейські перспективи*. 2017. Вип. 3. С. 88-92.

53. Новак А. О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

54. Оргієць О. М. Стажування в органах виконавчої влади як інструмент накопичення передового досвіду управлінської діяльності. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1. С. 127-135.

55. Остропілець В. Р. Форми взаємодії органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України з іншими правоохоронними органами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 110-114.

56. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Львів, 2017. 38 с.

57. Пекарчук В. М. Законодавчі і виконавчі органи державної влади в Україні: становлення та розвиток (90-ті роки ХХ - початок ХХІ століття): монографія. Чернігів : Академія ДПтС, 2018. 205 с.

58. Петренко І. Є. Політико-дипломатична діяльність українських національних урядів у Чорноморському регіоні (1917-1920 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2016. 17 с.

59. Петренко П. Д. Деякі особливості організації діяльності органів виконавчої влади вищого рівня у країнах – членах Європейського Союзу. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 6. С. 34-38.

60. Петренко П. Д. Організація діяльності органів виконавчої влади в умовах євроінтеграції: теоретико-правовий аспект: монографія. Х. : ПромАрт, 2018. 502 с.

61. Пилипенко Г. М. Сила держави як показник оцінювання ефективності виконання урядом своїх економічних функцій. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2016. № 4. С. 25-39.

62. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.

63. Польський О. Ю. Організаційна структура державних органів виконавчої влади (на прикладі Національної поліції України). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 257-266.

64. Предместніков О. Міністр юстиції України як державний політичний діяч: статус, порядок призначення на посаду та припинення повноважень. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 89-94.

65. Прищепа О. І. Стадії провадження з прийняття правових актів органами виконавчої влади. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 111. С. 221-229.

66. Решота В. В. Акти центральних органів виконавчої влади в системі джерел адміністративного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. Вип. 32. С. 35-38.

67. Самородов А. С. Місцеві державні адміністрації як суб'єкти земельних відносин. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 126-132.

68. Серняк О. І. Інституційний аудит як інструмент підвищення інституційної спроможності органів виконавчої влади. *Ефективність державного управління*. 2021. Вип. 1. С. 217-227.

69. Совгіря О. В. Припинення повноважень уряду в Україні: теоретичні та практичні аспекти. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. Вип. 1. С. 131-140.

70. Соколовська Н. І. Удосконалення механізмів взаємодії центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в забезпеченні енергетичної безпеки регіонів. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2017. № 4. С. 68-76.

71. Стогова О. В. Адміністративно-територіальна реформа в Україні як складова процесу децентралізації влади. *Сучасне суспільство*. 2017. Вип. 2. С. 207-217.

72. Троценко М. М. Нормативно-правове забезпечення взаємодії центральних органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування щодо забезпечення якості освіти. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. С. 1-8.

73. Француз-Яковець Т. А. Окремі аспекти взаємодії законодавчої і виконавчої гілок влади: досвід Французької Республіки. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. Вип. 27. С. 52-58.

74. Халішхов В. М. Державна виконавча служба: генезис організації та методики функціонування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 33-35.

75. Харчук Р. С. Окремі проблеми правотворчої діяльності органів виконавчої влади як складової механізму забезпечення прав людини в Україні. *Право та інновації*. 2016. № 3. С. 41-45.

76. Чорнолуцький Р. В. Принципи нормопроектної діяльності органів виконавчої влади України. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 173-190.

77. Шаповал В. Виконавча влада в Україні в контексті форми державного правління (досвід до прийняття Конституції України 1996 р.). *Право України*. 2016. № 3. С. 200-212.

78. Шило Є. П. Організаційно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України як центрального органу виконавчої влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 22 с.

79. Шинкарук Т. А., Нестерець О. Л. Повноваження центральних органів виконавчої влади та їх відповідальність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 19. С. 130-136.

80. Шклярук О. В., Шевкунов С. В. Особливості відповідальності державних службовців за вчинення адміністративних корупційних правопорушень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 286-288.

81. Щербань В. Д. Адміністративно-правові засади публічно-сервісної діяльності органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.

82. Ященко Т. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій з питань реалізації делегованих повноважень. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 2. С. 183-189.

ТЕМА 12. ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇХ РОБОТИ

Семінарське заняття – 2 год.

1. Поняття, соціальна функція та значення судової влади.
2. Конституційні принципи правосуддя.
3. Конституційно-правовий статус суддів в Україні. Гарантії незалежності суддів. Порядок призначення та обрання суддів. Підстави, за яких припиняються повноваження суддів.
4. Система судової влади в Україні.
5. Правові засади діяльності органів суддівського самоврядування в Україні.
6. Вища рада правосуддя України:
 - порядок формування;
 - склад;
 - основні функції;
 - повноваження.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Стаття 6 Конституції України проголошує, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Всі три гілки державної влади є самостійними, кожна з них діє в межах своєї компетенції, встановленою Конституцією і законами України. Існування судової влади поруч із законодавчою і виконавчою є ознакою демократичної держави. І тому важливим є визначення поняття судової влади та основного її призначення в системі розподілу влад і в суспільстві, а також розкриття змісту правосуддя як виду державної діяльності.

Аналіз конституційних засад організації і діяльності судової влади в Україні передбачає визначення поняття конституційних принципів правосуддя в Україні. Згідно з розділом VIII Конституції України «Правосуддя» потрібно вказати перелік цих принципів та розкрити зміст кожного з них. Наступним важливим аспектом цього питання є визначення принципів побудови органів судової влади, відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Правосуддя в Україні, згідно з Конституцією України, здійснюють професійні судді. Судді є носіями судової влади. Тому слід розкрити зміст конституційно-правового статусу суддів в Україні. Конституційно-правовими актами, які регламентують статус суддів, є Конституція України, Закон «Про судоустрій і статус суддів» та інші та інші нормативно-правові акти. Відповідно до цих актів необхідно визначити поняття судді як посадової особи, вимоги щодо цих посадових осіб, їх повноваження та обов'язки, а також охарактеризувати принципи та гарантії діяльності суддів. З метою більш повного вивчення цього питання необхідно розглянути конституційно-правовий статус об'єднань суддів України.

Порядок призначення та обрання суддів на їх посади необхідно розглянути згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Особи, які претендують на посаду судді або які уже обіймають цю посаду, повинні відповідати низці кваліфікаційних вимог. Здобувачі повинні визначити ці умови, а також зазначити підстави, за яких припиняються повноваження суддів.

Важливим теоретичним аспектом цієї теми є визначення поняття системи судової влади в Україні. Як будь-яка система, система судової влади має внутрішні елементи, тобто певну внутрішню структуру. Так, згідно з Конституцією України здійснення правосуддя в Україні покладається на органи судової влади. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, систему судів судоустрою, основні вимоги щодо формування корпусу професійних суддів та регламентує інші питання судоустрою.

Розкриття змісту положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та інших конституційно-правових актів пов'язано із характеристикою конституційно-правового статусу органів суддівського самоврядування в Україні. Зокрема, визначити поняття суддівського самоврядування, основні засади функціонування та завдання органів суддівського самоврядування, організаційні форми його здійснення в Україні.

Відповідно до Конституції України та чинного законодавства потрібно визначити конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні: визначення поняття Вищої ради правосуддя, конституційного складу, порядку призначення членів Вищої ради правосуддя, функції і повноваження. А також, необхідно визначити обсяг питань, які належать до віддання Вищої ради правосуддя.

Дайте визначення наступних понять:

правосуддя, судова система, судова система з внутрішньою спеціалізацією, судова система з зовнішньою спеціалізацією, Верховний суд, Вищі спеціалізовані суди України, апеляційні суди, місцеві суди, обласні суди, районні суди, міські суди, районні суди у містах, судова влада, функції судової влади, конституційні принципи правосуддя, принцип спеціалізації, принцип територіальності, суд, суддя, посада судді, суддівські збори, голова суду, секретар судової палати, пленум, конституційно-правовий статус суддів, професійні судді, присяжні, народні засідателі, гарантії діяльності суддів, недоторканність суддів, система судової влади, суди загальної юрисдикції, суддівське самоврядування, завдання суддівського самоврядування, акти органів судової влади, право на судовий захист, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вища рада правосуддя, Національна школа суддів України.

Скласти схеми:

- *Система органів судової влади в Україні.*
- *Конституційні принципи правосуддя.*
- *Конституційно-правовий статус судді в Україні.*
- *Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя.*

Тематика рефератів:

- *«Судове провадження у справах за скаргами громадян на неправомірні дії та рішення органів державного управління та посадових осіб».*
- *«Виконавча та судова влада: співвідношення та взаємодія».*
- *«Судові органи в системі реалізації конституційного права людини та громадянина на соціальний захист в Україні».*
- *«Захист прав людини на національному та наднаціональному рівнях».*
- *«Порівняльно-правовий аналіз окремих елементів конституційно-правового статусу судді».*
- *«Місце та повноваження Верховного Суду як найвищого судового органу в системі судів судоустрою».*

Практичне завдання № 1

Конституційна реформа 2016 р. в Україні та подальші законодавчі зміни сприяли появі нових інституцій у системі судоустрою – *Вищий антикорупційний суд України та Вищий суд з питань інтелектуальної власності, або ІР-суд* (ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

У формі есе (максимум до 1 сторінки) стисло та конструктивно висловіть свою позицію щодо ефективності діяльності Суду в Україні (характеризуємо будь-який із судів – на власний вибір здобувача вищої освіти) (розкрити переваги та недоліки існування такої інституції, сучасну практику у цій сфері, зарубіжний досвід).

Практичне завдання № 2

Громадянин Ковальчук отримав рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду, яким відмовлено громадянину Ковальчуку у задоволенні його адміністративного позову. В мотивувальній частині рішення, окрім посилання на Конституцію України, чинного національного законодавства містяться посилання на конкретні рішення Європейського суду з прав людини. Тобто рішення мотивоване не тільки витягами з норм чинного національного законодавства, а й практикою Європейського суду з прав людини. У зв'язку з чим, позивач не погоджується з цим рішенням, та на підставі зазначеного буде оскаржувати рішення Суду.

Чи є законним використання практики Європейського суду з прав людини національними судами? Як Ви вважаєте, чи є підстави для скасування такого рішення? Чи обґрунтована буде апеляційна скарга громадянина Ковальчука? Спрогнозуйте рішення суду, виходячи з вище наведених фактів та обставин.

Практичне завдання № 3

Суддя загального апеляційного суду області внаслідок автомобільної аварії втратив 90 відсотків зору, однак незважаючи на наявність необхідного стажу, заяву про вихід у відставку не подавав, аргументуючи свою позицію тим, що справи у апеляційному суді завжди розглядаються колегіально, і він у ході судового розгляду може звернутися при необхідності за допомогою до інших суддів, що будуть спільно з ним в однієї колегії слухати справу.

Надайте правовий аналіз ситуації. Чи відповідають дії судді законодавству України? Який порядок передбачений для вирішення ситуації?

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.)

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

4. Про Конституційний Суд України від 13.07.2017 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017 р. № 35. Ст. 376.

5. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.

6. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 р. *Голос України*. 2018. Ст. 107.

7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

8. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542

9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.

10. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

11. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

12. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

Спеціалізована література:

1. Бігун В. С. Вищий антикорупційний суд: філософсько-правовий аналіз формування незалежного суду і доброчесність конкурсу. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 26-32.

2. Бігун В. С. Доброчесність як принцип правосуддя: постановка проблеми та сучасний дискурс. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 29-33.

3. Білак М. Подвійні стандарти застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини судами України. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 170-184.

4. Білостоцький С. М. Континуїтет судової влади в контексті сучасного українського державотворення. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 3. С. 121-132.

5. Білоус О. В. Правоохоронна і правозахисна діяльність органів судової влади і прокуратури в Україні: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 23 с.

6. Бліхар М. М., Крикавська І. В. Правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 283-287.

7. Бобошко О. М. Механізм діяльності правоохоронних, судових органів у досудовому розслідуванні кримінальних корупційних правопорушень. *Lex portus*. 2018. № 1. С. 153-164.

8. Бондаренко В. А. Теоретико-правові питання електронного правосуддя в інформаційному суспільстві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2017. Вип. 2. С. 154-162.

9. Бондюк А. Ф. Генеза наукової думки щодо процесуального статусу слідчого судді в кримінальному процесі України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 205-214.

10. Булкат М. С. Теоретико-правові засади розвитку та функціонування судової влади: монографія. К. : Юридична думка, 2018. 502 с

11. Бучик А. Впровадження принципу процесуальної регламентації в адміністративному судочинстві. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 39-53.

12. Гакуша В. В. Принцип незалежності судової гілки влади як основа демократичного суспільства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 72-76.

13. Гацелюк В. О. Перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України: аналіз дотримання принципів криміналізації. *Наше право*. 2017. № 3. С. 57-66.

14. Гданський Н. М. Теоретичні засади зміцнення авторитету судової влади в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 12 (3). С. 21-25.

15. Гетманцев Д., Блажівська Н. Судові доктрини, що потребують перегляду з адміністративно-процесуального погляду. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 84-101.

16. Голобутовський Р. З. До визначення поняття «публічна служба в органах судової влади України». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 138-142.

17. Городовенко В. В. Інституційна незалежність судової гілки влади в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Конституційного Суду України*. 2021. № 1. С. 81-92.

18. Гузела М. До питання про суд присяжних за кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 427-431.

19. Гулак О. В., Ладиченко В. В., Головій Л. В. Публічне адміністрування судової влади як одна із форм забезпечення рівного доступу до правосуддя. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: *Юридичні науки*. 2021. № 5 (1). С. 11-17.

20. Данелія О. С. Юридичні особи як суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 104-109.

21. Декаленко В. С. Атестація та її значення при перевірці відповідності професійного рівня судді займаній посаді. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 1. С. 15-18.

22. Дригваль Н. П. Верховний Суд у кримінальному процесі: системна реформа чи проста зміна назви. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 25-33.

23. Дяченко С. В. Принцип права на справедливий суд: елементи розгляду та практика Європейського суду з прав людини щодо України. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 90-96.

24. Єрмолаєва Т. В. Проблеми доступу до правосуддя при захисті екологічних прав. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 137. С. 92-100.

25. Іванів І. Теоретико-прикладне осмислення ролі судової влади на сучасному етапі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 306-311.

26. Іванов А. Б. Вища рада правосуддя як орган посилення незалежності судової гілки влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2022. Вип. 73 (1). С. 48-52.

27. Іванов А. Б. Вища рада правосуддя як орган посилення незалежності судової гілки влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2022. Вип. 74 (1). С. 78-81.

28. Іванов С. М. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів влади щодо надання публічних послуг у сфері міграції та громадянства в судовому порядку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2021. Вип. 64. С. 224-228.

29. Іванченко О. Ю. Адміністративно-правовий аспект надання судових послуг в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2018. 15 с.
30. Каблак П. І. Методологічні основи наукового дослідження взаємовідносин судової влади та громадськості: монографія. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2019. 227 с.
31. Кельман М., Кельман Р. Принцип верховенства права в діяльності органів судової влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2021. Т. 8 (3). С. 61-69.
32. Коломоєць Т., Лютиков П. Оціночні поняття адміністративного судочинства України: наукові підходи до їх тлумачення у правовій доктрині. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 54-70.
33. Колпаков В. Адміністративне судочинство: співвідношення з адміністративним процесом і предметом адміністративного права. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 26-38.
34. Комарова Т. Феномен судового активізму у практиці Суду Справедливості Європейського Союзу. *Право України*. 2018. № 2. С. 217-232.
35. Коршун А. О. Принцип гласності і відкритості діяльності органів судової влади: моногр. Київ: Хай-Тек-Прес, 2022. 191 с.
36. Кравчук В. Вимога щодо несумісності як складовий елемент конституційно-правового статусу суддів. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 1. С. 34-39.
37. Кравчук В. Історико-правові аспекти конституційних основ правового статусу суддів у міжвоєнний період (1921-1939 рр.) на теренах радянської України. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 31-36.
38. Кравчук В. Конституційні основи правового статусу суддів у радянській Україні за Конституцією 1978 року: історико-правові аспекти. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 2. С. 25-28.
39. Крикун В. Б. Органи судової влади в системі адміністративно-правового регулювання економіки України в кризових умовах. *Правові новели*. 2018. № 6. С. 101-108.
40. Крючко Н. І. Ознаки судової влади як соціальної системи. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 3. С. 31-37.
41. Кубишкіна А. О. Особливості побудови апеляційних судів в Україні як важливий аспект сфери адміністративно-правового регулювання судової системи України. *Правові горизонти*. 2017. Вип. 4. С. 109-115.
42. Кулик С. В. Конституційна реформа в сфері судової влади в Україні: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 184 с.
43. Лісна І. С. Історія становлення судової влади та суб'єктний склад судового процесу в Київській Русі. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2022. № 2. С. 56-62.
44. Логвиненко А. О. Суд присяжних в Україні: проблеми теорії та практики. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 1. С. 177-181.
45. Лук'янець Д. Сміслові колізії у новій редакції Кодексу адміністративного судочинства України. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 71-83.

46. Лукаш Є. Ю. Особливості функціонування інституту присяжних в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (2). С. 881-884.

47. Малишкіна Н. О. Судова влада в системі стримувань та противаг: гарантії функціонування і взаємодія з іншими гілками влади. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 39-50.

48. Мандичев Д. В. Місце Вищої Кваліфікаційної Комісії суддів та Вищої Ради Правосуддя в організації роботи господарських судів. *Право і Безпека*. 2017. № 2. С. 43-47.

49. Нестор Я. В. Конституційні принципи здійснення судочинства у практиці судів загальної юрисдикції. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 4. С. 38-43.

50. Новиков О. В. Англо-американська модель суду присяжних для України. Досвід США для України. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (2). С. 726-729.

51. Оксюта Т. Г. Методологія дослідження статусу запасного судді в кримінальному провадженні України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 2. С. 117-129.

52. Олійник В. С. Реформування судової влади в Україні: проблеми та перспективи. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2022. № 1. С. 112-119.

53. Оніщук М. В. Проблемні питання здійснення судового контролю за дискрецією суб'єкта владних повноважень. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 2. С. 6-15.

54. Опанасюк А. С., Редзюк В. В., Алексєнко І. В. Органи судової влади: функції, повноваження та відповідальність. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 9. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2022_9_10.

55. Осадчий В. І. Злочини проти правосуддя: монографія. К. : Маслаков Р. О., 2018. 200 с.

56. Печевиста Л. П. Ефективна судова влада як основа формування судового конституціоналізму в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2017. Вип. 2. С. 67-72.

57. Пігарєва Г. Загально визнані принципи здійснення правосуддя: міжнародний та національний досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 91-94.

58. Полюк Ю. І. Деякі зміни цивільного процесуального законодавства щодо реалізації права на звернення до суду за захистом: порівняльно-правовий аспект. *Форум права*. 2018. № 2. С. 98-108

59. Полюк Ю. І. Правова природа права на звернення до суду в цивільному судочинстві України. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 99-103.

60. Поляков І. Проблемні питання вдосконалення адміністративно-процесуального статусу судді апеляційного адміністративного суду. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 248-253.

61. Прилуцький С. В. Вища рада правосуддя – самостійний орган судової влади України!? (актуальні питання новітнього конституційного формату). *Публічне право*. 2017. № 4. С. 9-18.

62. Прилуцький С. В. Судова влада в Україні: сучасні проблеми легальності. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 56-77.
63. Равлен М. Ухилення від виконання закону в теорії і практиці права Німеччини. *Право України*. 2018. № 2. С. 199-216.
64. Рибалкін А. О., Седих Ю. О. Система судової влади в Україні та її роль у розбудові правової держави. *Молодий вчений*. 2021. № 5 (2). С. 334-337.
65. Рощина І. О. Судова влада і права людини в Україні. *Юридична наука*. 2017. № 10. С. 4-11.
66. Самсін І. Л. Організаційно-правове співробітництво органів судової влади України з інституціями Ради Європи: монографія. Херсон : Гельветика, 2019. 231 с.
67. Саханенко С. Є. Проблеми організаційного забезпечення суду присяжних як елемент судового управління. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 2. С. 178-186.
68. Сивак В. М. Гарантії забезпечення реалізації правового статусу голови суду. *Європейські перспективи*. 2017. Вип. 3. С. 71-76.
69. Сивак В. М. Щодо притягнення голови суду до адміністративної та кримінальної відповідальності. *Форум права*. 2017. № 5. С. 362-367.
70. Синьобок М. С. Функції народовладдя у організації судової влади та здійснення правосуддя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 63. С. 93-95.
71. Славко А. С. Доступність правосуддя як складова права на справедливий суд. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 69. С. 206-212.
72. Смокович М. Обмеження права суддів на судовий захист. *Право України*. 2018. № 2. С. 118-135.
73. Строга Є. О., Довгалюк Ю. М. Судовий контроль за дискреційними повноваженнями органів публічної влади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 188-192.
74. Фальковський А. О. Запровадження суду інституту присяжних в цивільному судочинстві як складова судової реформи в Україні. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 113-119.
75. Федіна А. В. Окремі положення реалізації принципу публічного здійснення правосуддя крізь призму ефективної комунікації. *Право.иа*. 2017. № 3. С. 138-144.
76. Федоров І. В. Щодо подальшого удосконалення суду присяжних в Україні з урахуванням світового досвіду. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2019. Вип. 25. С. 250-251.
77. Хлібороб Н. Запровадження електронного адміністративного судочинства в Україні: інновації та перспективи. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 102-117.
78. Хмиз М. В. Принцип справедливості судової влади: загальнотеоретичні аспекти. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2021. № 10. С. 36-39.
79. Хмиз М. В. Суспільна довіра до суду як показник ефективності судової влади. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2021. № 14. С. 65-68.

80. Ціран П. Конституція республіки Польща 1997 року та судова влада. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 3. С. 182-184.

81. Чабан Н. А. Неупередженість судової влади як гарантія забезпечення прав людини: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с.

82. Черповицька І. Ю. Напрями й форми комунікації громадянського суспільства і судової влади в Україні: загальнотеоретична характеристика. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 25-32.

83. Черповицька І. Ю. Сучасний зарубіжний досвід упровадження інформаційно-комунікативних технологій як засіб оптимізації комунікації громадянського суспільства і судової влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. Вип. 56. С. 20-26.

84. Шевченко А. Є. Судова влада: засадничі завдання правничої науки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2019. № 1. С. 53-54.

85. Шевчук А. В. Судова влада в житті суспільства Правобережної України (кінець XVIII – перша третина XIX ст.): монографія. Житомир : Євенок О. О., 2022. 578 с.

86. Шемшученко Ю. С. Судова влада в Україні: сучасна доктрина, механізми та перспективи реалізації (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 21.12.2016 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2017. № 2. С. 37-47.

87. Шепітько М. В. Вплив міжнародно-правових актів на зміст злочинів проти правосуддя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4. С. 30-41.

88. Шепітько М. В. Юридико-психологічні передумови побудови системи протидії злочинам проти правосуддя, що вчиняються суддями. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 141. С. 166-174.

89. Шувальська Л. Р. Принципи залучення представників народу до відправлення правосуддя в Україні. *Європейські перспективи*. 2018. № 2. С. 177-185.

90. Юхно І. В. Інституціональні засади публічно-управлінських змін у системі судової влади в умовах конституційного реформування. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. Вип. 4. С. 50-54.

ТЕМА 13. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Семінарське заняття – 2 год.

1. Історичні передумови виникнення конституційної юстиції в системі судової влади. Моделі конституційного судочинства та їх характеристика.
2. Порядок формування Конституційного Суду України, його чисельний склад, структура, вимоги до суддів.
3. Статус суддів Конституційного Суду України та гарантії їх діяльності.
4. Законодавчі засади організації і діяльності Конституційного Суду України: функції та повноваження. Регламент Конституційного Суду України – нормативно-процесуальний акт.
5. Конституційне провадження. Форми звернення до Конституційного Суду України.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Розгляд цієї теми полягає в аналізі інституту конституційної юстиції. Передбачається розкриття змісту цього інституту з точки зору історичного підходу шляхом розгляду законодавчого закріплення та фактичного існування конституційної юстиції як в Україні, так і в зарубіжних країнах. Аналіз історичних аспектів цього конституційно-правового явища дозволить сформулювати уявлення про історичні етапи розвитку конституційної юстиції. В результаті проведеного аналізу можна охарактеризувати інститут конституційної юстиції в Україні на сучасному етапі його розвитку, зрозуміти його правову природу як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Окрему увагу слід приділити сучасним моделям конституційного судочинства (американська модель, романо-германська (європейська) модель, мусульманська (традиційна) модель, змішані системи).

Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції. Законодавчою основою організації і діяльності Конституційного Суду України є Конституція України, зокрема, розділи VIII «Правосуддя» і XII «Конституційний Суд України», Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. та інші правові акти. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України.

Конституція України визначає склад Конституційного Суду України та порядок його формування. Необхідно охарактеризувати процедуру висування кандидатів на посаду судді Конституційного Суду, визначити коло суб'єктів, які призначають суддів на відповідну посаду.

Конституційно-правовий статус суддів Конституційного Суду визначається Конституцією України, Законами України «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій і статус суддів», Регламентом Конституційного Суду України тощо. На підставі зазначених актів необхідно визначити вимоги до кандидатів на посаду судді та порядок вступу на цю посаду; компетенцію суддів Конституційного Суду України, підстави припинення повноважень, гарантії діяльності суддів та види цих гарантій.

Висвітлення положень щодо конституційно-правової регламентації засад організації і діяльності Конституційного Суду України пов'язано із необхідністю дослідження поняття функцій і повноважень цього органу. Конституційний Суд України – це орган конституційної юрисдикції в Україні, функціонально уповноважений на здійснення конституційного контролю. Виходячи з цього потрібно розкрити зміст конституційного контролю як конституційно-правової категорії: визначити поняття та ознаки цієї дефініції; міжнародно-правові аспекти регулювання конституційного контролю та порядок здійснення в зарубіжних країнах. Визначення особливостей інституту конституційного контролю в Україні передбачає аналіз повноважень Конституційного Суду України. На основі визначених повноважень можна з'ясувати, які основні функції виконує Конституційний Суд України.

З метою більш ефективної реалізації функцій і повноважень Конституційний Суд України утворює на своєму засіданні з числа суддів допоміжні робочі органи з питань організації його внутрішньої діяльності. Передбачається розкрити конституційно-правовий статус цих органів. Слід розглянути види та проаналізувати правову природу актів Конституційного Суду України, вказати на їх значення для політико-правової теорії та практики.

Законодавство про Конституційний Суд України визначає процедуру конституційного провадження.

Перш за все, визначаються форми звернення до Конституційного Суду України, до яких належать: конституційне подання, конституційне звернення та конституційна скарга. Таким чином, пропонується визначити поняття, зміст та форму конституційного подання, конституційного звернення та конституційної скарги; суб'єктів права на конституційне подання, конституційне звернення та конституційної скарги. А також, необхідно визначити: підстави для відмови у відкритті конституційного провадження; порядок проведення засідань Конституційного Суду, а також пленарних засідань. Важливо звернути увагу на конституційно-правове регулювання питань, які пов'язані з особливостями конституційного провадження з певних категорій справ.

Дайте визначення наступних понять:

конституційність, конституційна юстиція, конституційна юрисдикція, конституційне правосуддя, Конституційний Суд України, принципи функціонування Конституційного Суду України, суддя Конституційного Суду України, гарантії діяльності Конституційного Суду України, функції Конституційного Суду України, склад Конституційного Суду України, конституційний контроль, офіційне тлумачення конституційно-правових норм, Велика палата, Сенат, Колегія, акти Конституційного Суду України, збори суддів Конституційного Суду, Секретаріат Конституційного Суду України, конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга, конституційне провадження, предмет конституційного провадження, доктрина політичного питання, межі діяльності Конституційного Суду України.

Скласти схеми:

- *Внутрішня структура Конституційного Суду України.*
- *Конституційно-правова регламентація статусу Конституційного Суду України.*
- *Форми звернення до Конституційного Суду України.*
- *Колегії Конституційного Суду України.*
- *Статус суддів Конституційного Суду України.*

Тематика рефератів:

- *«Правова природа актів Конституційного Суду України».*
- *«Теорія та практика реалізації рішень Конституційного Суду України».*
- *«Інститут конституційної юстиції в зарубіжних країнах».*
- *«Конституційний Суд України у системі органів контрольної влади».*
- *«Вплив Конституційного Суду України на процес законотворчості в Україні».*
- *«Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави».*
- *«Правові акти Конституційного Суду України як джерела сучасного конституційного права».*
- *«Суд як орган конституційного контролю (зарубіжний досвід)».*
- *«Конституційна скарга в Україні: сучасний стан та перспективи».*

Практичне завдання № 1

Здійсніть порівняльний аналіз конституційного судочинства **в Україні та Польщі**. У таблиці подано приклади можливих критеріїв для порівняння, які можна корегувати, змінювати, розширювати тощо.

№ з/п	Критерій	Конституційний Суд України	Конституційний Трибунал Польщі
1.	Ретроспектива (дата утворення, особливості функціонування, приналежність до певної моделі (європейської, англо-американської, змішаної) тощо)		
2.	Структура суду		
3.	Повноваження		
4.	Суб'єкти призначення суддів		
5.	Суб'єкти звільнення суддів		
6.	Вимоги до судді (віковий ценз, стаж роботи у галузі права, ценз осілості, повна чи часткова зайнятість тощо)		
7.	Форми звернення до Суду		
8.	Можливість звернутися з конституційною скаргою (також вказати повна чи нормативна модель), особливості		
9.	Інші критерії		

Практичне завдання № 2

Сто шістдесят чотири народних депутатів України подали до Верховної Ради України проєкт закону України про внесення змін до Конституції України. Проєктом насамперед передбачалося розширення прав і свобод людини та громадянина, що підлягають обмеженню, закріплених у ст. 64 Конституції України. Після реєстрації законопроєкту в Апараті Верховної Ради України його було направлено до Конституційного Суду України для отримання висновку щодо відповідності даного законопроєкту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Що таке висновок Конституційного Суду України? Який висновок повинен ухвалили орган конституційної юрисдикції, виходячи з вище викладених фактів та обставин?

Практичне завдання № 3

Визначте із наведених нижче органів влади, які не є суб'єктами права на конституційне подання щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим:

- а) Генеральна прокуратура України;
- б) Уповноважений ВРУ з прав людини;
- в) вне менш як 45 депутатів обласної ради;
- г) Кабінет Міністрів України;
- д) Верховна Рада Автономної Республіки Крим;
- е) Служба безпеки України;
- ж) Президент України;
- з) Вища рада правосуддя;
- и) Верховна Рада України;
- к) Національний банк України;
- л) Верховний Суд;
- м) Центральна виборча комісія.

Практичне завдання № 4

Заповніть нижче наведену таблицю щодо вимог, які встановлені для різних категорій суддів:

№ з/п	Вимоги	Суддя місцевого суду	Суддя апеляційного суду	Суддя Верховного Суду	Суддя Конституційного Суду України
1.	Віковий ценз				
2.	Стаж роботи у галузі права				
3.	Ценз осілості				

№ з/п	Вимоги	Суддя місцевого суду	Суддя апеляційного суду	Суддя Верховного Суду	Суддя Конституційного Суду України
4.	Строк здійснення повноважень				
5.	Суб'єкт призначення чи обрання на посаду				
6.	Суб'єкт здійснення дисциплінарного провадження				
7.	Суб'єкт звільнення з посади				
8.	Обмеження (відсутність обмежень) щодо зайняття посади Голови суду				

Практичне завдання № 5

Президент України подав до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до статей 86 та 87 Конституції України. Через 30 днів з моменту його реєстрації в Апараті Верховної Ради України, Конституційним Судом України було підготовлено висновок, що даний законопроект відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Згодом під час обговорення його положень на пленарному засіданні Верховної Ради України, народні депутати України внесли до цього законопроекту низку змін.

Як Ви вважаєте, чи потрібний новий висновок Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України статтям 157 і 158 Конституції України? Чи все ж таки варто продовжувати його обговорення з наступним попереднім схваленням?

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

3. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. С. 376.

4. Регламент Конституційного Суду України від 22.02.2018 р. *Вісник Конституційного суду України*. 2018. № 2. Ст. 14.

5. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. (зі змін. і доп.) *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

6. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. (зі змін. і доп.) *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-17. Ст. 133.

7. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. (зі змін. і доп.) *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

8. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. (зі змін. і доп.) *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

9. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. (зі змін. і доп.) *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

10. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.

11. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. (зі змін. і доп.) *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. (зі змін. і доп.) *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

13. Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування: Указ Президента України від 07.02.2008 р. *Офіційний вісник Президента України*. 2008. № 5. С. 31. Ст. 207.

14. Положення про Секретаріат Конституційного Суду України: затверджено Постановою Конституційного Суду України від 11.04.2019 р. № 13- п/2019. URL : <http://www.ccu.gov.ua/docs/179>.

15. Про затвердження Регламенту призначення та звільнення суддів Конституційного Суду України з посад за квотою з'їзду суддів України: затверджено Рішенням XII позачергового з'їзду суддів України 25.09.2014 р. (в редакції, затвердженій рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України 13.11.2017 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0005415-14>.

Додатки:

1. Пам'ятка для громадян та юридичних осіб про порядок внесення конституційних скарг до Конституційного Суду України. URL : <http://ccu.gov.ua/publikaciya/poryadok-ta-umovu-zvernennya-gromadyan-ta-yurydychnyh-osib-do-konstytucijnogo-sudu>.

2. Порядок допуску до залів засідань сенатів, великої палати Конституційного Суду України осіб, які бажають бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання сенатів, Великої палати Конституційного Суду України. URL : <http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/poryadok-dopusku-do-zalu-zasidan-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny>.

3. Рекомендації для громадян та юридичних осіб про порядок звернення до Конституційного Суду України з конституційними скаргами. URL : <http://ccu.gov.ua/publikaciya/rekomendaciyi-dlya-fizychnyh-ta-yurydychnyh-osib-shchodo-vnesennya-do-konstytuciyynogo>.

Спеціалізована література:

1. Railean P. Aportul curții constituționale la asigurarea constituționalității în statul de drept. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 10-15.

2. Railean P. Rolul și valoarea justiției constituționale în statul de drept. *Верховенство Права*. 2016. № 1 (33). С. 5-12.

3. Spanu I., Lupu C. Esența și menirea justiției constituționale într-un stat de drept. *Legea si Viata*. 2017. № 3 (1). С. 18-23.

4. Айріян К. Б. Конституційна скарга як форма звернення до органу конституційної юрисдикції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.

5. Айріян К. Б. Конституційно-правова сутність інституту «конституційна скарга». *Правничий вісник Університету «Крок»*. 2014. № 18. С. 22-25.

6. Айріян К. Б. Проблеми впровадження інституту конституційної скарги в Україні: підвідомчість судових справ адміністративної та конституційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 5. С. 61-71.

7. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18-21.

8. Багрій О. І. Авторитетність Конституційного Суду України як індикатор рівня конституційної правосвідомості та правової культури й засіб їх підвищення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 52-55.

9. Багрій О. І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 16 с.

10. Баулін Ю. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. С. 18-27.

11. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 9. С. 154-159.

12. Бірмонтієне Т. «Невидимі» поправки до Конституції: роль Конституційного суду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 223-238.

13. Бірюк Л. Науково-експертний висновок як засіб застосування доктринального тлумачення у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 33-39.

14. Богатюк О. В. Становлення принципу правової визначеності в юридичних позиціях Конституційного Суду України (на прикладі рішень Конституційного Суду України за період з 1996 по 2005 рік). *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 2. С. 38-44.

15. Богданевич Т. С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини та рішень Європейського суду з прав людини в діяльності Конституційного Суду України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 52-54.

16. Боняк В. О., Єрмоленко Я. В. Конституційна скарга як юридична гарантія прав і свобод людини в Україні: монографія. Дніпро : ДДУВС, 2022. 191 с.

17. Бринзанська О. Право особи на подання конституційної скарги та процесуальні проблеми його реалізації в контексті змін до Конституції України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 2. С. 35-40.

18. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (2). С. 9-12.

19. Владикін О. Н., Друзь В. Д. Інститут конституційної скарги як гарантія прав і свобод людини і громадянина. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 30-34.

20. Водянінов О. Ю. Прогалина в праві як предмет конституційної скарги *Право України*. 2018. № 12. С. 128-147.

21. Водянніков О. Ю. Роль окремої думки судді в розвитку конституційної юриспруденції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3. С. 15-22.

22. Воронов Д. О. Аналіз судової практики у контексті притягнення до відповідальності за невиконання рішень Конституційного суду України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 1. С. 51-61.

23. Гецько М. М. Інститут конституційної скарги як засіб захисту прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2014. 15 с.

24. Гецько М. М. Інститут конституційної скарги як засіб захисту основних прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз: монографія. Ужгород : Гельветика, 2015. 227 с.

25. Гордєєв В. В. Діалог прецедентного права між Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 73 (2). С. 224-227.

26. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 3-7.

27. Гультай М. М. Інститут конституційної скарги: світовий досвід та перспективи впровадження в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2014. 41 с.

28. Гультай М. М. Конституційна скарга та конституційне звернення: порівняльне дослідження. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 1. С. 68-75.

29. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: монографія. Х. : Право, 2013. 424 с.
30. Данко В. Й. Застосування правових позицій Конституційного Суду України судами загальної юрисдикції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 22 с.
31. Данко В. Й. Про дослідження природи та місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 60-64.
32. Данко В. Й., Белов Д. М. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 73 (2). С. 174-181.
33. Дубас В. В. Європейські стандарти конституційної скарги (за позиціями Венеціанської комісії). *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 67-71.
34. Єгорова В. С. Конституційна скарга в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 31. С. 44-46.
35. Єрмоленко Я. В. Зміст поняття конституційної скарги в сучасній правовій доктрині та конституційному законодавстві України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 95-103.
36. Зубенко Г. В. Інститут конституційної скарги в Україні: питання запровадження. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2017. № 23. С. 58-61.
37. Коваленко В. Конституційний Суд України як ключова інституція в механізмі гарантій прав і свобод людини в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 66-73.
38. Козюбра М. Теорія юридичної аргументації та її особливості в конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 167-180.
39. Колух В. В. Інститут конституційної скарги: європейський досвід і Україна. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 6. С. 32-37.
40. Колух В. В. Окрема думка судді Конституційного Суду України як засіб уникнення політичної відповідальності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5 (2). С. 62-68.
41. Кравець О. О. Конституційна скарга в Україні: теоретичні та практичні питання визначення і застосування. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 94-113.
42. Кравчук В. М. Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 109-112.
43. Кравчук К. Г. Акти Конституційного Суду України та їх правотворчий характер. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 51-54.

44. Легких К. В. Взаємозв'язок ідеї справедливості із принципами здійснення правосуддя як базової умови функціонування Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 68. С. 236-240.
45. Лемак В. В. Конституційна скарга: досвід держав Центральної Європи і можливі уроки для України. *Публічне право.* 2016. № 4. С. 49-56.
46. Лемак В. В. Принцип юридичної визначеності в практиці Конституційного Суду України. *Слово Національної школи суддів України.* 2021. № 5. С. 54-65.
47. Лемак В. В. Проблеми інституційної незалежності Конституційного Суду України: уроки європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України.* 2015. № 4. С. 113-117.
48. Летнянчин Л. І. Проблеми конституціоналізації індивідуальної конституційної скарги в Україні. *Право України.* 2018. № 12. С. 55-76.
49. Луцков В. Індивідуальна конституційна скарга як засіб захисту прав людини та громадянина: аналіз чинного законодавства. *Юридичний вісник.* 2016. № 3. С. 103-108.
50. Марцеляк О. В. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України.* 2015. № 4. С. 118-121.
51. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права.* 2016. № 1. С. 186-194.
52. Махніцький О. І. Конституційний принцип верховенства права та його реалізація судовою владою в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 22 с.
53. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України.* 2016. № 4-5. С. 149-159.
54. Михеєнко Ю. М. Участь Конституційного Суду України в новелізації Конституції (спроба філософського підходу). *Філософські та методологічні проблеми права.* 2022. № 2. С. 27-37.
55. Мішина Н. В. Конституційна скарга та індивідуальна заява до Європейського суду з прав людини як юридичні гарантії прав людини в Україні. *Право України.* 2018. № 12. С. 178-196.
56. Мішина Н. В. Проблеми доктринального супроводження розвитку конституційної юстиції в Україні. *Вісник Конституційного Суду України.* 2015. № 4. С. 122-126.
57. Моніч Б. С. Роль і значення правових позицій Конституційного Суду України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса.* 2022. № 2. С. 47-58.
58. Нелін О. І. Національна конституційна юстиція: тенденції та закономірності розвитку. *Юридична Україна.* 2015. № 7-8. С. 11-16.
59. Овчаренко В. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку в аспекті практики Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України.* 2014. № 2. С. 74-93.

60. Омелян С. Гарантії реалізації принципу незалежності конституційного правосуддя у демократичних державах. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1 (2). С. 155-160.
61. Остапенко В. В. Конституційна скарга в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Форум права*. 2016. № 4. С. 240-251.
62. Остапенко В. В. Право власності у рішеннях Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 186-193.
63. Полховська І. К., Пахомова В. А. Проблемні аспекти виконання рішень Конституційного суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 213-218.
64. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 43-54.
65. Рабінович С., Панкевич О. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 97-111.
66. Різник С. В. Значення інституту окремої думки судді Конституційного Суду України для утвердження справедливого конституційного правосуддя. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 59-67.
67. Різник С. Реформа конституційного правосуддя в Україні: сучасний етап. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3 (1). С. 159-164.
68. Ромців О. І. Проблеми реалізації рішень Конституційного Суду України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 97-102.
69. Рябченко О. П. Доктринальна основа запровадження судового конституційного процесу: питання формування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 94-100.
70. Савчин М. В. Доктринальні проблеми запровадження конституційної скарги в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 39-54.
71. Савчин М. В. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 136-141.
72. Савчин М. В., Завидняк А., Олашин В. В. Пряма дія Конституції України у фокусі: доступ до правосуддя та судовий контроль за виконанням рішень судів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 146-155.
73. Селіванов А. О. Ухвали Конституційного Суду України та їх юрисдикційне призначення. *Право України*. 2015. № 4. С. 157-163.
74. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: монографія. К. : Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
75. Синицин П. Практика Європейського Суду з прав людини як нормативно-ціннісний орієнтир у діяльності Конституційних Судів. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4 (1). С. 54-59.
76. Синицин П. Практика конституційних судів щодо застосування рішень Європейського суду з прав людини: конкуренція правових позицій. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 157-162.

77. Слінько Т. М. Компетенція Федерального конституційного суду Німеччини та Конституційного Суду України: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 73 (2). С. 215-218.

78. Совгиря О. В. Конституційна скарга як спосіб захисту конституційних прав і свобод у податкових правовідносинах. *Право України.* 2018. № 12. С. 148-162.

79. Топчій В. В. Офіційне тлумачення конституційних норм щодо прав людини у парадигмі юридичної герменевтики. *Публічне право.* 2016. № 1. С. 276-283.

80. Чистоколяний Я. В. Європейські стандарти й критерії інституціональної незалежності конституційної юстиції та Конституційний суд України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2017. С. 44-47.

81. Чистоколяний Я. В. Основні проблеми правозахисної діяльності Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2018. № 4. С. 33-36.

82. Шаповалова К. Г. Конституційна скарга у механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина: порівняльне дослідження та перспективи запровадження в Україні. *Наше право.* 2014. № 4. С. 32-38.

83. Швець Ю. Ю. Роль Конституційного суду в захисті права особи на охорону здоров'я. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 5. С. 36-39.

84. Щербанюк О. В. Індивідуальна конституційна скарга як засіб забезпечення конституційної демократії. *Право України.* 2018. № 12. С. 77-91.

85. Щербанюк О. Удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності Конституційного Суду України як шлях до формування європейської моделі конституційного судочинства. *Вісник Конституційного Суду України.* 2016. № 6. С. 187-197.

86. Яковлев А. А. Конституційний Суд України і його роль у конституційному процесі: досвід доби незалежності. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2016. № 2 (85). С. 47-58.

ТЕМА 14. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Семінарське заняття – 2 год.

1. Історія становлення і розвитку системи місцевого самоврядування.
2. Міжнародно-правова регламентація питань організації питань місцевого самоврядування. Європейська Хартія місцевого самоврядування.
3. Сучасні моделі місцевого самоврядування. Конституційне закріплення моделі місцевого самоврядування в Україні.
4. Поняття місцевого самоврядування.
5. Правові основи і система місцевого самоврядування:
 - повноваження місцевого самоврядування;
 - система місцевого самоврядування;
 - матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування;
 - гарантії місцевого самоврядування.
6. Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття та юридична сила. Припинення дії та відміна актів органів місцевого самоврядування.
7. Судовий захист прав місцевого самоврядування.
8. Перспективи розвитку місцевого самоврядування в ході адміністративної реформи.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Розгляд цієї теми передбачає загальний огляд історичних аспектів становлення і розвитку системи місцевого самоврядування. Тобто дослідження історичних періодів і правових актів, які характеризують процес формування місцевого самоврядування як сучасне конституційно-правове явище. Передбачається аналіз розвитку інституту місцевого самоврядування як в Україні, так і у світовій практиці. Необхідно звернути увагу на формування його моделей в різні історичні періоди в процесі трансформації та розвитку; а також, приділити особливу увагу до вивчення матеріалу щодо Магдебурзького права.

Аналіз міжнародно-правових актів з питань організації та здійснення місцевого самоврядування дозволить уявити об'єктивну картину щодо міжнародно-правових стандартів інституту місцевого самоврядування. В рамках цього аспекту необхідно розглянути структуру та зміст таких міжнародних документів як Європейська хартія місцевого самоврядування, Всесвітня Декларація про місцеве самоврядування, Європейська Декларація прав міст, Європейська Хартія міст, Хартія конгресу місцевих і регіональних влад Європи.

Важливим питанням є сучасний конституційно-правовий статус місцевого самоврядування в зарубіжних країнах, тобто його сучасні моделі та їх конституційно-правова регламентація. У цьому питанні потрібно охарактеризувати основні системи місцевого самоврядування, а саме: англо-американську (англосаксонську), континентальну (романо-германську або європейську), іберійську та радянську системи.

Розділ XI Конституції України «Місцеве самоврядування» регламентує основоположні засади місцевого самоврядування – однієї з найважливіших ознак демократичної держави. Місцеве самоврядування, його гарантування з боку Української держави є не тільки правом територіальної громади, а й принципом засад конституційного ладу України. Це знайшло своє закріплення у ст. 7 Конституції України.

Аналіз конституційно-правового інституту місцевого самоврядування передбачає визначення поняття та сутності місцевого самоврядування. Необхідно зауважити, що для того, щоб зрозуміти правову природу місцевого самоврядування, передусім необхідно розглянути наукову, теоретичну, концептуальну точку зору. Тобто це дві основні теорії місцевого самоврядування, які не тільки продовжують існувати в науці конституційного права, а й впливають на практику державотворення, у тому числі в Україні – державницька і громадівська теорії та їх модифікації. А також, це питання передбачає визначення юридичного змісту місцевого самоврядування згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Місцеве самоврядування слід розглянути як певну систему та виділити основні елементи цієї системи. Передбачається дворівневий розгляд правових основ та системи місцевого самоврядування. На першому рівні – визначення місцевого самоврядування як цілого (поняття, принципи та повноваження); на другому рівні – як сукупність певних елементів (конституційно-правова характеристика кожного з них: поняття, структура, особливості та повноваження). Розкриваючи конституційно-правовий статус суб'єктів місцевого самоврядування, слід зупинитись на характеристиці територіальних громад як одного з основних суб'єктів, а також органах самоорганізації населення.

Необхідно звернути увагу на організаційно-правовий та матеріально-фінансовий аспекти місцевого самоврядування, які є критеріями його самостійності (автономії) – наявність у його органів власних повноважень. Окрему увагу потрібно приділити формуванню бюджету органів місцевого самоврядування.

Аналіз вищезазначених теоретичних та практичних аспектів місцевого самоврядування, його компетенції потребує всебічного розгляду структури та змісту Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування», інших конституційно-правових актів та відомих фундаментальних наукових праць українських вчених в сфері місцевого самоврядування.

Розгляд правової природи рішень органів місцевого самоврядування, передбачає визначення їх поняття, видів та змісту. Необхідно розглянути порядок прийняття цих рішень, тобто визначити форму та процедуру прийняття цих рішень відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Важливим аспектом в цьому питанні є дія рішень органів місцевого самоврядування; їх дія за колом осіб, у часі та просторі. Наступний аспект – це умови і процедура припинення дії рішень.

Особливо актуальним питанням на сучасному етапі становлення демократичної правової Української держави є перспективи розвитку та вдосконалення конституційно-правового статусу органів місцевого самоврядування. Пропонується аналіз пріоритетних напрямів розвитку місцевого самоврядування в Україні, порівняльний аналіз його конституційно-правового статусу до прийняття Конституції 1996 з його конституційно-правовою регламентацією згідно з чинними законодавчими актами на сьогоднішній день; слід виділити основні сучасні проблеми місцевого самоврядування (наприклад, проблема комунізації тощо).

Дайте визначення наступних понять:

місцеве самоврядування, англо-американська (англосаксонська) система, континентальна (романо-германська або європейська) система, іберійська система, радянська система (система рад та їх виконавчих комітетів), магдебурзьке право, державницька теорія місцевого самоврядування, громадівська теорія місцевого самоврядування, теорія муніципального дуалізму, демократична децентралізація, адміністративна децентралізація, місцевий референдум, місцеві вибори, система місцевого самоврядування, територіальна громада, представницький орган місцевого самоврядування, районні ради, обласні ради, загальний склад ради, правомочний склад ради, виконавчі органи рад, органи самоорганізації населення, посадова особа місцевого самоврядування, служба в органах місцевого самоврядування, делеговані повноваження, місцевий бюджет, місцеві податки, місцеві збори.

Скласти схеми:

- *Сучасні моделі місцевого самоврядування.*
- *Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні.*
- *Гарантії місцевого самоврядування.*

- *Функції територіальних громад.*
- *Припинення дії та відміна актів органів місцевого самоврядування.*

Тематика рефератів:

- *«Питання кодифікації законодавства про місцеве самоврядування».*
- *«Пріоритетні напрями розвитку місцевого самоврядування в Україні».*
- *«Процес формування місцевого самоврядування як сучасного конституційно-правового явища».*
- *«Сучасний конституційно-правовий статус місцевого самоврядування в зарубіжних країнах».*
- *«Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні».*
- *«Статут територіальної громади як засіб реалізації конституційного права громадян на участь у місцевому самоврядуванні».*
- *«Місцевий уповноважений з прав територіальної громади в механізмі захисту прав людини».*
- *«Організаційно-господарські повноваження органів місцевого самоврядування: проблеми теорії та практики».*

Практичне завдання № 1

Депутат міської ради Р. звернувся до місцевого суду з адміністративним позовом проти міської ради. У позові депутат обґрунтовує і доводить незаконність деяких рішень міської ради і просить визнати їх незаконними.

Суд, вирішуючи питання про прийняття позову до розгляду, дійшов висновку, що депутат міської ради є неналежним суб'єктом звернення до суду і не має таких повноважень, як звернення до суду для визнання рішення органу місцевого самоврядування незаконним.

Суд відмовив депутату Р. у порушенні провадження у справі за його позовом і зазначив, що тільки за умови отримання депутатом Р. довіреностей від всіх виборців, що голосували за список партії, за яким його було обрано депутатом, і подання їх до суду можливо порушити провадження за його позовом.

Проаналізуйте повноваження депутатів місцевих рад у сфері захисту прав і законних інтересів виборців. Чи вірно вчинив суд в цьому випадку?

Практичне завдання № 2

Селищна рада більшістю голосів прийняла рішення про проведення місцевого референдуму з питання отримання селищем статусу міста районного значення. Цей референдум відбувся, і жителями селища ради було схвалене.

На підставі рішення селищної комісії по проведенню референдуму за розпорядженням Голови Верховної Ради України внесено зміни до Реєстру населених пунктів України.

Прокоментуйте ці рішення. Дайте правову оцінку таким діям.

Практичне завдання № 3

Комітетом Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування було ініційовано розробку низки проєктів Законів України, котрі б деталізували ст. 69 Конституції України. Зокрема, згідно даної норми народне волевиявлення в Україні здійснюється окрім проведення виборів та референдумів також через інші форми безпосередньої демократії.

Які Ви можете назвати інші форми безпосередньої демократії, зокрема, які можна реалізувати в межах місцевого самоврядування? Наскільки широко вони практикуються в Україні? Чи дійсно є потреба у їх нормативній деталізації у національному законодавстві? (Відповідь може бути у формі короткої доповіді – 3, 4 абзаци).

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.

2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

3. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

4. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 39. Ст. 1418.

5. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 05.11.1992 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 50. Ст. 3381.

6. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

7. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 7, № 8, № 9. Ст. 48.

8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

9. Про асоціації органів місцевого самоврядування: Закон України від 16.04.2009 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 38. Ст. 534.

10. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон від 05.02.2015 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 91.

11. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.

12. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.

13. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
14. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 78.
15. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48. Ст. 254.
16. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23.09.1997 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 49. Ст. 299.
17. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34. Ст. 1167.
18. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.
19. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 40. Ст. 290.
20. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1150. Ст. 1.
21. Положення про державну реєстрацію статутів територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 р. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 193-195.
22. Про День місцевого самоврядування: Указ Президента України від 25.11.2000 р. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 145.
23. Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні: Указ Президента України від 30.08.2001 р. (зі змін. і доп.). *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 86-87.

Спеціалізована література:

1. Kuzmenko N. Legal effects of unlawful local government acts. *Leges et Viata*. 2017. № 8 (2). С. 81-86.
2. Андрусів Л. М. Особливості оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2019. № 8. С. 8-14.
3. Баймуратов М. О. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії: моногр. Одеса: Фенікс, 2018. 326 с.

4. Баранова Ц. С. Територіальна громада в умовах децентралізації: реалії та перспективи. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 1. С. 153-162.
5. Батанов О. В. Децентралізація та місцеве самоврядування у гендерному вимірі: вітчизняний досвід та міжнародні стандарти. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки*. 2018. № 3. С. 48-54.
6. Батанов О. В. Народовладдя та муніципальна влада: феноменологія співвідношення і взаємодії. *Право України*. 2019. № 10. С. 175-194.
7. Батанов О. В., Голяк Л. В. Служби захисту прав людини у сфері місцевого самоврядування (інститут муніципального омбудсмана): досвід компаративного аналізу: монографія. Одеса : Гельветика, 2021. 340 с.
8. Бец Б. Б. Формування та розвиток об'єднаних територіальних громад в Україні. *Вісник Одеського національного університету*. 2019. № 6. С. 35-43.
9. Білуха Л. А. Механізми реалізації державної політики розвитку спроможних територіальних громад в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2019. 20 с.
10. Бойко В. Б., Демішева О. М. Проблемні аспекти дострокового припинення повноважень посадових осіб місцевого самоврядування, які обіймають виборні посади. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2022. № 12. С. 86-90.
11. Боярський О. О. Людина як основний бенефіціар місцевого самоврядування. *Соціальний калейдоскоп*. 2022. Т. 2, Вип. 1-2. С. 7-16.
12. Брагіна Ю. А. Напрями вдосконалення організаційно-правових засад місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 49. С. 65-70.
13. Бурбика В. О. Адміністративно-правові засади взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Суми, 2017. 20 с.
14. Ващенко А. М. Теоретико-правові аспекти співвідношення правотворчої діяльності органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 18 с.
15. Віліжінський В. М. Відтворення національних традицій врядування в системі місцевого самоврядування України: автореф. дис. ... канд. наук з держ упр. Одеса, 2019. 20 с.
16. Войновський М. М. Посилення інституційної спроможності системи місцевого самоврядування через розвиток об'єднань співвласників багатоквартирних будинків: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Одеса, 2019. 20 с.
17. Гайдар М. Є. Проблеми децентралізації та добровільного об'єднання територіальних громад в Україні: конституційно-правове забезпечення та сучасні законопроектні ініціативи. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2019. № 84. С. 75-85.

18. Галус О. О. До питання про визначення меж муніципально-правового регулювання. *Університетські наукові записки*. 2019. № 1-2. С. 38-48.

19. Гілін Є. О. Адміністративно-правові основи впровадження інноваційних технологій управління в діяльність органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.

20. Гілін Є. Розвиток управління діяльністю органів місцевого самоврядування та запровадження у нього інноваційних технологій після набуття Україною статусу незалежної держави. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1, ч. 1. С. 27-31.

21. Гірняк В. О. Спроможна міська громада як суб'єкт комунальної власності в Україні: муніципально-правове забезпечення. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 8. С. 73-82.

22. Гладілін В. М. Яницька В. Ю. Децентралізація об'єднаних територіальних громад. *Містобудування та територіальне планування*. 2019. № 71. С. 115-126.

23. Голик Ю. Ю. Підзвітність органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: теоретико-правові аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 17-22.

24. Гудзь І. Г., Шамрук М. Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 198-200.

25. Гуренко М. А. Інвестиційні договори за участю органів державної влади та органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.

26. Демиденко В. О. Поняття, юридичний зміст і види методів муніципального права України *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1-2. С. 82-94.

27. Дзєга В. О. Розвиток організаційної компетентності міського голови як посадової особи місцевого самоврядування в контексті українсько-німецького проекту. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 16. С. 407-426.

28. Дробуш І. В. Соціальна функція місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 38 с.

29. Дубняк М. В. Правове регулювання інформаційної взаємодії у місцевому самоврядуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.

30. Євдокімов О. В. Організаційне забезпечення функціонування та розвитку об'єднаних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Івано-Франківськ, 2019. 20 с.

31. Єлісеєва І. О. Конституційний дуалізм місцевого самоврядування в Україні. *Форум права*. 2017. № 2. С. 52-58.

32. Іванський А. Й. Місцеве самоврядування та захист майнових прав територіальної громади: монографія. Одеса : Гельветика, 2019. 229 с.

33. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.

34. Ковач Я. В. Локальні нормативно-правові акти місцевого самоврядування: поняття, особливості, проблеми правового регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.

35. Компанієць М. М. Організаційні та організаційно-правові форми діяльності органів місцевого самоврядування в організації та здійсненні безоплатної правової допомоги. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2019. Вип. 85. С. 31-56.

36. Кондрацька Н. М. Місцеве самоврядування в Україні: конституційна модель системно-структурної організації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

37. Костицький В. Місцеве самоврядування як окрема гілка публічної влади. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 1. С. 48-50.

38. Кропивницький Р. С. Роль і місце органів місцевого самоврядування в кризових комунікаціях інституцій публічного сектору. *Науковий вісник: державне управління*. 2022. № 2. С. 87-107.

39. Кругляк Д. М. Імплементация принципів європейської хартії місцевого самоврядування як чинник формування національної моделі місцевого самоврядування. *Гілея*. 2019. № 149 (1). С. 98-102.

40. Кузькін Є. Ю. Фінансовезабезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія. Х. : Технологічний Центр, 2019. 263 с.

41. Кузьменко Н. О. Рішення органів місцевого самоврядування в механізмі правового регулювання земельних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 20 с.

42. Кулинич А. П. Правовий режим земель міських територіальних громад в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 18 с.

43. Курусь Т. В. Теоретико-правові засади нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у їх взаємодії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 20 с.

44. Ладиченко В. В. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. С. 32-34.

45. Луценко В. І. Податково-бюджетна політика місцевого розвитку за умов децентралізації фінансової системи України: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Краматорськ, 2017. 20 с.

46. Любченко П. Народовладдя та місцеве самоврядування: сутність і взаємообумовленість розвитку. *Право України*. 2019. № 10. С. 195-211.

47. Майданник О. Становлення та розвиток української моделі місцевого самоврядування. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 1. С. 55-59.

48. Матвійчук О. В., Риженко І. М. Правова регламентація надання допомоги українським біженцям органами державної влади і місцевого самоврядування Республіки Польща. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2022. № 2. С. 78-84.

49. Мигович Т. М. Місцеве самоврядування в забезпеченні сталого розвитку країни. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2019. Вип. 15 (2). С. 160-166.

50. Мирний Д. В. Організаційно-правові засади становлення та розвитку органів місцевого самоврядування та суб'єктів владних повноважень (XVIII – XX століття). *Право і суспільство*. 2021. № 1 (2). С. 15-20.

51. Михайлов Д. С. Стан функціонування організаційно-правового механізму розвитку місцевого самоврядування в Україні з урахуванням думки громадськості. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2022. Вип. 2. С. 247-253.

52. Мішин С. І. Історичне поняття місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми політики*. 2019. № 63. С. 60-72.

53. Мішин С. І. Теоретично-методологічні засади формування системи місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми політики*. 2019. № 64. С. 60-77.

54. Мішина Н. В. Участь населення у місцевому самоврядуванні: регламентація в концепціях української муніципальної реформи. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 20. С. 48-53.

55. Могілевський В. С. Роль місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму: питання взаємодії та ефективності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.

56. Молчанова Ю. Ю. Муніципальне регулювання здійснення членами територіальної громади права на участь у місцевому самоврядуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.

57. Мочков О. Б. Територіальна громада в реалізації місцевої демократії: монографія. К. : АртЕк, 2019. 266 с.

58. Мулеса Е. В. Соціальна відповідальність органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2022. Вип. 1. С. 67-72.

59. Наумова К. І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

60. Нестерович В. Ф. Особливості проведення виборів до органів місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2. С. 52-68.

61. Нікулін В. А. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування з питань реклами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 18 с.

62. Новак А. О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

63. Овакімян М. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2, ч. 1. С. 151-156.

64. Окорський В. П. Організаційно-економічні засади реформування інститутів місцевого самоврядування та їх вплив на сталий розвиток об'єднаних територіальних громад (на прикладі Рівненської області): монографія. Рівне, 2018. 363 с.

65. Остапенко О. І., Баїк О. І. Про деякі теоретичні аспекти діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення безпеки населення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 204-208.

66. Переверзева А. В. Вплив людських ресурсів на формування та розвиток територіальних громад: регіональний вимір: монографія. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. 339 с.

67. Переверзева А. В. Комплексний розвиток людських ресурсів територіальних громад умовах децентралізації: регіональний вимір: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2019. 39 с.

68. Перегуда Є. В., Згурська В. Л. Реформа місцевого самоврядування в Польщі як урок для України на післявоєнний період. *Просторовий розвиток*. 2022. Вип. 2. С. 204-215.

69. Пеша І. В. Напрями та завдання молодіжної політики на рівні територіальної громади. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. № 3. С. 98-103.

70. Пилипишин П. Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.

71. Пилипів В. І. Адміністративно-правове регулювання службових правовідносин в органах місцевого самоврядування: положення Конституції України. *Право і суспільство*. 2021. № 1 (2). С. 92-97.

72. Письменний І. В. Територіальні громади як суб'єкти активного розвитку громадянського суспільства в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. № 1. С. 144-149.

73. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.

74. Подольчак Н. Ю., Цигилик Н. В., Білоус Н. Б. Кваліфікаційна асиметрія державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування: причини виникнення та способи усунення. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2022. Вип. 2. С. 230-237.

75. Полякова К. В. Господарська компетенція органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 16 с.

76. Поляруш-Сафроненко С. О. Нормативно-правові джерела дослідження об'єднаних територіальних громад в системі місцевого самоврядування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. Вип. 55. С. 27-30.

77. Потапенко С. Характерні риси об'єднаної територіальної громади. *Вісник Академії праці, соціальних відносин та туризму*. 2019. № 2. С. 47-55.

78. Пянковський В. В. Адміністративно-правові засади реалізації прав людини у об'єднаних територіальних громадах в умовах децентралізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 20 с.

79. Роговенко О. В. Поняття та характеристика суб'єктів муніципальної правотворчості з позиції нових методологічних підходів. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 72-79.

80. Рогуля А. О. Функції органів місцевого самоврядування в організації безпеки життєдіяльності територіальних громад України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2019. 20 с.

81. Рум'янцев Ю. В. Концептуально-методологічні засади протидії вчиненню корупційних правопорушень службовцями органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.

82. Рушак І. Я. Органи місцевого самоврядування та їх посадові особи як учасники адміністративного судочинства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 18 с.

83. Сарнецька Я. А. Місцеве самоврядування: еволюція сутності та статусу. *Економіка та держава*. 2019. № 8. С. 87-92.

84. Серьогін В. Децентралізація і місцеве самоврядування у контексті зміцнення народовладдя в Україні. *Право України*. 2019. № 10. С. 158-174.

85. Сметана В. В. Методологія дослідження правозахисної діяльності у сфері місцевого самоврядування. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 82. С. 62-74.

86. Соляник К. Є. Правова форма діяльності органу публічної влади як джерело муніципального права. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 92-99.

87. Спасів Н. Я. Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Тернопіль, 2020. 40 с.

88. Співак М. В. Законодавче забезпечення державної політики у сфері місцевого самоврядування. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 82. С. 88-99.

89. Ставнійчук А. П. Місцевий референдум як форма безпосереднього здійснення муніципальної влади територіальною громадою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.

90. Третяк С. М. Створення ефективних і прозорих органів місцевого самоврядування в процесі розбудови українського громадянського суспільства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 24-27.

91. Хохленко О. М. Функції органів місцевого самоврядування в контексті проведення реформи децентралізації *Dictum factum*. 2019. № 2. С. 63-69.

92. Чернеженко О. М. Конституційні основи місцевого самоврядування в державах-учасниках Європейського Союзу і в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2019. 40 с.

93. Чернеженко О. М. Місцеве самоврядування в Україні та державах учасниках ЄС: конституційне регулювання й організаційні моделі: моногр. Київ: Ліра-К, 2018. 379 с.

94. Щебетун І. С., Волошина К. Ю. Проблеми реформування місцевого самоврядування: зарубіжний досвід та українські реалії. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 82-91.

95. Ющенко Т. В. Процесуальна правосуб'єктність органів місцевого самоврядування в адміністративному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2019. 16 с.

96. Ярошенко А. С. Теоретико-правові питання взаємовідносин між державною владою та місцевим самоврядуванням в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 6. С. 93-96.

ТЕМА 15. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Семінарське заняття – 2 год.

1. Поняття, принципи та система територіального устрою України.
2. Конституційне закріплення форми державного устрою як відносно децентралізованої унітарної держави.
3. Система адміністративно-територіального устрою.
4. Види адміністративно-територіальних одиниць.
5. Автономія: поняття та види:
 - територіальна;
 - екстериторіальна.
6. Автономна Республіка Крим – територіальна автономія у складі України.
7. Основи конституційного статусу Автономної Республіки Крим. Самоврядні повноваження Автономної Республіки Крим. Верховна Рада Автономної Республіки Крим: компетенція та організація роботи. Рада Міністрів Автономної Республіки Крим: склад та повноваження. Представництво Президента України. Взаємодія органів державної влади Автономної Республіки Крим.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Територія є матеріальною основою утворення, функціонування та розвитку будь-якої держави. Межі сучасної України визначаються державним кордоном, встановленим відповідно до Закону України «Про Державний кордон України» від 4 листопада 1991 р. Розгляд правової природи територіального устрою України передбачає визначення поняття територіального устрою у широкому та вузькому розумінні.

Разом з поняттям «територіальний устрій» у правовій літературі зустрічається термін «національно-державний устрій» – співвідношення цих понять потребує правового аналізу.

Система конституційного права України включає конституційно-правовий інститут політико-територіальної організації держави. Україна самостійно визначає механізм поділу її території на певні частини і співвідношення влади між ними. Українська держава здійснює верховенство на всій своїй території, яка в межах існуючих кордонів є недоторканною і не може бути змінена і використана без її згоди. Пропонується визначити юридичний зміст, структуру та елементи цього інституту.

Розділ IX Конституції України «Територіальний устрій України» визначає основні засади територіального устрою. Відповідно до положень цього розділу необхідно охарактеризувати систему територіального устрою, вказати її структурні елементи.

Ст. 2 Конституції України закріплює форму державного устрою України, яка має певні особливості. Змістом цих особливостей є ознаки України як унітарної держави.

Ст. 133 Конституції України закріплює систему адміністративно-територіального устрою України. На підставі цього конституційного положення потрібно визначити поняття адміністративно-територіального устрою та його складових – адміністративно-територіальних одиниць. Необхідно виявити принципи, які покладені в основу побудови системи адміністративно-територіального устрою. Важливого значення набуває і виявлення чинників, що визначають адміністративно-територіальний поділ України.

За соціально-територіальними ознаками адміністративно-територіальні одиниці поділяються на певні види. Слід визначити поняття видів адміністративно-територіальних одиниць та порядок їх створення і ліквідації відповідними уповноваженими органами.

Однією з особливостей територіального устрою України є наявність автономної одиниці – Автономної Республіки Крим. У зв'язку з цим передбачається аналіз теоретичних аспектів автономії як конституційно-правового явища. Потребує визначення поняття автономії та її видів.

Розділ X Конституції України, Конституція Автономної Республіки Крим, Закони України «Про статус Автономної Республіки Крим», «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» та інші акти національного законодавства визначають конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим.

Відповідно до положень вищезазначених конституційно-правових актів передбачається визначення обсягу повноважень Автономної Республіки Крим, системи органів автономії та їх компетенцію. Важливо зосередити увагу на розгляді питань взаємодії органів державної влади та органів Автономної Республіки Крим.

Дайте визначення наступних понять:

територіальний устрій України, державний устрій, форма державного устрою України, національно-державний устрій, територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут, принципи територіального устрою України, унітарна держава, проста унітарна держава, складна унітарна держава, централізована унітарна держава, децентралізована унітарна держава, відносно децентралізована унітарна держава, територія держави, адміністративно-територіальний устрій, система адміністративно-територіального устрою України, принципи адміністративно-територіального устрою, адміністративно-територіальна одиниця, населені пункти, села, селища, міста районного значення, міста республіканського та обласного значення, міста зі спеціальним статусом, район у містах, регіони, область, район, сільський округ, селищний округ, автономія, персональна автономія, корпоративна автономія, національно-територіальна (територіальна)

автономія, екстериторіальна автономія, політична автономія, адміністративно-національна автономія, автономна республіка, автономна область, автономний округ, Автономна Республіка Крим.

Скласти схеми:

- *Система адміністративно-територіального устрою України.*
- *Конституційно-правове регулювання адміністративно-правового устрою України.*
- *Види адміністративно-територіальних одиниць.*
- *Автономія: поняття та види.*
- *Самоврядні повноваження Автономної Республіки Крим.*

Тематика рефератів:

- *«Особливості конституційно-правового статусу міст Києва та Севастополя».*
- *«Співвідношення понять «територіальний устрій» та «національно-державний устрій».*
- *«Правові аспекти реформування адміністративно-територіального устрою сільського району в Україні».*
- *«Вплив парламенту України на визначення територіального устрою».*
- *«Проблеми співвідношення національних і територіальних чинників в організації держави».*
- *«Взаємодія органів державної влади та органів Автономної Республіки Крим».*
- *«Територіальна автономія як форма децентралізації державної влади».*
- *«Конституційно-правові засади національно-культурної автономії національних меншин в Україні».*
- *«Проблеми співвідношення національних і територіальних чинників в організації держави».*

Практичне завдання № 1

Веснянська районна у місті К. рада прийняла рішення про проведення референдуму з питання про збереження у складі міста К. Веснянського р-ну та відповідних органів місцевого самоврядування. Мешканці району на референдумі одностайно підтримали це. Через три місяці після проведення заходу міська рада ухвалила рішення про ліквідацію районного поділу в місті та неутворення, після завершення повноважень діючих районних рад, цих представницьких органів місцевого самоврядування. Згадане рішення міської ради було оскаржене депутатами Шевченківської районної ради до окружного адміністративного суду.

Розкрийте особливості таких територіальних одиниць, як райони у містах (порядок їх утворення та ліквідації, систему органів влади тощо). Проаналізуйте рішення районної та міської рад, а також районного референдуму. Наведіть і обґрунтуйте своє бачення того, яким має бути рішення адміністративного суду у цій справі.

Практичне завдання № 2

Упорядкуйте в ієрархічну систему (вищий, середній та нижчий рівні) нижче наведені територіальні одиниці адміністративно-територіального устрою України. Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) район у місті;
- б) м. Київ;
- в) місто обласного значення;
- г) район;
- д) м. Севастополь;
- е) село;
- ж) місто районного підпорядкування;
- з) Автономна Республіка Крим;
- и) селище;
- к) область.

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.

2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

3. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

4. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.

5. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.

6. Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17.03.1995 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11. Ст. 69.

7. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10.02.1998 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.

8. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України від 23.12.1998 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.

9. Про столицю України місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 р. (зі змін. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 79.

Спеціалізована література:

1. Адамович С. В. Спроби реформування адміністративно-територіального устрою в Україні (1990-2012 рр.). *Прикарпатський вісник НТШ. Думка.* 2013. № 3. С. 9-20.
2. Алексеєнко І. І. Визначення фінансового потенціалу адміністративно-територіальної одиниці: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Харків, 2013. 20 с.
3. Балаклицький А. І. Територія як основна ознака держави в контексті сучасних глобалізаційних процесів. *Публічне право.* 2016. № 1. С. 284-290.
4. Барбашова Н. Про регіоналізацію унітарної держави. *Юридичний вісник.* 2014. № 3. С. 24-30.
5. Батанов О. Конституційно-правові проблеми територіального устрою України: доктринальні та прикладні аспекти. *Право України.* 2014. № 9. С. 11-21.
6. Бендера І. Л. Формування нового адміністративно-територіального устрою України та особливості місцевих виборів в об'єднаних територіальних громадах. *Dictum factum.* 2020. № 3. С. 36-43.
7. Бондар М. Територія як конституційна цінність: поєднання публічно-владних та приватно-особистісних засад. *Право України.* 2014. № 9. С. 22-31.
8. Бородіна О. А. Актуальні питання реформи децентралізації та адміністративно-територіального устрою. *Вісник економічної науки України.* 2021. № 1. С. 68-73.
9. Бровко О. В. Необхідність трансформації адміністративно-територіального устрою в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого».* 2015. № 3. С. 283-284.
10. Верменич Я. В., Андрощук О. Зміни адміністративно-територіального устрою України ХХ-ХХІ ст.: монографія. К. : Ін-т історії України НАНУ, 2014. 181 с.
11. Власюк О. С. Стан і проблеми реформування адміністративно-територіального устрою України. *Регіональна економіка.* 2015. № 3. С. 16-23.
12. Власюк О. С. Шляхом децентралізації: виклики, ризики та пріоритети реформування регіонального розвитку в Україні. *Регіональна економіка.* 2015. № 1. С. 5-18.
13. Возняк Г. В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2018. 40 с.
14. Гамбург Л. С. Теоретичні питання децентралізації державної влади в системі публічної влади унітарної держави. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки.* 2014. № 4 (1). С. 134-145.
15. Гладілін В. М., Яницька В. Ю. Децентралізація об'єднаних територіальних громад. *Містобудування та територіальне планування.* 2019. Вип. 71. С. 115-126.
16. Год Н. В. Унітарність як оптимальна форма державного устрою України. *Історична пам'ять.* 2015. Вип. 32. С. 149-151.

17. Горбань В. І. Форма державного устрою України в контексті тенденцій глобалізації та регіоналізації. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Політологія. 2014. Т. 228 (216). С. 28-31.

18. Гречко О. О. Принцип єдності та цілісності державної території як гарантія унітарного характеру Української держави. *Право і Безпека*. 2014. № 4. С. 12-16.

19. Гречко О. О. Принципи територіального устрою України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.

20. Гречко О. О. Територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут: сутність, структура і зміст. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 17-23.

21. Гриневич В. В. Моделі адміністративно-територіального устрою в Україні: політичні реалії, експерименти та перспектива реформування. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 1. С. 213-220.

22. Губань Р. В. Питання адміністративно-територіального устрою України в рішеннях Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 4. С. 80-90.

23. Губань Р. В. Проблеми реформи адміністративно-територіального устрою столиці України-міста-героя Києва в проектах законів України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 20-22.

24. Данилишин Б. М. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України. *Регіональна економіка*. 2016. № 1. С. 5-11.

25. Дем'янюк О. І. Сутнісні характеристики та формування адміністративно-територіальних одиниць у контексті децентралізації регіонального розвитку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. 2018. № 9 (37). С. 117-124.

26. Динник І. П. Механізми взаємодії держави і громадянського суспільства в умовах децентралізації: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2019. 20 с.

27. Дмитрієва К. В. Автономія як особливий елемент територіального устрою унітарної держави. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 96-106.

28. Дністрянський М. Адміністративно-територіальний устрій України: політико-географічні проблеми функціонування та можливості оптимізації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Географічні науки. 2013. № 6. С. 138-143.

29. Дорош У. М. До визначення поняття децентралізації влади. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 3. С. 130-137.

30. Жук П. В. Актуальні завдання та шляхи реформування адміністративно-територіального устрою в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 1. С. 20-25.

31. Жуков Є. В. Теоретико-методологічні засади розуміння форми державного устрою в добу інформатизації. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2013. Вип. 5. С. 196-201.

32. Задорожня Г. В. Юридичні форми глави держави на території України. *Право та державне управління*. 2014. № 3. С. 4-8.
33. Заставецька Л. Принципи формування і механізми функціонування нових територіальних громад і систем розселення у процесі реформування адміністративно-територіального устрою України. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Географія*. 2013. Вип. 672-673. С. 95-100.
34. Іщенко О. П. Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
35. Іщенко О. П. Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою України: монографія. К. : Юрінком Інтер, 2014. 223 с.
36. Іщук С. І. Нові шляхи удосконалення адміністративно-територіального устрою України у праці Лесі Богданівни Заставецької. *Економічна та соціальна географія*. 2013. Вип. 3. С. 268-269.
37. Камінська Н. В. Децентралізація влади і досвід її проведення у зарубіжних державах. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 4. С. 35-40.
38. Коршун В. Ф. Зміст принципів адміністративно-територіального устрою. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 147-153.
39. Коршун В. Ф. Співвідношення інституту адміністративно-територіального устрою з принципами побудови державної влади. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 141-145.
40. Кравців В. С. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія. Львів : «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2016. 264 с.
41. Кресіна І. О., Грицяк Д. І., Коваленко А. А. та ін. Правові засади оптимізації адміністративно-територіального устрою: монографія. К. : Юридична думка, 2013. 327 с.
42. Кресіна І., Стойко О. Еволюція унітаризму в Україні: між консолідацією та консервацією. *Право України*. 2014. № 9. С. 45-52.
43. Липовська, С. О. Забезпечення організаційної здатності територіальних громад в умовах децентралізації: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Одеса, 2019. 20 с.
44. Литвин В. М. Адміністративно-територіальний устрій України: ретроспективне бачення і перспективи реформування. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 8. С. 58-70.
45. Лісова Т. А. Удосконалення адміністративно-територіального устрою України. *Науковий вісник Полісся*. 2015. Вип. 2. С. 53-58.
46. Лоцихін О. М. Територія сучасної держави: поняття та функції (частина друга). *Публічне право*. 2016. № 4. С. 180-184.
47. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 61-75.
48. Магновський І. Й. Принципи вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: правовий контекст. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 6-9.

49. Мануїлова К. В. Традиція децентралізації публічної влади України: від розпізнавання до конструювання: монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2018. 331 с.

50. Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна: монографія. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. 376 с.

51. Міщук В. В. Шляхи оптимізації унітарної форми державного устрою України на прикладі Польщі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2013. Вип. 21. С. 170-176.

52. Надутий А. В. Принципи територіального устрою України як підґрунтя територіальної цілісності держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 40 (1). С. 51-55.

53. Олексієнко М. М. Аналіз розвитку сільських територій України в контексті протидії зовнішнім економічним чинникам економічній безпеці держави. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 6. С. 342-354.

54. Осипенко С. О. Фінансова децентралізація в умовах унітарного устрою держави. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 3. С. 144-151.

55. Павлович-Сенета Я. П. Місто у системі територіального устрою України: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2013. Вип. 2. С. 205-216.

56. Павлюк Н. В. Організаційно-правовий механізм розвитку публічного управління у контексті децентралізації влади в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2018. 20 с.

57. Паламарчук В. А. Територія як невід'ємна ознака сучасної держави. *Наука і правоохорона*. 2016. № 1. С. 345-350.

58. Панкулин Л. А. Реформування адміністративно-територіального устрою: досвід держав-членів Європейського Союзу і Україна: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2013. 20 с.

59. Панов А. В. Територіальний устрій Франції та Італії – уроки для України: монографія. Ужгород : АУТДОР-ШАРК, 2015. 126 с.

60. Перепелюкова О. В. Світовий досвід використання децентралізації в умовах просторового посилення процесів глобалізації та інтеграції. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 5. С. 169-173.

61. Плющ Р. М., Філіппова В. Д., Проніна О. В. Вплив трансформації адміністративно-територіального устрою на реформування державного управління в Україні. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2021. № 14. С. 976-1009.

62. Приходько А. Актуальні проблеми державного устрою в Україні. *Право України*. 2014. № 9. С. 64-73.

63. Пухтинський М. Концептуальні, конституційні, політико-правові засади територіальної організації публічної влади. *Право України*. 2014. № 9. С. 88-93.

64. Роман В. Ф. Особливості децентралізації та деконцентрації влади: теоретичний аспект. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 38. С. 92-98.

65. Савенок І. В. Фінансово-економічні аспекти реформування адміністративно-територіального устрою. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. Серія: Економіка, право*. 2014. № 1. С. 121-124.

66. Сагач О. Адміністративно-територіальний устрій України: ретроспективний аналіз та сучасний стан. *Сіверянський літопис*. 2017. № 4. С. 189-196.

67. Семяновський В. М. Система територіальної статистики та адміністративно-територіальний устрій. Європейський досвід для України. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2014. № 4. С. 39-53.

68. Сірик З. О. Розвиток місцевого самоврядування у процесі реформування адміністративно-територіального устрою України. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1-2 (1). С. 248-256.

69. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика. *Віче*. 2015. № 12. С. 22-24.

70. Снігур І. Вплив парламенту України на визначення територіального устрою. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4. С. 3-7.

71. Стогова О. В. Адміністративно-територіальний устрій в Україні: основні етапи становлення та їхні характеристики. *Сучасне суспільство*. 2019. Вип. 1. С. 221-232.

72. Стойко О. М. Законодавчі ініціативи щодо вдосконалення адміністративно-територіального устрою України. *Правова держава*. 2013. Вип. 24. С. 406-412.

73. Сухонос В. В. Суверенітет як чинник диференціації форми державно-територіального устрою в контексті загальнотеоретичної юриспруденції. *Форум права*. 2017. № 2. С. 117-123.

74. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 2. С. 277-286.

75. Терханов Ф. І. Формування основ забезпечення територіальної цілісності в умовах децентралізації державної влади в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 3. С. 46-52.

76. Толстенко В. Л. Форма державного устрою як складова поняття форми держави: до методології дослідження. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 2. С. 91-97.

77. Устименко Є. Р. Децентралізація як складова успішної політичної реформи в Україні: основні виклики. *Epistemological studies in philosophy, social and political science*. 2019. Vol. 2 (1). С. 157-162.

78. Федоренко В. Система адміністративно-територіального устрою України: проблеми конституційної теорії та практики. *Право України*. 2014. № 9. С. 94-106.

79. Худoley В. Ю. Децентралізація як передумова модернізаційних змін сталого розвитку регіонів України: монографія. К. : Вишемирський В. С., 2019. 111 с.

80. Челак О. П. Вплив форми державного устрою на зміст регіональної політики сучасних держав. *Молодий вчений*. 2016. № 10. С. 132-136.

81. Шестопалова Л. М. Форма державного устрою як матриця соціального розвитку. *Форум права*. 2014. № 1. С. 526-531.

82. Шкабаро В. М. Територія як ключова ознака держави та її характеристики. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Юридичні науки*. 2015. № 2. С. 56-61.

83. Явір В. А. Етнополітичні виклики адміністративно-територіального устрою України. *Правова держава*. 2013. Вип. 24. С. 412-419.

84. Янюк Н. В. Реформування місцевих державних адміністрацій у контексті децентралізації влади в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 827. С. 30-35.

ТЕМА 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Семінарське заняття – 2 год.

1. Теоретичні основи національної безпеки України:
 - поняття та сутність національної безпеки;
 - принципи національної безпеки України;
 - об'єкти національної безпеки;
 - суб'єкти національної безпеки.
2. Система забезпечення національної безпеки України:
 - поняття системи забезпечення національної безпеки та її елементи;
 - основні функції системи забезпечення національної безпеки;
 - повноваження основних суб'єктів системи забезпечення національної безпеки;
 - засоби забезпечення національної безпеки України.
3. Гарантування прав, свобод та обов'язків громадян України при забезпеченні національної безпеки.
4. Система національної безпеки України:
 - політична безпека України;
 - економічна безпека України;
 - воєнна безпека України:
 - поняття, основи та організація оборони України;
 - воєнна політика та воєнне будівництво України;
 - теоретичні аспекти воєнної доктрини України;
 - конституційно-правовий статус Збройних Сил України;
 - екологічна безпека України;
 - інформаційна безпека України;
 - демографічна безпека України;
 - міжнародна безпека України:
 - міжнародні конфлікти і засоби розв'язання;
 - сучасна європейська політична ситуація і місце України в геополітичному просторі Європи;
 - міжнародні відносини України в контексті національної безпеки;
 - правова безпека України.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Проблема безпеки має велике значення для будь-якої людської спільноти у зв'язку з необхідністю попередження і ліквідації загроз, здатних позбавити людей матеріальних і духовних цінностей, а в деяких випадках і життя.

У зв'язку з цим надзвичайно важливим є розгляд теоретичних основ міжнародної і національної безпеки України в період свого становлення як

незалежної, суверенної держави; усвідомлення сутності національних інтересів України в нових геополітичних умовах, основних загроз у сфері національної безпеки, а також сутності і загальної характеристики всіх елементів системи національної безпеки.

Правовими категоріями, що характеризують юридичний зміст національної безпеки є її об'єкти і суб'єкти, а також принципи національної безпеки. Передбачається визначення поняття і характерних рис кожної з цих категорій.

Конституція України зараховує забезпечення національної безпеки й оборони до найважливіших завдань держави – це справа всього Українського народу (ст. 17). Виконання цього завдання залежить від утворення державою ефективної системи забезпечення національної безпеки і механізму її реалізації. Доцільно розглянути теоретичні аспекти цієї системи: визначити поняття системи забезпечення національної безпеки України, коло основних суб'єктів, що гарантують і захищають життєво важливі інтереси України, їх компетенцію.

Забезпечення національних інтересів, безпеки народу України здійснюється суб'єктами національної безпеки відповідно до притаманних їм функцій. Слід охарактеризувати види цих функцій.

При виконанні суб'єктами своїх функцій по забезпеченню національної безпеки не допускається обмеження конституційних прав і свобод громадян, виконання ними своїх обов'язків, крім випадків, передбачених законом. Національне законодавство закріплює гарантії прав, свобод та обов'язків громадян при забезпеченні безпеки. Згідно з положеннями Конституції України, Законів України «Про надзвичайний стан», «Про оборону України», Кримінального процесуального кодексу України, Кодексу про адміністративні правопорушення необхідно визначити ці гарантії.

Останнє питання цієї теми полягає у загальній характеристиці системи національної безпеки України, визначенні її поняття та основних структурних елементів. Такими елементами є політична безпека, економічна безпека, воєнна безпека, екологічна безпека, інформаційна безпека, демографічна безпека, міжнародна і правова безпека. Характеристика вищевикладених елементів потребує визначення понять, які складають правову сутність цих елементів.

Особливої уваги заслуговує воєнна безпека України. В межах цього питання слід визначити поняття оборони, її основи та порядок організації згідно з Законом України «Про оборону України». Відповідно до Указу Президента України «Про Воєнну доктрину України» від 24 вересня 2015 р. потрібно розкрити зміст воєнної доктрини України, основні риси, методологію Воєнної доктрини держави, принципи воєнно-політичної науки тощо.

Суттєва увага у Воєнній доктрині України приділяється статусу Збройних Сил України. Відповідно до Конституції України, Законів України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», Положення про Міністерство оборони України та інших законодавчих актів пропонується

охарактеризувати конституційно-правовий статус Збройних Сил України, тобто визначити поняття, ознаки, порядок організації, структуру, функції, повноваження та місце в системі національної безпеки.

Значну роль в системі національної безпеки відіграє міжнародна безпека України. Це пояснюється тим, що Україна в силу об'єктивної взаємозалежності вступає у відносини з іншими державами. В міру їх поглиблення та розвитку і з метою надання цим відносинам стабільності і безпеки на певному етапі ці відносини набувають правової форми. Правова форма має свій вираз у міжнародному праві і міжнародній безпеці.

У міжнародних відносинах можуть виникати протиріччя, що призводить до міжнародних конфліктів. Потрібно визначити правову природу міжнародних конфліктів та вказати способи їх врегулювання. Одночасно з теоретичними аспектами варто розглянути сучасні міжнародні конфлікти, особливості європейської політичної ситуації і місце України у європейському просторі.

Дайте визначення наступних понять:

теорія національної безпеки, національна безпека України як конституційно-правовий інститут, національні інтереси, принципи національної безпеки, об'єкти національної безпеки, суб'єкти національної безпеки, функції національної безпеки, концепція національної безпеки України, система забезпечення національної безпеки України, засоби забезпечення національної безпеки України, суб'єкти системи забезпечення національної безпеки України, гарантії забезпечення національної безпеки України, система національної безпеки України, політична безпека України, міжнаціональні (міжетнічні) конфлікти, політичні конфлікти, воєнний елемент, економічна безпека України, продовольча безпека, ресурсна безпека, цінова безпека, фінансово-грошова безпека, кримінальна безпека, воєнна безпека України, оборона України, територіальна оборона, воєнна доктрина, стан війни, воєнний час, воєнний стан, мобілізація, армія, Збройні Сили України, військовий обов'язок, військова служба, юридична відповідальність військовослужбовців, екологічна безпека України, інформаційна безпека України, демографічна безпека України, міжнародна безпека України, міжнародне право, міжнародні конфлікти, геополітичне становище держави, правова безпека України.

Скласти схеми:

- Система національної безпеки України.
- Система забезпечення національної безпеки.
- Міжнародні конфлікти і засоби розв'язання.
- Конституційно-правовий статус Збройних Сил України.
- Правова безпека України.

Тематика рефератів:

- *«Міжнародні відносини України в контексті національної безпеки».*
- *«Практичне забезпечення економічної безпеки України».*
- *«Національна безпека: об'єкт, суб'єкт та принципи».*
- *«Особливості європейської політичної ситуації і місце України у європейському просторі».*
- *«Порушення прав людини як загроза національній безпеці України».*
- *«Поняття та зміст доктрини інформаційної безпеки».*
- *«Роль правоохоронної функції держави у державотворчому і правотворчому процесах в Україні».*
- *«Проблеми і напрями дослідження історії суб'єктів сектору безпеки України».*
- *«Забезпечення екологічної безпеки в природо-ресурсних правовідносинах».*
- *«Правова основа інформатизації суспільства».*

Практичне завдання № 1

До суб'єктів безпеки відносять:

- суспільство, його матеріальні та духовні цінності;
- території, навколишнього природного середовища
- державу, її конституційний устрій, суверенітет і територіальну цілісність;
- особистість, її права та свободи.

Розташуйте ці суб'єкти за першочерговістю, виходячи з принципу соціальної держави.

Який з перерахованих суб'єктів є основним і чому?

Практичне завдання № 2

Верховна Рада України прийняла постанову «Про здійснення Верховною Радою емісійно-кредитної політики в інтересах національної безпеки України». Національний Банк України звернувся до Конституційного Суду України, в результаті чого Конституційний Суд визнав дану постанову такою, що не відповідає чинному законодавству.

Проаналізуйте дії Верховної Ради України та Конституційного Суду України з точки зору їх правомірності.

Практичне завдання № 3

Президент України погодивши з керівництвом Організації Північноатлантичного договору (НАТО) засади вступу України до даної міжнародної організації, подав до Верховної Ради України відповідні законопроекти. На критику опозиційних депутатських фракцій – вступ України до НАТО є актом зміни

конституційного ладу, що належить виключно народові та реалізується у формі проведення всеукраїнського референдуму, Глава держави навів власні аргументи. Зокрема, НАТО є міжурядовою, а не міжнародною організацією, право визначати членство у якій належить уряду як представнику народу, а не самому народові; Конституція України не містить положень, що наша держава є позаблоковою державою. Тому для вступу до НАТО достатньо прийняти лише відповідні закони як це було зроблено при вступі України до Світової організації торгівлі.

Як Ви вважаєте, чи є вступ до Організації Північноатлантичного договору актом зміни конституційного ладу України? Наскільки переконливою є позиція Президента України з цього питання?

Практичне завдання № 4

Порівняйте правові режими воєнного та надзвичайного стану, які запроваджуються в Україні:

№	Вид стану	Спільні риси	Відмінні риси
1.	Воєнний стан		
2.	Надзвичайний стан		

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змін, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.

2. Конвенція про кіберзлочинність 23.11.2001 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Ст. 107.

3. Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12.12.1991 р. (зі змін, і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 188.

4. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. (зі змін, та доп.) *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст.180.

5. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. (зі змін, і доп.) *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст.108.

6. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. (зі змін, і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.

7. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. (зі змін, і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

9. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. (зі змін, і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. Ст. 176.

10. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.

11. Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 р. (зі змін. та доп.) *Голос України*. 2020. № 195.

12. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.

13. Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України від 01.12.2005 р. (за змін. та доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 8. Ст. 94.

Спеціалізована література:

1. Колюх В. В. Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки, оборони та розвідки: зарубіжний і вітчизняний досвід. Основи національної безпеки: монографія. К. : Ліра-К, 2022. 407 с.

2. Альван А. Концептуальна модель державного управління у сфері національної безпеки у Великобританії. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2022. Вип. 2. С. 31-43.

3. Альван А. Нормативно-правові механізми забезпечення системи державного управління національною безпекою в Україні. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2022. Вип. 1. С. 17-33.

4. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 39 с.

5. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. К. : Талком, 2017. 575 с.

6. Артеменко М. Ю. Забезпечення національної стабільності у сфері національної безпеки сучасної держави: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2021. 20 с.

7. Баранов О. П. Механізм управління Державною спеціальною службою транспорту в системі забезпечення національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.

8. Безрук О. О. Політична мобілізація українського суспільства в умовах гібридної війни. *Сучасне суспільство*. 2016. Вип. 2. С. 15-23.

9. Богма О. С. Державне регулювання інституціональних змін в сфері забезпечення бюджетної складової економічної безпеки національної економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2017. 40 с.

10. Бутнік-Сіверський О. Б. Принципи формування національної безпеки України з огляду прав інтелектуальної власності: теоретичний зріз розвитку. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 3. С. 70-83.

11. Виговська О., Белоусова Н. Інформаційна складова національної безпеки України: кол. монографія. К. : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2017. 166 с.

12. Вичалківська Ю. С. Механізми демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2018. 20 с.

13. Демченко В. Державна мова як об'єкт національної безпеки: монографія. Херсон : Вишемирський В. С., 2019. 175 с.

14. Денисов А. І. Господарсько-правове забезпечення технологічної безпеки держави: монографія. Х. : Юрайт, 2017. 202 с.

15. Джураєва О. О. Теоретико-правовий аспект функції забезпечення національної безпеки сучасної держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. Вип. 53. С. 8-11.
16. Єзеров А. А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 2. С. 60-67.
17. Єременко Я. І. Ризики та загрози національної безпеки України: проблеми та потреби. *Нотатки сучасної науки*. 2022. № 3. С. 48-50
18. Єфименко Т. І. Фіскальна та монетарна безпека національної економіки: монографія. К. : ДНУ «Акадкмія фінансового управління», 2016. 444 с.
19. Загуменна Ю. О. Сучасні тренди та концептуальні підходи до розуміння сутності поняття «національна безпека». *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 34-48.
20. Зарембо К. В. Спільна політика безпеки та оборони ЄС як чинник впливу на реалізацію безпекових інтересів України: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 16 с.
21. Капштик О. В. Державні механізми стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2019. 20 с.
22. Кінаш Н. Б. Національна безпека та захист громадянства України: реалії сьогодення, перспективи майбутнього. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 3. С. 8-13.
23. Клименко Н. Г. Теоретико-методологічні засади механізму взаємодії органів публічної влади та недержавних інституцій у сфері національної безпеки: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2021. 40 с.
24. Кобко Є. В. Правове регулювання забезпечення національної безпеки в Україні: виклики сьогодення. *Право і Безпека*. 2022. № 2. С. 179-188.
25. Коломоєць Т. О., Жуков М. С. Особливості забезпечення національної безпеки України шляхом здійснення розвідувальної діяльності: історичний досвід Запорозької Січі. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. № 1. С. 7-12.
26. Коцюба Р. О. Конституційно-правові гарантії ядерної безпеки: міжнародний та національний аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 40 с.
27. Кравчук О. Ю. Політична безпека України як наукова і практична проблема. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. № 6 (3). С. 82-83.
28. Красников Є. В. Організаційно-правовий механізм управління державним оборонним замовленням в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2018. 20 с.
29. Крук С. І. Інституційність державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія, методологія та практика: монографія. Х. : НУЦЗУ, 2019. 323 с.
30. Кулінська А. В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Одеса, 2017. 42 с.
31. Лемак О. В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38 (2). С. 64-67.

32. Лисенко Ю. Г. Модернізація системи управління економічною безпекою національної економіки: методологія, індикатори та інструменти: монографія. Полтава, 2018. 260 с.
33. Мазій І. В. Державне регулювання розвитку волонтерської діяльності в Україні щодо посилення обороноздатності держави: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2019. 20 с.
34. Маркєєва О. Д., Розвадовський Б. Л. Теоретичні підходи до державно-приватного партнерства у сфері національної безпеки. *Стратегічна панорама*. 2022. № 1. С. 42-50.
35. Махненко А. М. Публічне управління та національна безпека: монографія. К. : НАУ, 2019. 327 с.
36. Мосейко А. Г. Актуальні проблеми публічного адміністрування вітчизняною сферою національної безпеки: монографія. Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2022. 151 с.
37. Нікітін Ю. В. Національна безпека України в сучасних умовах: ризики і фактори впливу. *Юридична наука*. 2015. № 2. С. 141-147.
38. Нікулін Є. Ю. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки Національної поліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 14 с.
39. Ольшевський С. В. Інженерно-технічні методи утилізації компонентів бойових отруйних речовин на підприємствах оборонно-промислового комплексу України: автореф. дис. ... д-ра техн. наук. Київ, 2017. 36 с.
40. Орел М. Г. Політична безпека як складова національної безпеки: теоретичний аспект. *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2018. № 1. С. 22-34.
41. Орел О. В., Мідіна А. С., Євтушенко І. В. Інформаційна безпека як системоутворюючий елемент моделі забезпечення національної безпеки України. *Честь і закон*. 2022. № 4. С. 101-110.
42. Павлютін Ю. М. Принципи організації публічного адміністрування у сфері забезпечення національної безпеки України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. Вип. 50. С. 22-25.
43. Пашинський В. Й. Забезпечення оборони України: адміністративно-правові аспекти: монографія. К. : Освіта України, 2018. 407 с.
44. Пелих А. О. Воєнно-політичні моделі держав в управлінні національною безпекою євроатлантичних і пострадянських країн: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
45. Погібко О. І. Воєнна доктрина України нормативно-правове підґрунтя законодавчого забезпечення оборони держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3. С. 17-24.
46. Порока С. Г. Правове забезпечення державної політики у сфері національної та цивільної безпеки України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2022. Вип. 2. С. 316-322.
47. Потапенко Є. Методи і способи міждержавної правової інтеграції. *Право України*. 2014. № 6. С. 120-130.

48. Примуш Р. Б. Роль цифровізації в системі публічного управління у сфері національної та цивільної безпеки в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління.* 2022. Вип. 2. С. 323-329.

49. Пучков О. О. Реформа нормативного забезпечення правопорядку у сфері національної безпеки: актуальні питання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2018. Т. 29 (68), № 3. С. 7-11.

50. Романюк М. Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання. *Демографія та соціальна економіка.* 2015. № 3. С. 99-111.

51. Савицький В. Т. Інформаційна безпека в системі національної безпеки України. *Університетські наукові записки.* 2017. № 2. С. 195-207.

52. Сенченко М. Запорука національної безпеки в умовах інформаційної війни. *Вісник Книжкової палати.* 2014. № 6. С. 3-9.

53. Ситник Г. П. Проблемні питання розробки нової Стратегії національної безпеки України. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки.* 2014. № 3-4. С. 105-116.

54. Сітарський С. М. Інституціоналізація діяльності органів державної влади щодо врегулювання політичних конфліктів у контексті національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.

55. Сіцінська М. В. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони України: монографія. К. : НАДУ, 2014. 363 с.

56. Сіцінська М. В. Державне управління у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2014. 36 с.

57. Смирнова К. Екстериторіальна дія права Європейського Союзу: досвід для України. *Право України.* 2014. № 4. С. 153-159.

58. Смолянук В. Ф. Системні засади національної безпеки України. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Політологія.* 2018. № 2. С. 107-126.

59. Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. 40 с.

60. Сокурєнко В. В. Сфера оборони України: адміністративно-правове регулювання: монографія. К. : НАВС, 2015. 540 с.

61. Сокурєнко В. Особливості організації оборони в Україні. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 3. С. 172-177.

62. Сопілко І. Роль стратегії національної безпеки України в правовому регулюванні державної інформаційної політики України. *Юридична Україна.* 2014. № 6. С. 8-14.

63. Строяновський В. В. Інституціоналізація стратегічного аналізу в процесі державного управління у сфері національної безпеки: монографія. К. : НАДУ, 2018. 691 с.

64. Тимошенко О. В. Регуляторні засади забезпечення економічної безпеки національної економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2016. 40 с.

65. Тимошенко. О. В. Економічна безпека національної економіки в умовах глобалізації: монографія. К. : Наш формат, 2016. 383 с.

66. Толок П. О. Фінансова безпека підприємств оборонної галузі України у взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2019. 24 с.
67. Топольницький В. В. Адміністративно-правові аспекти представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 23 с.
68. Туркот М. Військова складова національної безпеки України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 44-50.
69. Турченко Ю. В. Реалізація державної інформаційної політики України у сфері оборони: монографія. К. : Кондор, 2018. 145 с.
70. Устименко О. В. Моніторинг національної безпеки як складова механізму стратегічного планування. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2016. № 4. С. 50-55.
71. Устименко О. В. Пеньковський В. І. Індикатори (показники) стану національної безпеки як результат моніторингу національної безпеки за певний проміжок часу. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2016. № 1-2. С. 62-75.
72. Устименко О. В. Система управління сектором безпеки і оборони України як складова державного управління. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 3-4. С. 25-34.
73. Цевельов О. Є. Державне реагування на загрози національній безпеці у сфері безпеки державного кордону України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2017. 20 с.
74. Чекаленко Л. Історія еволюції національної безпеки суб'єктної України. *Зовнішні справи*. 2022. Т. 32 (1). С. 16-21.
75. Чепік-Трегубенко О. С. Верховенство права у формуванні державної політики у сферах національної безпеки і оборони: теоретико-методологічний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спец. вип. № 2 (121). С. 183-188.
76. Чуваков О. А. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 36 с.
77. Шевченко М. М. Функції та завдання системи забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 3-4. С. 14-24.
78. Шумка А. В. Черник П. П. Теоретичні аспекти інформаційних війн та національна безпека. *Грані*. 2015. № 9. С. 10-16.
79. Юрій І. А. Воєнна доктрина у системі нормативно-правового забезпечення національної безпеки на сучасному етапі розвитку української державності. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (3). С. 225-229.
80. Ядуха С. Й., Лисак О. М. Національна безпека України. Її основні аспекти, принципи та загрози. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. № 5 (1). С. 131-136.
81. Янчук А., Блистів Т., Колесник В., Пригунов П. Нормативно-правове забезпечення національної безпеки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 5-16.
82. Янюк С. Територіальна оборона України: механізми реалізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. Вип. 2. С. 121-124.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Підготовка до семінарських занять допомагає глибше вивчити основні теми дисципліни «Конституційне право», оволодіти вмінням самостійно працювати з Конституцією України, законами, іншими нормативно-правовими актами та спеціалізованою літературою.

Самостійна робота здійснюється у таких формах:

- виконання домашніх завдань;
- складання схем, таблиць з тем курсу «Конституційне право»;
- підготовка наукових доповідей та рефератів з тем, зазначених в програмі курсу;
- складання процесуальних документів;
- робота як з нормативними актами внутрішнього законодавства, так і з міжнародними актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими міжнародними актами, а також тлумачення їх відповідно до конкретних обставин;
- доопрацювання матеріалів лекції шляхом пошуку додаткової спеціалізованої літератури та опрацювання нормативно-правових актів;
- робота в інформаційних мережах;
- опрацювання додаткової спеціалізованої літератури;
- складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.

Підготовка до семінарських занять передбачає вирішення ситуаційних задач з відповідної теми. Вирішення ситуаційних задач передбачає ретельне вивчення всіх питань семінарського заняття, ознайомлення з рекомендованою літературою, опрацювання та детальний аналіз нормативних джерел з відповідної теми.

Розглядаючи конкретне завдання, необхідно дослідити всі обставини казусу і чітко відповісти на поставлені після завдання питання. Відповіді мають носити розширений та обґрунтований характер, обов'язково із посиланням на норми того чи іншого нормативного акту, а також на монографічне або навчально-методичне джерело, яке використовувалося.

Складаючи схеми чи таблиці, необхідно ознайомитися зі всіма матеріалами відповідної теми, опрацювати нормативно-правові акти та іншу спеціалізовану літературу. Виклад матеріалу в схемах та таблицях повинен бути стислим, максимально інформативним. Текстову інформацію, що подано в схемах та таблицях, потрібно ретельно перевірити на відсутність орфографічних, граматичних чи стилістичних помилок. Схеми, таблиці мають бути подані на електронному носії та у роздрукованому вигляді. Усі схеми повинні бути підписані і обов'язково сформовані в окрему папку.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Однією з форм організації навчального процесу в умовах кредитної трансферно-накопичувальної системи є індивідуальна робота Здобувачів.

Індивідуальна робота Здобувачів з дисципліни «Конституційне право» може включати:

- написання наукових статей та тез наукових доповідей;
- участь у студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах, наукових засіданнях, науково-практичних семінарах, колоквиумах тощо;
- участь у роботі студентського наукового гуртка з конституційного права;
- анотацію прочитаної додаткової літератури з навчальної дисципліни, бібліографічний опис літератури;
- зібрання постатейного матеріалу та письмовий аналіз конституційного законодавства України;
- розробка мультимедійних презентацій у вигляді спеціально підготовленого слайд-шоу, де матеріал подається у вигляді схем, діаграм, статистичних даних тощо;
- написання наукових доповідей, рефератів та їх презентація на семінарських заняттях.

Вибір видів індивідуальної роботи здійснюється Здобувачем за власними інтересами та попереднім узгодженням з викладачем. Тематику та форму індивідуальної роботи Здобувач отримує на початку навчального року і здає роботу у визначені строки. Організацію, контроль та оцінювання якості виконання індивідуальної роботи Здобувачів здійснює науковий керівник. Індивідуальна робота подається на кафедру для перевірки до початку екзаменаційної сесії.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Принципи і види контролю знань здобувачів вищої освіти з дисципліни «Конституційне право»

Контроль знань є складовою багатогранного навчального процесу в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ і являє собою організацію зворотного зв'язку як засобу управління навчально-виховним процесом.

Показники контролю знань Здобувачів – основа для судження про результаті навчання та для вирішення таких питань, як ступінь опанування навчальної програми, переведення на наступний курс.

Результати контролю знань слугують основним показником, за яким оцінюється робота окремого Здобувача, академічної групи, курсу, факультету в цілому, а також робота викладача.

За умови вірної організації контроль знань слугує і навчальним, виховним, організаційним, розвиваючим, методичним та іншим цілям.

Контроль знань ґрунтується на таких основних **принципах**:

- перевірка й оцінка знань Здобувачів мають відображати рівень засвоєння знань та стимулювати Здобувачів до досягнення нових успіхів;
- перевірка й оцінювання знань мають проводитися систематично, планово, у нерозривному зв'язку з усім процесом навчання;
- послідовно з поступовим ускладненням завдань, змісту й методики;
- перевірка й оцінювання знань здійснюються з урахуванням індивідуальних особливостей і особистих успіхів кожного окремого Здобувача;
- диференціація оцінок має здійснюватися за заздалегідь визначеними об'єктивними критеріями;
- оцінка знань Здобувача повинна відповідати істинній якості та кількості засвоєних знань, умінь і навичок.

Контрольні заходи з дисципліни «**Конституційне право**» проводяться протягом семестру та охоплюють: *діагностичний, поточний контроль (складається з оцінювання аудиторної, індивідуальної та самостійної роботи) та підсумковий контроль (залік/екзамен)*. У разі настання обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин) контрольні заходи можуть проводитися з використанням технологій дистанційного навчання.

Підсумковий контроль знань здобувачів вищої освіти

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання на певному освітньому рівні або на окремих його завершених етапах. Присвоєння Здобувачу кредитів ЄКТС і присудження кваліфікацій здійснюється винятково за результатами підсумкового контролю.

Підсумковий контроль успішності проводиться у формі *екзамену, заліку чи диференційованого заліку* з конкретної навчальної дисципліни або окремої її завершеної частини в обсязі навчального матеріалу, визначеного РПНД цієї навчальної дисципліни, і у терміни, встановлені графіком освітнього процесу.

Метою підсумкового контролю знань є визначення дійсного рівня та змісту знань здобувачів вищої освіти з конкретної дисципліни за обсягом, якістю, глибиною та вмінням застосовувати одержані знання у практичній діяльності відповідно до моделі конкретного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Підсумковий контроль знань з цієї дисципліни проводиться у формі екзамену. Питання до екзамену є вузловими, узагальненими, комплексними, потребують творчого підходу під час побудови відповіді та вміння синтезувати отримані знання.

Питання до екзамену відбираються в межах програмних питань, що становлять зміст навчальної дисципліни. Програмні питання доводяться до Здобувачів на початку навчального семестру.

Передумовою для успішного складання екзамену з дисципліни є поточна робота протягом семестру.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»

У Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ встановлюється єдина максимальна сума балів – **100 балів**. Тобто, це максимально можлива сума балів за всі види робіт з початкової дисципліни: семінарські, практичні та інші заняття; контрольні роботи; самостійне вивчення першоджерел, тем і розділів; робота за індивідуальним планом; колоквіуми, написання тез тощо.

Встановлюються: максимальні суми балів за виконання завдань у рамках аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи – **60 балів; 40 балів** – за виконання завдань, винесених на підсумковий контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань, навичок і вмінь, виявлених під час аудиторної роботи (семінарських та практичних занять);
- якості виконання індивідуальної та самостійної роботи.

Поточний контроль може проводитись усно, письмово або у формі комп'ютерного тестування, колоквіуму, оцінювання виступів на семінарських заняттях, ділових чи імітаційних ігор тощо, під час як навчальних занять, так і індивідуальної та самостійної роботи, зокрема з використанням системи управління дистанційним навчанням.

Аудиторна робота на семінарських і практичних заняттях оцінюється за критеріями оцінювання аудиторної роботи, що розробляються кафедрою загальноправових дисциплін та передбачені в робочій програмі з навчальної дисципліни «Конституційне право».

Самостійна та індивідуальна робота, що передбачена робочою програмою з навчальної дисципліни «Конституційне право», оцінюються викладачем за шкалою від 0 до 15 балів кожна. Виконання завдань, які виносяться на самостійну та індивідуальну роботу, може контролюватися викладачем під час консультацій або проведення аудиторної роботи.

Науково-педагогічні працівники кафедри загальноправових дисциплін мають право нараховувати заохочувальні бали за додаткову індивідуальну роботу, спрямовану на поглиблене вивчення навчальної дисципліни (підготовка конкурсної роботи; публікація статті; тез доповідей до участі у конференціях, круглих столах, наукових семінарах; участь в олімпіадах, вікторинах тощо; творчі та спортивні здобутки). При нарахуванні заохочувальних балів загальна сума балів за індивідуальну роботу не повинна перевищувати максимально допустиму (15 балів).

Переведення значення рейтингових оцінок з кредитного модуля в ECTS та традиційні оцінки

Встановлюється порядок перерахунку рейтингових показників 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну бальну шкалу та європейську шкалу ECTS:

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу
A	відмінно	90–100
BC	добре	75–89
DE	задовільно	60–74
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35–59
F	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1–34

FX означає: «незадовільно» – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ) З КУРСУ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»

Екзамен є остаточною формою контролю з навчальної дисципліни «Конституційне право», засобом виявлення і оцінки результатів навчального процесу.

Мета екзамену полягає у завершенні курсу вивчення «Конституційне право», оцінити рівень отриманих Здобувачами знань.

Критерії оцінювання:

«Відмінно» – якщо здобувач вищої освіти глибоко у повному обсязі засвоїв програмний матеріал; вичерпно та послідовно, грамотно й логічно його висловлює; вільно володіє понятійним апаратом з навчальної дисципліни; виявляє вміння самостійно узагальнювати та висловлювати матеріал, не допускаючи помилок.

«Добре» – якщо здобувач вищої освіти твердо знає програмний матеріал, грамотно і по суті висловлює його, не допускає важливих неточностей у відповіді на запитання; має незначні зауваження під час надання відповідей.

«Задовільно» – якщо здобувач вищої освіти засвоїв основний матеріал, але не знає окремих подробиць, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушує послідовність у викладенні програмного матеріалу та вагається при виконанні завдань, не вміє обґрунтовувати власні судження та наводить власні приклади.

«Незадовільно» – якщо здобувач вищої освіти не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки, з великими труднощами відповідає на питання, не володіє понятійним апаратом з курсу.

Питання:

1. Поняття конституційного права. Місце конституційного права в системі національного права України.
2. Предмет, метод конституційного права України як галузі права та їх специфіка.
3. Система конституційного права України: поняття, елементи та їх характеристика.
4. Конституційно-правові норми: поняття, структура, класифікація.
5. Конституційно-правові інститути: поняття, специфіка, види.
6. Принципи конституційного права: поняття та види.
7. Конституційно-правові відносини: поняття, ознаки та види. Умови виникнення, зміни та припинення конституційно-правових відносин.
8. Конституційно-правові норми та конституційно-правові відносини: їх співвідношення.
9. Форми конституційного права України: поняття та види.

10. Предмет, методологія, завдання та джерела науки конституційного права України. Зв'язок науки конституційного права з іншими суспільними та галузевими юридичними науками.

11. Конституційне право як навчальна дисципліна: поняття, система, функції.

12. Основні етапи розвитку конституційного процесу в Україні.

13. Конституція Пилипа Орлика 1710 року та Конституція України 1996 року: порівняльно-правовий аналіз.

14. Загальна характеристика радянського періоду конституційного процесу в Україні.

15. Зміст сучасної конституційної реформи в Україні: концептуальні засади.

16. Конституційно-правове забезпечення політичної реформи в Україні. Удосконалення конституційно-правового статусу суб'єктів політичної системи України.

17. Поняття, ознаки та сутність Конституції України.

18. Конституція та держава: їх співвідношення.

19. Функції Конституції України та її характеристика.

20. Класифікація конституцій: мета та критерії класифікації.

21. Об'єкти конституційного регулювання. Дія Конституції України.

22. Форма та структура Конституції України.

23. Чинники ефективності дії Конституції України. Спеціально-юридичні чинники.

24. Порядок внесення змін до Конституції України (Розділ XIII Конституції України). Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України.

25. Поняття, структура, особливості, ознаки конституційного ладу України.

26. Демократична, правова, світська держава – конституційно-правова характеристика.

27. Політичний плюралізм та ідеологічне розмаїття: порівняльний аналіз.

28. Система гарантій конституційного ладу України: поняття та види гарантій.

29. Поняття, принципи, ознаки державного ладу України.

30. Система органів державної влади в Україні.

31. Поняття, ознаки, принципи суспільного ладу України.

32. Структура суспільного ладу України: поняття та загальна характеристика.

33. Політична система України: поняття та характеристика елементів.

34. Економічна система та соціальна система України: конституційно-правові засади.

35. Духовно-культурна система України: конституційно-правові засади.

36. Місце прокуратури в системі органів державної влади.

37. Система та структура прокуратури.

38. Функції та повноваження прокуратури.

39. Акти органів прокуратури: види, зміст.

40. Поняття та конституційні принципи правового статусу людини та громадянина в Україні та європейських державах.

41. Система гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні.

42. Конституційно-правові засади статусу іноземних громадян, осіб без громадянства та біженців в Україні.

43. Роль міжнародних актів в регулюванні конституційних прав, свобод та обов'язків в Україні.

44. Громадянство України: законодавство, міжнародні акти, зміст права на громадянство, документи, які підтверджують громадянство України. Принципи набуття громадянства України. Територія держави. Умови прийняття до громадянства України (порядок розгляду заяв громадян з питань громадянства України). Втрата громадянства України. Зміна громадянства України.

45. Необмеженість конституційних прав і свобод людини і громадянина.

46. Право приватної власності: конституційно-правовий аспект.

47. Статус мови в Україні (Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»).

48. Право громадян на звернення (Закон України «Про звернення громадян»).

49. Право на правову допомогу (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

50. Право на звернення до міжнародних установ (Закон України «Про ратифікацію конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції»).

51. Право на повагу до гідності, невтручання в особисте і сімейне життя, таємницю листування, недоторканість життя (ст.ст. 162, 163 КК України, ст. 126 КК України, ст. 27 КПК України, ст.ст. 289, 297, 301, 306, 311 ЦК України).

52. Поняття конституційно-правової відповідальності: характеристика підходів. Співвідношення конституційно-правової відповідальності з конституційною, державно-правовою відповідальністю. Місце конституційно-правової відповідальності в системі соціальної відповідальності.

53. Ознаки конституційно-правової відповідальності (2 групи): їх характеристика.

54. Функції конституційно-правової відповідальності: поняття та види.

55. Конституційно-правова відповідальність та конституційний контроль, їх співвідношення.

56. Класифікація конституційно-правової відповідальності: критерії класифікації та види.

57. Конституційне правопорушення (делікт): поняття, склад (характеристика елементів), класифікація.

58. Поняття, ознаки та принципи виборів в Україні.

59. Класифікація виборів в Україні.

60. Виборча система в Україні.

61. Виборчий процес в Україні: конституційно-правова характеристика.

62. Референдуми в Україні: поняття, принципи, види. Передумови виникнення референдумів.

63. Референдний процес. Предмет всеукраїнського референдуму, учасники та їх конституційно-правовий статус. Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму. Місцеві референдуми в Україні: поняття, види, основні засади організації та проведення.

64. Ідея парламентаризму та її реалізація в Україні.

65. Основні напрями парламентської реформи в контексті внесення змін до Конституції України.

66. Поняття та ознаки Верховної Ради України як органу законодавчої влади.

67. Функції Верховної Ради України: поняття, види, зміст.

68. Статус народного депутата України: конституційно-правові засади.

69. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: конституційно-правовий статус.

70. Рахункова палата: поняття, завдання, функції повноваження, структура.

71. Депутатські фракції, комітети, спеціальні тимчасові комісії Верховної Ради України: конституційно-правовий статус.

72. Повноваження Верховної Ради України.

73. Засідання Верховної Ради України: ведення пленарних засідань; прийняття рішень; порядок надання слова; організація розгляду питань; протокол; стенографічний бюлетень; стенографічний звіт; розробка проєктів законів; розгляд законодавчих пропозицій, законопроєктів, поправок; розгляд законопроєктів у першому читанні; розгляд законопроєктів у другому читанні; розгляд законопроєктів у третьому читанні.

74. Застосування процедури імпічменту: конституційно-правові засади та практика застосування.

75. Апарат Верховної Ради України: конституційно-правовий статус та структура.

76. Зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України і міжпарламентські зв'язки. Засади зовнішньої політики України. Законодавство з питань зовнішньої політики України.

77. Ратифікація та денонсація міжнародних договорів, приєднання до міжнародних договорів.

78. Співробітництво України з Організацією Об'єднаних Націй.

79. Європейське регіональне співробітництво.

80. Співробітництво Верховної Ради України з парламентами інших країн.

81. Становлення інституту президентства в Україні.

82. Проблеми президентської влади на сучасному етапі розвитку України.

83. Функції Президента України: поняття, види, зміст.

84. Повноваження Президента України.

85. Офіс Президента України: конституційно-правова регламентація, структура, функції та основні завдання.

86. Консультативні та дорадчі органи Президента України: конституційно-правові засади.

87. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки та оборони при Президентіві України.

88. Організація взаємодії Президента України з Кабінетом Міністрів України, з законодавчою владою, судовою владою, органами місцевого самоврядування.

89. Органи виконавчої влади та інші державні органи, підпорядковані Президентові України.

90. Виконавча влада як відносна самостійна форма єдиної державної влади. Особливості організації виконавчої влади в Україні. Система органів виконавчої влади.

91. Кабінет Міністрів України – вищий орган в системі органів виконавчої влади: склад, основні функції, повноваження.

92. Центральні органи виконавчої влади: міністерства; державні комітети (державні служби); центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом.

93. Місцеві державні адміністрації: завдання, функції та повноваження. Дострокове припинення повноважень.

94. Акти органів виконавчої влади: поняття, види, зміст.

95. Взаємодія органів виконавчої влади з іншими державними органами.

96. Адміністративна реформа в Україні: концептуальні засади.

97. Міжнародно-правова регламентація питань організації місцевого самоврядування. Європейська Хартія місцевого самоврядування.

98. Сучасні моделі місцевого самоврядування. Конституційне закріплення моделі місцевого самоврядування в Україні.

99. Поняття та суть місцевого самоврядування. Правові основи та система місцевого самоврядування.

100. Повноваження місцевого самоврядування.

101. Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування.

102. Гарантії місцевого самоврядування.

103. Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття та юридична сила. Припинення дії та відміна актів органів місцевого самоврядування.

104. Судовий захист прав місцевого самоврядування. Перспективи розвитку місцевого самоврядування в рамках проведення адміністративної реформи.

105. Поняття, соціальна функція та значення судової влади.

106. Конституційні принципи правосуддя.

107. Законодавство про статус суддів. Гарантії незалежності суддів.

108. Порядок призначення та обрання суддів. Підстави, за яких припиняються повноваження суддів.

109. Система судової влади в Україні.

110. Правові засади діяльності органів суддівського самоврядування в Україні.

111. Вища рада правосуддя України: порядок формування, склад, основні функції, повноваження.

112. Порядок формування Конституційного Суду України, його чисельний склад, структура, вимоги до суддів.

113. Статус суддів Конституційного Суду України та гарантії їх діяльності.

114. Законодавчі засади організації та діяльності Конституційного Суду України: функції та повноваження. Регламент Конституційного Суду України – нормативно-процесуальний акт.

115. Конституційне провадження. Форми звернення до Конституційного Суду України.

116. Акти Конституційного Суду України: характерні риси та проблеми реалізації.

117. Поняття, принципи та система територіального устрою України.

118. Конституційне закріплення форми державного устрою України як відносно децентралізованої унітарної держави.

119. Система адміністративно-територіального устрою. Види адміністративно-територіальних одиниць.

120. Автономія: поняття та види: територіальна; екстериторіальна. Автономна Республіка Крим – територіальна автономія у складі України.

121. Основи конституційного статусу Автономної Республіки Крим. Самоврядні повноваження Автономної Республіки Крим. Верховна Рада Автономної Республіки Крим: компетенція та організація роботи. Рада міністрів Автономної Республіки Крим: склад та повноваження. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. Взаємодія органів державної влади Автономної Республіки Крим.

122. Національна безпека України: поняття та сутність.

123. Принципи національної безпеки України.

124. Об'єкти національної безпеки: поняття та види.

125. Суб'єкти національної безпеки: поняття та види.

126. Система забезпечення національної безпеки України.

127. Гарантування прав, свобод та обов'язків громадян України при забезпеченні національної безпеки.

128. Система національної безпеки України: поняття та характеристика елементів.

129. Політична безпека України: поняття, нормативно-правова регламентація, зміст.

130. Економічна безпека України: поняття, сутність та нормативно-правова регламентація.

131. Воєнна безпека України. Організація оборони України. Воєнна політика. Теоретичні аспекти воєнної доктрини України.

132. Конституційно-правовий статус Збройних Сил України.

133. Екологічна безпека України як складова національної безпеки України.

134. Інформаційна безпека України: конституційно-правові засади.

135. Демографічна безпека України: поняття, юридичний зміст та нормативно-правова регламентація.

136. Міжнародна безпека України. Міжнародні відносини України в контексті національної безпеки. Місце України в геополітичному просторі Європи.

137. Правова безпека України: конституційний аспект.

Навчальне видання

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

*Методичні рекомендації
для підготовки до семінарських занять*

(для здобувачів вищої освіти 1, 2 курсів денної форми навчання
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти)

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Заслуженого юриста України
Лариси Наливайко*

Редактор, оригінал-макет, дизайн – *Є. В. Коваленко-Марченкова,
А. В. Самотуга*

Підп. до друку 15.09.2022. Формат 60x84/16. Друк – RISO.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 12,01. Обл.-вид. арк. 12,88. Тираж – 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до державного реєстру КВ № 6054 від 28.02.2018 р.